

NASCITUR
PURPUREUS
FLOS

ŽIVOT
SVATÉHO
VOJTĚCHA

NASCITUR PURPUREUS FLOS

BRUNO
QUERFURTENSIS

Edidit, in linguam Bohemicam vertit,
commentariis auxit

Marie Kyralová

Epilogus Jiří Sláma

PRAGAE

2017

ŽIVOT SVATÉHO VOJTĚCHA

BRUNO
Z QUERFURTU

K vydání připravila, z latiny přeložila
a poznámkami opatřila
Marie Kyralová

Doslov napsal Jiří Sláma

P R A H A
2 0 1 7

Translation © PhDr. Marie Kyralová, 2017
Epilogue © prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc., 2017

ISBN 978-80-7429-904-8

Passio
sancti Adelberti,
episcopi et martyris

(I.)

Nascitur purpureus flos Boemicis terris, maior filius ex parentibus magnis, aureum pomum processit e nobilibus ramis, progreditur pulchra facie sed pulchrior spiritu Voicechus puerulus, quod nomen interpretatum sonat consolatio exercitus. Pater eius erat vir magnus et praepotens, substantia eius integra, possessio diffusa. Est ei mortalium felicitatum copia, sub se positorum hominum unda, familia multa perstrepens, argento et auro plena domus.

Cum esset dominus terrae, fuit tamen mediocrius homo: oratio rara sed habitaverat secum misericordia bona, neglecta castitas et larga pauperum cura. Mater ex genere Sclavorum erat nobilissima caro, digna iugalis iuncta digno marito, marito videlicet qui tangit reges linea sanguinis, quem longe lateque iura dantem hodie tremunt populi, Henrico regi accessit proximus nepos. Femina, aiunt, casta moribus, plena elemosinis, fidem loquens operibus nobilitati suae pulchrum responsum dedit, sed discipula virtutis bene fit rea custos fratris. Nam dum zelat zelo castitatis, dum fit familiaris famula orationis, dat viro occasionem peccandi non cum una sed cum feminarum turba. Bonus pater sed melior mater, optimus qui nascitur ex ipsis.

Utrpení svatého Vojtěcha, biskupa a mučedníka

I.

Vykvetl nachový květ v českých zemích, z vznešených rodičů se zrodil ještě vznešenější syn; zlaté jablko vyrostlo z ušlechtilých ratolestí; narodil se chlapeček Vojtěch¹ – jeho jméno se vykládá jako „Útěcha voje“ – krásný v tváři, ale ještě krásnější duchem. Jeho otec byl muž vznešený a velmi mocný², jeho majetek byl neporušený a panství rozsáhlé. Měl hojnost pozemských statků, spoustu poddaných lidí, dům plný zlata a stříbra se rozléhal hlukem početné čeledi.

Ačkoliv byl zemským pánem, byl to průměrný člověk: zřídka se modlil, ale vynikal v milosrdenství, o cudnost příliš nedbal, staral se však štedře o chudé. Vznešená matka byla ze slavného slovanského rodu³, důstojná manželka svého urozeného chotě; její manžel byl totiž pokrevně spřízněn s královským rodem, neboť byl vlastním vnukem krále Jindřicha⁴, který široko daleko uplatňoval svoji moc a dodnes se ho obávají národy. Žena, o které se říká, že byla čistých mravů, štedrá v almužnách a že vyznávajíc víru skutky, dávala krásný výraz své vznešenosti. Ale i když prospívala v škole ctnosti, nebyla dobrou strážkyní svého bratra.⁵ Neboť zatímco planula touhou po čistotě a příliš se oddávala časté modlitbě, poskytla mužovi příležitost hřešit ne s jednou, ale s mnoha ženami. Dobrý byl tedy otec, matka však lepší, nejlepší ten, jenž se z nich zrodil.

⟨ II. ⟩

Lacte plenus interea parvulus homo febricitans mortem vicinam parentibus minatur; fletum movet oculis videntium suos sidereos vultus. Pater fecit spissum gressum ad quem amat prae filiis filium, testatur crebris lacrimis, quantus vivat amor pueri in visceribus patris. Mors amara in foribus! ecce occurrit salus bene cogitantibus. Dixerunt ergo territi patres tremula prece: Non nobis, Domine, non nobis vivat puerus iste sed clericus in Dei Matris honore portet iugum tuum pulchra cervice. Sic dicunt ponuntque super altare Virginis et recessit in ictu oculi vis doloris, infantulus ad se redit sospes in omnibus membris.

Bona angelorum imperatrix augusta, perpetua virgo, sic in se clamantium ad Deum portat hominum vota; dum negare nescit corde petentibus, de caelo fert opem aegris mortalibus splendida stella maris. Signasti iam servum virgo Maria tuum.

⟨ III. ⟩

Qui cum intra plenilunium sensibilis pueritiae venisset rudesque linguae meatus ad loquelam extenderet, primis elementis inficiendus presbyterorum datur in manus. Tunc minister eius qui infantilibus cunis familiarius adhaesit, ut mos est humani ingenii, laborem fugiens parandis literis se comitem subtrahit. Propter quod arduum iter desperat, semel et secundo concita

II.

Když pak bylo děťátko odkojeno, dostalo velikou hořečku, takže se rodiče hrozili, že se už blíží jeho smrt, a všichni, kdo viděli jasnou tvář dítěte, byli pohnuti k slzám. Otec často přistupoval k synáčkovi, kterého miloval více než ostatní děti, a jeho slzy svědčily o tom, jak velkou lásku k chlapci chová ve svém nitru. Hořká smrt už stála ve dveřích; tu náhle napadla rodiče spásná myšlenka. Ve strachu o dítě vyslovili chvějícím se hlasem prosbu: „Ne pro nás, Pane, ať zůstane na živu tento chlapec, ale ať jako klerik nosí k počtě Matky Boží tvé jho na své krásné šíji. Po těchto slovech jej položili na oltář Panny Marie, a okamžitě polevila bolest, nemluvnátko přišlo k sobě a úplně se uzdravilo.

Dobrá a vznešená vládkyně andělů, ustavičná panna, tak předkládá Bohu prosby lidí, kteří k ní volají, neboť nedovede odepřít těm, kdo ji z hloubi srdce prosí, a přináší nemocným smrtelníkům z nebe pomoc, zářivá Hvězda mořská.

Maria Panno, již jsi označila svého sluhu.

III.

Když se pak smysly dítěte rozvíly a neobratný jazyk se postupně učil mluvit, svěřili ho do rukou kněží, aby ho naučili prvním základům vědění.⁶ Tehdy jeden služebník, který k Vojtěchovi už od kolébky velmi důvěrně přilnul⁷, vyhýbaje se – jak je to již v lidské přirozenosti – námaze, odepřel ho doprovázet na sjednaná studia. Proto Vojtěch v zoufalství nad obtížnou

fuga ad dulces parentes perrexit. Quo facto pater infrendens diris ictibus et vitalibus plagis fugam correxerit et cum indignatione sequens non ab re filium tradidit amare salubribus scolis. Nam aperuit Deus puero aurem cordis et interiecto mensis spatio tanta gratia perfudit, ut exinde parvo seniori usque ad unguem philosophiae eius papa morum et magister sensuum foret.

〈IV.〉

Decursis itaque rudis infantiae balbutientibus annis Voicechus Davittico nectare potatus parvoque melle dulce canentis Gregorii pastus, ut partem suam comedat, ad septem panes sapientiae portatur. Traditur, inquam, ad ingenuam Parthenopolim, Theutonum novam metropolim, liberalibus disciplinis imbuendus. Quam urbem rex maximus, primus trium Ottonum, imperator augustus, in magnum archipraesulatum erexit et, ut hodie cernere est, sancto Mauritio in fluminis Albis pulchro littore pulcherrimam domum prope construxit.

Urbis episcopus tunc Adelbertus, ipse et primus, qui quem suo nomine Adelbertum vocavit, bonae indolis puerum Voicechum secundo crismate linivit. Haec cum facta essent, non norunt; postea quando finito scholae duello domum redeunt, recordata est mater pueri, quia Pruzis episcopus gentium positus cum idem Adelbertus per regnum patris iter ageret, deducit filium cum ungendis pueris, ut tunc primo eum crismate episcopus liniret.

cestou několikrát utekl a přiběhl k milým rodičům. Když se tak stalo, rozhněvaný otec ho krutým výpraskem a pádnými ranami potrestal za útěk a v rozhořčení – ale k prospěchu věci – dal syna do trpkých, ale blahodárných škol.⁸ Neboť Bůh chlapci zbystřil vnímavost srdce, a než uplynul měsíc, zahrnul jej tak velkou milostí, že se mu stal, když byl poněkud starší, po celou dobu studií vychovatelem v mravech a učitelem jeho rozumu.

IV.

A tak když uběhly žvatlavé roky prvního dětství, byl Vojtěch, napojený Davidovým nektarem⁹ a nasycený prostým medem sladce pějícího Řehoře¹⁰, doveden k sedmi chlebům moudrosti¹¹, aby pojedl svou část. Byl totiž poslán do vznešeného města Magdeburku, nové německé metropole, aby se naučil svobodným uměním. Toto město veliký král, první ze tří Otů, vznešený císař, povýšil na slavné arcibiskupství¹² a vystavěl nedávno na krásném břehu řeky Labe překrásný chrám svatému Mořici, jak je možno ještě dnes vidět.

Prvním arcibiskupem města byl tehdy Adalbert¹³, který nadaného chlapce Vojtěcha podruhé¹⁴ pomazal křížem a dal mu své jméno Adalbert. Tehdy se o tom, že se tak stalo podruhé, nevědělo, teprve později, když se po ukončení studií vrátili domů, vzpomněla si chlapcova matka, že když týž Adalbert, ustanovený jako misijní biskup u pohanů v Prusku, se ubíral otcovým panstvím, přivedla s ostatními biřmovanci i syna, takže ho tehdy biskup biřmoval poprvé.

Igitur ad frontem scholae hospes processit, ianuas timoris intrat, ubi plures epulas appositas cernere erat, quas prout cui venae in levo pectore saliunt, amoena turba discipulorum avido ore carpebat.

Scolis praerat tunc Ohtricus quidam facundissimus, aetate illa quasi Cicero unus, cuius memoriale clarum usque nunc per omnem Saxoniam habetur. Quem quantus foret, discipulorum facies inspecta sine lingua sonat et per vicinas urbes circumquaque diffusa sophia digito monstravit.

Apponuntur ad unum pedagogus et herus legere, sicut consuetudo erat domi discere, et adest puero divina gratia, currunt divite vena ingenium, sensus et ratio. Hoc autem asserunt mirabile in eo, si forte magister amoveret pedem, ut proprium est vagis puerorum animis, aliquando prodeunte ludo totum consumpserat diem. Cumque de lecta lectione nec verbum saperet et bene iratus magister flagellare inchoaret: Dimitte me, inquit, legam! et dimissus, ut rem notam optime legit. Dicunt etiam tribus linguis pro una locutum, videlicet admotis urentibus virgis primum „Mi domine“ garrit; iam cum increscit dolor, qui legem non habet, eodem verbo nunc Saxo, nunc Sclavus misericordiam clamat. Auditoribus enim usus erat latialiter fari, nec ausus est quisquam coram magistro lingua barbara loqui.

Přišel tedy před vchod školy jako host, vešel do brány vzbuzující strach, kde bylo vidět mnoho předložených pokrmů, z nichž si veselý zástup žáků – jak komu pulsovala krev v mladém srdci – nabíral dychtivými ústy.

Představeným školy byl tehdy jistý Oktrik¹⁵, velmi výmluvný muž, téměř jako druhý Cicero té doby. Jeho slavná památka žije až dodnes v celém Sasku; jeho velikost hlásá beze slov už jen pouhý pohled na jeho žáky a ukazuje na ni prstem i moudrost, rozšířená po blízkých městech v okolí.

Vojtěchovi byl přidělen vychovatel a dozorce na čtení, tehdy bylo zvykem učit se doma; milost Boží byla při chlapci, bohatou žilou proudilo nadání, vnímavost i rozum. Tvrdí se o něm podivuhodná věc: Když náhodou učitel vytáhl paty, strávil Vojtěch někdy – jak je to vlastní nesoustředěné chlapecké mysli – celý den hrou. Když z uložené četby neuměl ani slovo, a pořádně rozhněvaný učitel ho začal bít, zvolal: „Pust mě, přečtu to.“ A když ho učitel pustil, velmi dobře četl, jako by věc již znal. Také prý mluvil třemi jazyky místo jedním; když totiž učitel sáhne k palčivým prutům, nejprve volá „mi domine“, když již roste bolest, která nezná zákona, týmiž slovy prosí o milosrdenství hned Sas, hned Slovan. Bylo totiž tehdy zvykem, že žáci mluvili latinsky a nikdo se neodvažoval mluvit před učitelem barbarským jazykem.

〈VI.〉

Annos ter ternos in arena studii palestram exercet ingenii, effodiens terrae cordis obtusos sensus, contra ignorantiae densam noctem praetendit scientiae diem. Post capella regis magistrum tulit, scola dixit: Sat prata biberunt! discipulorum divisa manus certas sedes domosque revisant. Repatriat novo nomine Adelbertus, portans secum dulces sapientiae liquores, dat caris parentibus visus filius gaudium magnum. Hoc toto tempore adeo lascivus erat ut homo, incubat terrenis deliciis, vacat puerilibus iocis, querens cibum et potum ut pecus incurvat vultum, nescit cernere caelum.

〈VI.〉

Moritur interea Boemiae provinciae episcopus; et si est ut audivimus, coram astantibus desperata voce testatur, quod ab nigris spiritibus inmundis ad tartareum chaos incaute portatur. Praesens enim erat tunc Adelbertus, unus extrema videntium et verba morientis aure audientium. Quem, ut ipse post abbati in monasterio dixit, visionis illius magnus horror invasit et ad primam salutem direxit. Exinde emendare mores, frena ponere animis, desideria carnis igne divini amoris excoquere coepit.

VI.

Tříkrát tři roky vzdělával ve školní aréně své duševní schopnosti, dobýváje z půdy srdce zasuté myšlenky, zmocňoval se světla vědění proti husté tmě nevědomosti. Pak jim učitele odňal královský dvůr¹⁶ a škola řekla: „Dost se již napily louky.“¹⁷ Družina žáků se rozešla, každý se vrátil do svého sídla a domova. Vrátil se i Vojtěch s novým jménem Adalbert, nesa s sebou sladké nápoje moudrosti, a pohled na syna způsobil rodičům velikou radost. Po celý ten čas byl bujný jako každý jiný chlapec, oddával se světským rozkoším a prováděl chlapecké žerty, hleděl si jídla a pití, jako dobytče skláněl tvář k zemi, neuměl se dívat k nebi.

VII.

Tehdy zemřel biskup české provincie.¹⁸ A jestli je to tak, jak se proslýchalo, vyznal zoufalým hlasem okolostojícím, že ho černí nečistí duchové nezadržitelně unášejí do pekla. Vojtěch byl tehdy přítomen mezi těmi, kdo přihlíželi jeho posledním okamžikům a slyšeli slova umírajícího.¹⁹ A jak sám později doznal v klášteře opatovi²⁰, ten pohled ho naplnil velikou hrůzou a uvedl na cestu spásy. Od té doby začal napravovat své mravy, krotit své vášně a tělesné touhy spalovat ohněm Boží lásky.

⟨ VIII. ⟩

Conveniunt dux terrae et maior populus, et pro eligendo pastore varias sententias ducunt; omnes tamen ad ultimum manus levant, aera clamoribus implent: non habere meliorem, nec alium oportere esse suum episcopum, quam indigenam Adelbertum, cuius nobilitas, divitiae, alta scientia et placabiles mores cum tanto honore concordarent. Ergo in haec verba levatur terrae episcopus, mutata mente pius Adelbertus. Hac ipsa die ubi erat episcopium, audientibus multis, locutum est daemonium; cum presbyteri sacris imprecationibus urgerent, ut exiens de homine possesso daret honorem Deo vivo: Quid mihi molesti estis? inquit. Vae satis est mihi! Amplius hic stare non possum, quia electus hodie est populo terrae episcopus quem valde timeo, christicola Adelbertus. Sic ait, et quasi citius dicto cessit daemon impudens Spiritui sancto et ut flagello fugatus exivit homine sano. Cui rei homo qui hora illa praesens erat, Willico quidam, bonus clericus et sapiens, visibile testimonium asserebat; quod nos et legimus, cum ad abbatem nostrum hoc scripto folio mandaverat. Ipsum episcopus Adelbertus suae ecclesiae praepositum habuit, post super cordis arida flante Spiritu sancto, nobilem monachum mons Cassinus recepit.

⟨ IX. ⟩

Igitur electus episcopus auricomam Italiam vadit; quem obesae clusae artas vias egressum prima civitas Verona recepit, quae in fauce regni pulchre levat

VIII.

Kníže země a obec se sešli²¹ a uváděli různé návrhy k volbě nového pastýře. Nakonec však všichni pozvedli ruce a vzduch se rozechvěl voláním: že nemají lepšího a že nemá být jejich biskupem nikdo jiný než jejich rodák Vojtěch, jehož urozenost, bohatství, hluboká moudrost a přívětivost jsou v souladu s tak velkou důstojností. Po těchto slovech byl povýšen na biskupa země Vojtěch, po změně svého smýšlení již zbožný. V týž den, kdy se konala biskupská volba, před mnohými lidmi promluvil zlý duch, když jej kněží svatým zařikáváním nutili, aby vyšel z posedlého člověka a vzdal čest živému Bohu, a zvolal: „Co mě obtěžujete, je mi dost zle! Nemohu tu již déle setrvat, neboť dnes lid zvolil za biskupa země křesťana Vojtěcha, z kterého mám velký strach.“ To řekl, a sotva to vyslovil, ustoupil nestoudný démon před Duchem svatým a jako hnán bičem vyšel z toho člověka, který byl hned zdráv. Svědectví o té události podal jakýsi Willik²², který to viděl na vlastní oči, dobrý a moudrý kněz. Četli jsme jeho zprávu, když ji poslal našemu opatovi.²³ Tohoto Willika Vojtěch ustanovil proboštem svého chrámu, později, když do vyprahlého srdce zavál Duch svatý, přijala jej jako vznešeného mnicha hora Cassino.²⁴

IX.

Odebral se tedy zvolený biskup do zlatovlasé Itálie²⁵, a když přešel úzké horské soutěsky²⁶, přijalo ho nejprve město Verona, jež vypíná svou krásnou hlavu

caput. Ubi eum pastorali virga investivit Otto secundus, qui tunc loco patris rapidis cruribus montem imperii scandit; sed non dextro omine nec vivo maturaevae sapientiae signo rem publicam rexit. Et dum omne, quod vult regem oportere, sequi non bene putat, collectum orbem amisit et quam patris terror peperit pacem interfecit. Sensit Teutonum tellus mortuum nautam maris; sensit dormientem aurigam orbis, cum quo prospera Dei cucurrerunt, multa bona christianae religioni accreverunt. Migrans migravit Otto pius, Otto rigidus, fluxa gubernare doctus; cuius aurea tempora nunc gravi gemitu memorat, quando pressa malis sancta ecclesia absque ulla requie hostes insurgere dolet, duorumque oblita Ottonum antiquum nominat: Vere, inquam, meus felix mundus erat, Otto dum sceptrum gerebat.

Ergo archimandrita Mogontinus, gravis homo Willigisus, Adelberto, cui Deus interiori gratia benedixit, venerabile caput oleo unxit et in praesentia imperatoris ad sacerdotii altitudinem provexit.

⟨ X. ⟩

Ea tempestate effrena gens Luttizi pagani iugum christianitatis deponunt et, quo errore adhuc laborant, post deos alienos erecto collo cucurrerunt; et qui fugientes fugere nequeunt, christiani multi ceciderunt gladio. Tunc peccato Ottonis multa mala surrexere, maxima ubique et miserrima naufragia emersere, res publica turpitudines passa de solio descendit, christiana religio lacerata iram Dei sensit.

na hranicích království. Tam ho investoval pastýřskou berlou Ota II., který tehdy rychlým krokem vystoupil místo svého otce na vrchol moci.²⁷ Nevládl však říši ve šťastném znamení ani s živou a zralou moudrostí. Mylně se domníval, že se musí stát všechno, co král chce, a tak ztratil získaný svět a zničil mír, který se zrodil ze strachu před jeho otcem.²⁷ Pocítila německá země, že její kormidelník zemřel, pocítil svět, že usnul vozataj, za něhož se událo mnoho Bohu prospěšného a mnoho dobrého přibylo křesťanskému náboženství. Opustil svět zbožný Ota, pevný Ota, jenž uměl ovládat bouře²⁸; na jeho zlaté časy nyní vzpomíná s nářkem svatá církev, sužována útrapami, nemající klidu, když s bolestí hledí, jak povstávají stále noví nepřátelé. A zapomíná na ty dva Oty a vzpomíná na toho nejstaršího se slovy: „Blažený věru byl svět, Ota když nosíval žezlo.“

Arcibiskup mohučský Willigis²⁹, vážený muž, tedy pomazal olejem ctihodnou hlavu Vojtěcha, jemuž Bůh požehnal vnitřní milostí, a v císařově přítomnosti jej povznesl k vznešené plnosti kněžství.

X.

V té době divoký národ pohanských Luticů³⁰ ze sebe svrhl křesťanské jho a se vztyčenou šíjí se rozběhl za cizími bohy – s tím bludem se potýkají dodnes – a mnoho křesťanů, kterým se nepodařilo utéct, zahynulo mečem. Vinou Otovou tehdy povstalo mnoho zla, všude docházelo k velikým a žalostným pohromám, pohaněná říše se zřítíla ze své výše a rozervané křesťanské náboženství pocítilo Boží hněv.

Actum est bellum cum Polanis, dux eorum Misico arte vicit, humiliata Theutonum magnanimitas terram lambit, Hodo pugnax marchio laceris vexillis terga vertit. Alia hora quem rex congregat optimus populus et qualem postea videre non contingit valde grandis exercitus, cum esset melius zelo pugnare cum paganis, sine reverentia fraternae christianitatis congregiuntur cum Karolinis Francis. Expectare non audent qui in viribus regni iratum imperatorem sciunt, non durantes cedunt hostes ad virorum fortium impetum fortissimum. Sed dum vino ventrique collum flectunt, regnante Ottonis infortunio victores in turpem fugam desinunt. Ultimum et lacrimabile bellum confecit cum nudis Sarracenis, quorum dum ultra incredibilem modum numerus excrevit, caede cadaverum lassa dextra defecit et bellantium heroum virtus fracta succubuit. Stratus ferro cecidit flos patriae, purpureus decor flavae Germaniae, plurimum dilectus augusto caesari. Qui cum stupentibus oculis nefas horret, tandem pudet quia mulierem audivit, tandem sero paenitet, quia infantilia consilia secutus sententias maiorum proiecit. Quis putas color, quaeve facies talia cernenti erat? Quae tibi, quae magnanime iuvenis, illa dies erat, quando in potestatem Sarracenorum populum Dei traditum vidisti et sub pedibus paganorum christianum decus laceratum aspexisti? Vere ut quidam spiritu canens Domino ait: Cum sis iustus, iuste omnia disponis, eum quoque qui non debet puniri recte condemnas. Quod si augendae christianitatis gratia non terrae causa cecidissent tanti boni, cum aliter nequeat homo natus ad laborem nisi mori debeat, adeo saevum vulnus doloris mater

Vypukla válka s Poláky, jejich vévoda Měšek³¹ svým uměním zvítězil, pokořená německá vypínavost ležela v prachu, bojovný markrabě Hodo³² se s potrhanými korouhvemi obrátil na útěk. Jindy zase nejlepší lid, který král shromáždil, a velmi početné vojsko, jaké už potom nebylo vídat, místo aby statečně bojovalo s pohany, dalo se – bez ohledu na křesťanské bratrství – do války s Karolínskými Franky.³³ Nepřátelé, když viděli, že rozhněvaný císař přichází s celou říšskou mocí, neodvážili se vyčkávat, a protože nemohli odolat útoku statečných mužů, dali se na ústup. Protože je však Otova smůla stále provázela, byli vítězové, když se dali do jídla a pití, zahnáni na potupný útěk. Poslední a žalostnou válku svedl s nahými Saracény: když však jejich počet až neuvěřitelně vzrostl, umdlela nakonec pravice znavená zabíjením a udatnost bojujících hrdinů byla zlomena a podlehla. Porubán mečem zahynul výkvět vlasti, nádherná ozdoba plavé Germánie, lid císaři velmi milý.³⁴ Císař hleděl zrakem ztrnulým hrůzou na svůj zločin; konečně se zastyděl, že poslechl ženu³⁵, pozdě litoval, že dal na dětinské rady a zavrhl názory starších. Jakou barvu měla asi jeho tvář při tomto pohledu? Jak ti asi bylo, hrdý jinochu, toho dne, kdy jsi viděl lid Boží vydaný do moci Saracénů, kdy jsi spatřil ozdobu křesťanstva, jak je pošlapána nohama pohanů? Vskutku, jak řekl kdosi, když z Božího vnuknutí zpíval Pánu: „Jelikož jsi spravedlivý, všechno řídíš spravedlivě, proto považuješ pro svou moc za nedůstojné odsoudit toho, kdo si nezasluhuje trestu.“³⁶

A kdyby alespoň takové množství dobrých lidí padlo pro rozšíření křesťanství a ne území, nepřikládala by

ecclesia pro nihilo curaret. Sed vae nostro miserabili aevo! et nemo rex studium habet, ut convertat paganum, quasi Deus de caelo iubeat. Diligunt honorem suum, o Christe, non lucrum tuum. Post sanctum et imperatorem magnum Constantinum, post optimum Karolum exemplar religionis, ut converterent paganos ad Christum nomen et rem gloriae coram Deo et hominibus pauci acceperunt; et est eheu pro peccatis qui persecuatur christianum, et nullus prope dominus rerum qui ecclesiam intrare compellat paganum.

Ergo rex puer cernens caros ablatos, optimates occisos, nescius quo se vertat, irato Deo quo vadat, in maximam filiam criminum desperationem impegit, illud post miseriam sequens, quod poetarum quidam iacens in marmoreis hortis cantat: Una salus victis nullam sperare salutem, emisso equo dedit se in mare. Nat sonipes; ubi lassus cessat, ipse rex nandi peritus super undas diu natat, donec obvia navis Graecorum fessum levat et extra spem carae coniugi et superstiti populo incolumem reddit. Erat, ut accepimus, vivida virtus in eo, fervida et effrena iuventus, manus prompta bello sed rara umquam cum consilio. Multa bona fecit, sed aetas lubrica errare fecit, et plura praecipitatione peccavit. Prope semper perdidit diebus suis, ubi proelium coepit. Extra Theutonum consuetudinem pugnantibus eis secutum est omne infortunium. Est cuius efficiens causa contra Dominum regis tacita offensa.

matka církev této strašlivé a bolestné ráně tak velký význam, protože údělem člověka, který je zrozen k námaze, stejně není nic jiného než smrt. Ale běda našemu bídnému věku, že žádný král neusiluje obracet pohany, jak by to kázal nebeský Bůh. Milují svou slávu, Kriste, nikoliv tvůj zisk. Po svatém a velkém císaři Konstantinovi, po skvělé a vzorné zbožnosti Karlově se jen málokteří ujali před Bohem a před lidmi slavného úkolu přivést pohany ke Kristu. Jsou bohužel vladaři, kteří pronásledují křesťana, ale téměř žádný pán světa, který by přiměl pohana vstoupit do církve.

Mladý král, když tedy viděl, že jeho drazí byli pobiti, jeho páni povražděni, a nevěda, kam by se obrátil a kde by se ukryl před Božím hněvem, upadl do zoufalství, nejhoršího dítěte hříchu. Řídil se v neštěstí tím, co zpívá jeden básník, odpočívající v mramorových zahradách: „Jediná poražených spása je nedoufat v spásu.“³⁷ Pobídl tedy koně a zajel s ním do moře. Kůň plaval, dokud se neunavil, pak přestal. Král sám uměl plavat a držel se dlouho nad vlnami, až ho vyčerpaného vylovila řecká loď, která plula náhodou kolem, a proti očekávání vrátila krále ve zdraví drahé manželce a pozůstalému lidu. Král se vyznačoval, jak jsme už slyšeli, živou udatností, ohnivým a nezkrotným mládím, bojovností, ale jen zřídka rozvahou. Vykonal mnoho dobrého, ale ve své prudkosti se dopustil i mnohých chyb, k nimž ho sváděl jeho nezralý věk. Ve svém životě téměř vždy, kdykoliv začal bitvu, tak ji prohrál; v bojích Němce pronásledovalo všelijaké neštěstí, což nebývá u nich obvyklé. Pravou příčinou toho bylo, že král skrytě urážel Boha.³⁸

Retro sumit iter sanctus episcopus Adelbertus; venit in terram suam pulchre regens animam suam et pascens bene optimis pascuis subditam plebem. Res episcopii in partes partitus, quatuor divisiones fecit: unam clerus, alteram agmen pauperum suis usibus sumpsere; tertiam mater ecclesia pro captivorum redemptione et sua restauratione possedit; quartam ipse cum cohaerentibus sibi ad necessarios sumptus recepit. Cernere erat alium hominem! o qualem, o quantum mutatum ab illo, qui paulo ante post pulchra temporalia equorum cursu cucurrit, aut tota mente in terrenis actibus iacebat, vel in desideriiis errare sine magistro doctus erat. Rediit ad se, recognovit propter quod Deus hominem fecit, mutavit amorem, correxit pedem, divina concupiscens et sola caelestia suspirans. Delicias aegre fert, divitias non vult. Aurum computat pro nullo, argentum pro luto, et quaecunque humana vanitas usque ad mortem amplectitur et amat, alta mente despexit. Horum vero quicquid est, in pauperum usus et ornamenta ecclesiae, ut dixi, et ad sola utilia convertere cura erat. Noluit regnum dare divitiis; intellexit se dominum ipsis secundum illud: Dilige denarium sed parce dilige formam. Saeculum et eius pompam quam clericus tota mente quaerebat, episcopus tota mente fugere coepit. Una cogitatio, unum studium erat, nihil concupiscere, nihil quaerere praeter Christum. Inter haec, o Domine, quam bonus et suavis spiritus tuus in omnibus! et utique non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, cuius nunc spiritu compunctus laborare coepit episcopus

Svatý biskup Vojtěch se vydal na zpáteční cestu; přišel do své země³⁹ a dobře řídil svou duši a pak také dobře pásal svěřený lid a vodil ho na nejlepší pastvu. Biskupské příjmy rozdělil na čtyři díly: jeden díl dostalo kněžstvo, druhý dostal pro své potřeby zástup chudých, třetí byl určen pro matku církev na vykupování zajatců a na její obnovu, čtvrtý díl si pak ponechal na nutné výdaje pro sebe a pro svou družinu.⁴⁰

Bylo možno vidět úplně jiného člověka; a jakého a jak změněného proti tomu, který se ještě nedávno hnal jako rychlý kůň za pozemskou krásou, celou svou myslí vězel ve světských záležitostech a uměl i bez učitele chybovat ve svých žádostech. Šel do sebe, poznal, k čemu Bůh stvořil člověka. Změnil lásku, napravil své cesty; toužil jen po Bohu a vzdychal pouze po nebeských věcech. Rozkoše se mu protivily, bohatství nechtěl. Zlatu nepřikládal vůbec žádnou cenu, stříbra si necenil víc než bláta⁴¹ a vším, co lidská marnivost až k smrti miluje a má v oblibě, velkodušně pohrdal. A cokoli z toho vlastnil, jak jsem už řekl, snažil se obrátit na potřeby chudých, na výzdobu chrámu a vůbec na užitečné věci. Nechtěl postoupit vládu bohatství, věděl, že on sám je jeho pánem, podle onoho rčení: „Miluj peníz, nezamiluj se však do jeho podoby.“⁴² Světa a jeho nádhery, kterou jako klerik celou duší vyhledával, se jako biskup začal celou duší vzdalovat. Měl jedinou myšlenku a jedinou snahu, netoužit po ničem a o nic neusilovat mimo Krista.

V tom ve všem, jak dobrý a sladký je tvůj duch, Pane! Nezávisí na tom, že někdo chce nebo že někdo běží;

Voicechus, in digito Dei facere et docere episcopalia potuit. Quid non potest Omnipotens cum vult, cum meliora cogitat Deus: vult neminem perire, immo suorum neminem patitur perire! pura bonitas, sana aeternitas, una veritas, una dulcedo, tota pulchritudo, secreta salus et beata praesentia, pulchra caritas et cara aeternitas et cara misericordia Deus. Quem loqui, quem suave sedulo meditari, o quam delectabile, felix et insatiabile! cuius lucis absentes radios nos vere miseri, nos vivae gloriae exules, nos mortui et caeci patienter sustinemus, utique quia quam suave et incomparabile bonum perdidimus, ad maiorem cumulum miseriae merito ignoramus. Auribus nostris audivimus, quem mirabilem in operibus suis, maxime o Domine, o dulcedo, vita et panis angelorum! agnovimus te in misericordiis tuis; cuius risus et sacer ludus esse solet una hora vertere impium et facere sanctum, sicut est: Respexit Dominus Petrum, et Matheum ex publicano quoque dedit apostolum, et ex lupo fecit optimum Paulum. Ita cuncta opera Dei valde bona, maxime misericordia et redemptio salutaris Dei, in cuius nunc virtute veteres pennas proiecit et novos mores assumpsit caelicola Adelbertus; cui tum acerrimis ieiuniis longos soles ducere, macris vigiliis incentiva carnis domare, continuis genuum flexionibus veniam peccatorum impetrare, perdia et pernox cura erat. Quomodo sacra lectio in cordis palato sapiat, quantum psalmodum nobile carmen in oculis Dei valeat, hoc ipse aut nemo probavit. Sentiens sensit Deum propitium et cuius oratio dat Spiritum sanctum, intime gustat dulcem Salvatorem.

závisí to na Božím smilování.⁴³ Podnícen duchem Božím, začal nyní biskup Vojtěch pracovat. Z Božího vnuknutí mohl jednat i učit, jak se sluší na biskupa. Co nemůže, když chce, Všemohoucí, Bůh, jehož úmysly jsou nejlepší? Nechce přece ničí záhuby, tím méně, aby zahynul některý z jeho služebníků. Čistá dobrotá, spásná věčnost, jediná pravda a líbeznot, veškerá krása, tajná spása a blažená přítomnost, krásná láska, drahá věčnost a drahé milosrdenství je Bůh. Jaká rozkoš, jaké blaho, jehož se nelze nasytit, je mluvit o Bohu a ustavičně o něm rozjímat! To, že nám paprsky tohoto světla chybí, trpělivě snášíme my, opravdu ubozí, my vyhnanci pravé slávy, my mrtví a slepí jen proto, že nevíme, jak sladké a nesrovnatelné dobro jsme ztratili. A v tom je vrchol naší bídy. Na vlastní uši jsme slyšeli, jak podivuhodný jsi ve svých dílech, nejvyšší Pane, sladkosti, živote a chlebe andělský. V tvém milosrdenství jsme poznali tebe, pro kterého je zábavou a svatou hrou v hodině obrátit bezbožníka a udělat z něho světce, jak je psáno: Pohlédl Pán na Petra, celníka udělal apoštolem a z vlka učinil nejlepšího Pavla. Tak jsou všechny Boží skutky velmi dobré, jsou největším milosrdenstvím a Božím spásným vykopením. Jeho mocí nyní světec Vojtěch odvrhl starý šat a osvojil si nové mravy. Ve dne v noci trávil dlouhý čas v nejpřísnějších postech, bděním o hladu krotit vášně těla a na kolenou si neustále vyprošoval odpuštění hříchů. Právě on – anebo nikdo – zakusil, jak chutná v srdci svaté čtení, jak mnoho platí v Božích očích vznešená píseň žalmů. Pociťil milost Boží a v nitru okusil sladkého Spasitele.

Quantum ad exteriorem hominem maiores labores, plus districtum et austerum vivere nunc in episcopio, quam post in monasterio habuit. Refugit non solum quod suave est, sed ipsi etiam naturae necessaria negavit, incurrens in illud beatae memoriae verbum: O nimium felix cui parcus sufficit usus.

Contra noxias voluptates et labia insurgentium vitiorum omni arte, omni studio virtutum occurrit, donec desideriorum spinas velleret terrenasque delectationes vinceret. Multa passus, proficuum et ingentem sudorem consumpsit. Mirantur fervorem suum omnes qui eum ante noverant, et qui prope latus vadunt, amatores carnales, rigidum vivere odio habent. Ita fame et siti non sine causa laborat, frigore nimio, vigiliis et hirsuta veste sine misericordia corpus affligit. Desiderium quippe eius in Deo erat, et postpositis cogitationibus malarum curarum quas amor vanitatis habet, animam semper in manibus habuit, nullum volens habere inimicum, nisi inimicum. Debellaat eius apertas, et cavet eius occultas nequitias; cui utique tot colaphos dedit, quot opera bona fecit. Calcat mundum sub pedibus, subiecit libero animo terrae felicitates, habens spem caelo nec sensit transitorios labores. Semper aborsum fugiens quo caro trahit, omni annisu festinans sursum quo spiritus vocat. Bene vixit, bene docuit, ab eo quod ore dixit, nusquam opere recessit.

Populus autem durae cervicis, servus libidinum factus, miscebantur cum cognatis et sine lege cum uxoribus multis. Mancipia christiana perfidis et Iudeis vendebant; dies festos confusa religione observant, dies vero ieiuniorum voluptatibus vacantes omnino non curant. Ipsi clerici palam uxores ducunt,

Pokud jde o vnější život, měl nyní v biskupském úřadu více práce a vedl přísnější život než později v klášteře.⁴⁴ Vyhýbal se nejen tomu, co je příjemné, ale odpíral i samé přirozenosti její potřeby, řídě se slavným výrokem: „Jak velmi je šťasten, kdo má jen potřeby skrovné.“ Proti škodlivým žádostem a zárodkům vyvstávajících neřestí bojoval veškerým uměním a usilováním o ctnosti, dokud nevytrhal ostny žádostí a nepřemohl světské rozkoše. Přestál přitom mnoho trápení, podstoupil nesmírnou, ale prospěšnou námahu. Nad jeho horlivostí žasli všichni, kdo ho předtím znali a kdo kráčeli po jeho boku, milovníci světa nenáviděli jeho přísný život. Trápil se tak ne bez příčiny hladem a žízní, trýznil nemilosrdně své tělo zimou, bděním a drsným oděvem. Neboť jeho touha byla v Bohu, odložil špatné myšlenky a starosti, jež se rodí ze záliby v marnostech, ovládal vždy svou duši a nechtěl mít jiného nepřítele než Nepřítele. Odrážel jeho zjevné nástrahy, měl se na pozoru i před těmi skrytými; zasadil mu tolik ran, kolik vykonal dobrých skutků. Pošlapal svět, svobodným duchem si podmanil pozemské radosti. Svou naději skládal v nebesa, a proto nepocíťoval pomíjející námahy. Vždy unikal odtud, kam ho táhlo tělo, a se vším úsilím spěchal vzhůru, kam volal duch. Dobře žil, dobře učil, nikdy se skutkem neodchýlil od toho, co hlásal ústy. Byl to však lid tvrdé šíje a stal se otrokem rozkoši; obcovali s příbuznými i s mnoha ženami, bez zákona.⁴⁵ Křesťanské zajatce prodávali nevěřícím a Židům. Podle jakéhosi zmateného náboženství sváteční dny sice zachovávali, o postní dny však, oddávající se rozkoším, vůbec nedbali. Dokonce i kněží se veřejně

cotradicentem episcopum iniquo odio oderunt et sub quorum tutela quique fuerunt, contra ipsum maiores terrae concitaverunt. Erat autem labor plurimus, contradictio crescens; et cum emergentia mala emendare non posset, ubi piscatio sua nihil cepit, sanctus episcopus locum dare necessarium duxit.

< XII. >

Itaque ad sanctam civitatem, ubi memoriale sanctum, ubi sepulchrum Domini est, pedester venire affectans matrem martyrum, apostolorum domicilium, auream Romam intravit. Ibi tunc pulchrum luctum Graeca imperatrix augusta, quae iam longos dies mortuum flevit, sepulti coniugis memoriam reparat, dulcem Ottonem elemosinis et orationibus caelo commendat. Non enim diu supervixit Otto caesar, postquam rei publicae talem errorem genuit, christianorum tot mortibus paganorum animos satiavit. Mira res! In tantis adversis illum circumfluentibus non resipiscit, quid contrarium ministro aeterni imperatoris egerit, quid pio Laurentio peccaverit, non recognoscit. Episcopatum quem pater in sacrum honorem pretiosissimo martyri erexit, ambitione suorum in peccatum ductus filius destruxit; non faciens ordinem, quasi qui aquam in mare fundit, episcopatum deiecit, ut plenum deliciis archiepiscopatum ditaret. Tulit episcopum optimo Laurentio, posuit Parthenopoli archipraesulem nostro Mauritio. Factum est contra ius in ecclesia Dei, donec adveniens novus rex et religiosissimus veterem errorem correxit. Post tres Ottones Henricus christianissimus ecce venit. Propter hoc peccatum velut

ženili⁴⁶, a na biskupa, který se proti tomu stavěl, nevražili s prudkou nenávistí⁴⁷ a popouzelí proti němu velmože, pod jejichž ochranou žili. Práce bylo mnoho a odpor rostl. A protože svatý biskup nemohl napravit zlo, stále znovu se objevující, a do svých sítí tam nic nechytit, pokládal za nutné své místo opustit.⁴⁸

XII.

A tak, protože zamýšlel putovat pěšky do Svatého města, kde je svatá památka, hrob Páně, přišel do zlatého Říma, matky mučedníků a příbytku apoštolů. Tehdy tam dlela v ušlechtilém zármutku vznešená císařovna řecká⁴⁹, která již dlouho oplakávala mrtvého a pohřbeného manžela, obnovovala jeho památku a poroučela drahého Otu almužnami a modlitbami nebi. Neboť císař Ota nepřežil⁵⁰ dlouho den, kdy se tak provinil proti státu a uspokojil zpučnost pohanů tolika mrtvolami křesťanů.⁵¹ Kupodivu, ani když na něj dolehly tak velké pohromy, nezmoudřel, neuznal jaké příkoří způsobil služebníku věčného vladaře, jak se provinil proti svatému Vavřincovi.⁵² Biskupství, které otec⁵³ zřídil k počtě převzácného mučedníka, syn, sveden k hříchu ctižádostí svých lidí, zrušil.⁵⁴ Jednal proti řádu jako ten, kdo lije vodu do moře: zrušil biskupství, aby obohatil arcibiskupství oplývající bohatstvím. Vzal biskupa předobrému Vavřincovi a dal arcibiskupa našemu Mořicovi.⁵⁵ Stalo se bezpráví v církvi Boží, dokud nepřišel nový, zbožný král⁵⁶ a chybu nenapravit. Po třech Otonech totiž přišel nejkřesťanštější Jindřich. Jako otec s pomocí svatého Vavřince všude vítězil nad pohany, tak syn pro tento

pater pugnante Laurentio ubivis gentium victoriam fecit, ita filius laeso Laurentio victoriam perdidit, diebus suis omnem confusionem recepit.

Avertente faciem Deo, quae sit tua virtus, o homo, specta nunc in homine uno. Quid prodest bellicus ardor? Quid valet virtus nescia cedere loco? Age, fac cuncta cum consilio. Quorsum venis sapiens iniquo Deo? Sicut scriptum est: Non est consilium nec ratio contra Dominum. Qua propter audiamus bonum consilium quo dicitur: Omnes vires et cogitatum tuum iacta in Dominum, et ipse te enutriet; spera in Domino et ipse faciet. Inspiciamus magnae indolis virum, ex multo merito imperatorem augustum. Ecce dum peccat, flagellatur et non emendat; plenus adversis media vita moritur, iacet nunc inglorius, o utinam et non reprobus! pulchrae virtutis alumnus.

Prius vero quam moreretur, ut ad paenitentiam hominem stimularret, sicut est solus semper clemens Deus, talem visionem cuidam sapienti ostendit, quam ut auditam recolimus, infra notare non absurdum putamus. Nocte intempesta, quando altus sopor solet occupare homines, vidit ipsum de quo agimus regem Ottonem aureo solio sedentem; sub pedibus eius argenteum scabellum, episcoporum et astantium procerum circa ipsum prospexit seriem longam. Intravit autem decora facie ad instar ignis iuvenis, quem nivea vestis vestivit et purpurea stola in pectore cinxit. Nec stat, via vadit, argenteum scabellum de pedibus caesaris cum indignatione subtraxit et averso vultu ianuam petit. Quod aegre ferens post illum cucurrit tale somnium cernere qui meruit: Quaeso, inquit, domine mi, dedecus ne facias, suppedaneum reddas;

hřích, protože Vavřince urazil, vítězství ztratil a dočkal se za svého života samé hanby.

Jaká je tvá síla, člověče, když Bůh skryje svou tvář⁵⁷, posuď nyní na jednom člověku. Co prospěje bojovný zápal? Co pomůže udatnost, jež nedovede ustoupit? Proto čiň vše s rozvahou. Kam dojdeš, moudrý, proti vůli Boží? Jak je psáno: „Není chytrosti, není rady proti Hospodinu.“⁵⁸ Proto slyšme dobrou radu, která říká: „Všechny své síly a záměry hod’ na Hospodina, a on tě zachová“⁵⁹; „důvěřuj v Hospodina, on sám bude jednat!“⁶⁰ Pohleďme na nadaného muže, pro mnohé zásluhy vznešeného císaře. Když hřešil, byl trestán a nepolepšil se, zahrnut neštěstím, zemřel uprostřed života, nyní leží bez slávy – a kéž ne i zavržený – ten odchovanec krásné ctnosti.

Dříve však než zemřel, Bůh, který je sám vždy milostivý, aby toho člověka pohnul k pokání, ukázal jednomu moudrému člověku vidění, jež snad bude vhodné zaznamenat dále, jak se na ně z doslechu pamatujeme. Za hluboké noci, když se na lidi snáší hluboký spánek⁶¹, uviděl krále Otu, o kterém tu mluvíme, jak sedí na zlatém trůnu, se stříbrným podnožím pod nohama; okolo něho spatřil dlouhou řadu biskupů a šlechticů. Tu vstoupil jinoch sličné tváře, zářící jako oheň, oděný sněhobílým rouchem, s purpurovou štolou přes prsa. Nezastavil se, šel dále, rozhořčeně vytáhl zpod císařových nohou stříbrné podnoží, obrátil se a šel k bráně. Tu ten, který směl tento sen spatřit, protože to nemohl snést, vyběhl za ním a řekl: „Prosím tě, pane, nedělej tu hanebnost, vrať podnoží; ať jsi kdokoliv, že se toho odvažuješ, zapřísahám tě, netup krále před jeho lidem.“ Ta velká zlatá postava byl mocný svatý

quisquis es qui tanta audes, obsecro, regem coram populo ne confundas. Haec magna potentis Laurentii aurea persona erat, sicut illi episcopo post agnoscere Deus concesserat. Qui dixit illi: Immo, si meum dedecus non emendat, maiora faciam, subtracto scabello ipsum de solio deponam.

Huius visionis terrores minasque exitiales cum cognovisset rex puer, facinus non correxit; sive amor hominis suasit, sive ira Dei ita iussit. Huic in parvo corpore melior virtus, magnus amor et fides suis, larga manus sine querela cunctis, sapientia maior annis, pia humanitas Dei servis, confessio et oratio bona regnum tenuerunt, sed, heu, poena de statuendis episcopis! ut est humanum peccare, in pluribus periculose exercuit iocum iuventutis et cum esset in pulchro usu super doctrina librorum, sola infelicitas bellorum victoriam tulit.

In medio cursu, cum dulcissima vita et gratissima lux iuvenibus haec est, non adiuvat honor regis, fit victima mortis, pulvis in pulverem redit. Videte quantum gloriae caesar reliquit!

Sed peccatum quod vivens neglexit, mortuo marito emendare uxor superstes instabat; legatos mittit elemosinas et orationes multorum, per quos propitium Redemptorem appellaret, ut peccatorem regem ab incendio liberaret. Haec tunc ubi sanctum virum adesse cognovit Adelbertum, nominatissimum episcopum, et Hierosolimam properare audivit, clam ad se vocat oransque ut pro anima senioris oraret, massam argenteam obtulit ingentem. Ubi accepit vir Dei onus argenti, suo itineri aut necessitati parum providens omnia secutura nocte pauperibus expendit.

Vavřinec – jak to potom dal Bůh tomu biskupovi poznat – a řekl: „Neodčini-li mou potupu, udělám dokonce ještě něco horšího: nejprve jsem mu vzal podnoží, potom svrhnu z trůnu jeho samého.“

Ačkoliv se mladičkový král dozvěděl o tomto děsivém vidění a o zhoubných hrozbách, nenapravil svůj zločin; buď že mu tak radila láska k člověku,⁶² nebo přikázal Boží hněv. V jeho malém těle sídlila veliká udatnost, veliká láska a věrnost k svým, nereptající štědrost vůči všem, moudrost převyšující věk, zbožná laskavost k sluhům Božím; jeho víra a častá modlitba udržovaly království – ale běda, jaký trest za ustanovení biskupů! Jak je už lidské hřešit, v mnohém si ve svém mládí nebezpečně zahrával, a i když byl velmi dobře vzdělán v knižním vědění, přece jen zvítězilo válečné neštěstí.

Uprostřed životní dráhy, kdy je pro mladého člověka život nejsladší a tento den nejpříjemnější, nepomohla mu královská hodnost, stal se obětí smrti, prach se v prach navrátil. Hleďte, kolik slávy zbylo po císaři!

Avšak hřích, jehož za živa nedbal, usilovala po jeho smrti napravit ovdovělá manželka: jako posly vysílala almužny a modlitby mnohých, vzývajíc jimi dobrého Spasitele, aby hříšného krále uchránil od věčného ohně. Ta tehdy, když se dozvěděla, že je tu slavný biskup Vojtěch, a slyšela, že spěchá do Jeruzaléma, zavolala ho tajně k sobě a dala mu nesmírné množství stříbra⁶³ s prosbou, aby se modlil za panovníkovu duši. Když přijal Boží muž tu tíhu stříbra, nestaraje se příliš o svou cestu a potřeby, hned následující noc rozdal všechno chudým.

Nec mora magnam Romam egressus ad sanctam civitatem Hierusalem praeter spem imperfectum iter assumpsit. Nam ea via ductus montem Cassinum usque pervenit, ubi beatus Benedictus caram sedem postremo posuit et multos filios Christo generans pulchram militiam pulcherrime finivit. Ibi abbatis et fratrum piis monitis castigatus, ne inutili vagatione vitam expenderet, loco staret, ita melius virtutum fructus congregaret, Deum vero propitium bene vivens omni loco inveniret, ut illud in psalmo: In omni loco dominationis eius benedic anima mea Domino. Et rursus sancti Hieronimi sententia bona: Non Hierosolimis venisse, sed Hierosolimis bene vixisse laus sive salus est. Animadvertit divinum animal habens oculos ante et retro, ita esse, ut dicunt, nec stetit in suis distinctionibus dans locum salubribus consiliis. Legerat enim hoc periculum esse hominis, si non spiritualium maiorum adquiesceret consiliis. Nec mora montem festinus descendit et quem in philosophia Christi perfectiorem discipulum invenit, patrem Nilum calida spe accensus petivit; sub quo parvulus factus iugum Christi ferre et oboedientiae aureas litteras parare satagebat amplexusque genua senis in hoc firmus haerebat. Non negat pater Nilus: Ast, inquit, homo ego sum Graecus; melius conveniunt cum quibus haec agas monachi Latini. Redeas Romam, nutricem sanctorum filiorum. Quere nobilem abbatem, amicum nostrum, Leonem; dic me misisse te, rudem discipulum, ad talem magistrum. Hoc duce itineris proelia Dei pugnaturus fortiter incipe, ad servitatem

Bez meškání opustil velký Řím a vydal se na cestu do svatého města Jeruzaléma; proti všemu očekávání ji však nedokončil. Neboť cestou došel na horu Cassino, kde nakonec svatý Benedikt založil milé sídlo a překrásně ukončil krásnou službu.⁶⁴ Tam ho opat i bratři zbožnými domluvami napomenuli, aby nemařil život neužitečným putováním a setrval na místě, že tak lépe nashromáždí ovoce ctností; že Boží milost najde na každém místě, bude-li dobře žít, jak praví žalm: „Na všech místech jeho moci: veleb, duše má, Hospodina!“⁶⁵ A opět dobrý výrok svatého Jeronýma: „Spásou nebo slávou není do Jeruzaléma přijít, ale v Jeruzalémě dobře žít.“⁶⁶ A spatřoval tvor Boží, mající oči vpředu i vzadu⁶⁷, že je to tak, jak říkají, netrval na svém a uposlechl prospěšné rady. Četl totiž, že je pro člověka nebezpečné, neuposlechne-li rady duchovních otců. A bez meškání rychle sestoupil z hory a roznícen ohnivou nadějí odebral se k otci Nilovi⁶⁸, v němž našel nejdokonalejšího žáka Kristovy nauky; toužil se pod jeho vedením stát docela malým, nést Kristovo jho a připravit se k dokonalé poslušnosti. I objal starcova kolena a pevně na tomto stál. Otec Nilus mu neodporoval, řekl však: „Já jsem ale Řek; pro tebe se lépe hodí, abys toto projednal s latinskými mnichy.“⁶⁹ Vrať se do Říma, ten je chůvou svatých synů. Vyhledej vznešeného opata Lva⁷⁰, mého přítele, řekni mu, že jsem tě poslal jako nezkušeného žáka k takovému učiteli. Pod jeho vedením na té cestě začni statečně bojovat Boží boj, klidně vstup do Boží služby. Pod jeho ochranou propluješ bez úhony všemi

Dei securus accede. Sub hoc patrono contra adversantia cuncta animae ad Deum progrediens salvus enatabis et maiore flamma quae nunc in te ardet accensus, excrescet cotidie in te Deus tuus et Dei focus.

〈XIV.〉

Fecit ut homo Dei bonus dixit, ad sanctum Bonifatium monachilem vestem accepit, sub abbate regula duce militavit. Pedem iunxit oboedientiae imperio, et tamquam ad epulas ita ad complenda iussa festinus, et si quis quid praecepit, adeo laetus quo plus vile erat, servitium omne libens facit; cuncta humilia diligenti studio in se format, ut ad similitudinem Dei propius scandat. Obliviscitur se episcopum, factus parvulus in medio fratrum. Coquinas purgat, ebdomadas nitissime procurat. Scutellas lavat et ad cocorum necessaria cuncta cursu pervolat; manibus fratrum aquam de puteo ministrat mane ad clastra, vespere et meridie ad mensam aquas humero apportat. Ut enim vespere, mane et meridie integrae congregationi serviret, talem oboedientiam de abbate rogans accepit. Cogitationem tacitam in se regnare numquam permisit. Quicquid accedens ad animum diabolus dixit, statim senioribus palam fecit.

Acutissime autem interrogavit de Scripturis sanctis, sedulo percunctatus de certantibus vitiorum vel virtutum naturis; sed ad haec quod ante nescivit, quaerenti illi recte abbas respondit, ut ipse non semel ad nos dixit. Unde luce clarius constat, quia inspiratio Dei erat, et gratia discipuli haec erat. Iacit in domo animae suae fundamenta profundae humilitatis, ex quatuor virtutibus instar crucis expressit, prudentia, iustitia,

protivenstvími, která na cestě k Bohu číhají na duši, a plamenem mocnějším, než nyní v tobě hoří, zaplane a bude každým dnem v tobě vzrůstat Bůh a žár Boží lásky.“

XIV.

Učinil, jak mu řekl muž Boží: přijal mnišské roucho⁷¹ u svatého Bonifáce⁷² a pod opatem bojoval, veden řeholí.⁷³ Nohy spoutal příkazem poslušnosti a jako k hostině spěchal ke splnění příkazů. Když mu někdo něco nařídil, každou službu rád vykonal, tím více se radoval, čím byla obyčejnější. Bedlivě v sobě pěstoval všechny stupně pokory, aby vystoupil blíže k podobnosti Boží. Zapomněl, že je biskupem, a stal se nejmenším mezi bratry. Čistil kuchyně, usilovně obstarával týdenní službu, umýval misky a běhal pro všechno, co potřebovali kuchaři. Opatřoval bratřím vodu na mytí rukou ze studny, nosil ji na ramenou ráno do cel, večer a v poledne ke stolu. Dostal totiž na svou žádost od opata za úkol, aby večer, ráno i v poledne konal tuto službu pro celý konvent. Nikdy nepřipustil, aby v něm zavládla skrytá myšlenka; cokoli mu našeptal ďábel, přiblíživší se k duši, hned svěřil starším.

Velmi bystře se však vypytał na Písmo svaté, zkoumaje horlivě svářící se povahu neřestí a ctností. Když se ptal na to, co dříve neznal, opat mu dal správnou odpověď, jak nám sám nejednou řekl. Je proto nad slunce jasnější, že při tomto žáku bylo vnuknutí a milost Boží. V příbytku své duše položil základy hluboké pokory: ze čtyř ctností utvořil jakoby kříž, z opatrnosti, spravedlnosti, statečnosti a mírnosti postavil základní

fortitudine, temperantia angulares lapides erexit, ex quibus durabiles parietes vivo saxo construxit, quos cavo ferro oboedientiae explanat, albo limo invictae patientiae munivit.

Dehinc quae duplo calamo textit, divae caritatis aurea tecta supraposuit. Templum Domini se fecit, regale cubile Filio Regis intra se praeparavit. Orationum lectionuque studiis eo licentius incubuit, quo negotia praepedientis saeculi nulla ad aurem venerant, nullae curae vel pericula regendarum animarum vexabant; ex cuius ore numquam contentio, numquam venit amara murmuratio. Et cum abbas vehementissime eum increparet, occurrit benigna patientia et semper flexa humiliatio. Erat laetus ad omne iniunctum opus, non solum maioribus sed etiam minoribus oboedire paratus, quae est prima via virtutis ad summa tendentibus caelicolis viris.

Quinquennio pleno miles in monasterio erat, dulcedine morum cunctis placens, altitudine virtutum longe antecellens. Si cui forte venit invidia suae sanctitatis, hunc humilitate cito placabat. Proficiebat de die in diem, de virtute in virtutem processit; in hospitio suo hospes Christus, tamquam in gradibus eburneis rex coronatus, procedens processit et usque ad perfectum diem crescere fecit.

< XV. >

Postea populus terrae episcopum suum revocat, sancti viri papatem, Radlam sapientem, et qui frater carnis domino terrae fuit, Christianum monachum, virum eloquentem, in hoc opus eligunt. Hi duo cum litteris

kameny, z nich vystavěl ze živé skály pevné zdi, které srovnal železem poslušnosti a zpevnil bílým vápnem nezdolné trpělivosti. Když je pak pokryl dvojitým rákosem, položil navrch zlatou střechu Boží lásky. Učinil ze sebe chrám Boží, připravil v sobě královské lože pro Syna Krále. Modlitbám a čtení se oddával tím volněji, že k jeho sluchu nedoléhaly rušivě žádné světské záležitosti, netrápily ho starosti a nebezpečí plynoucí ze spravování duší. Z jeho úst nikdy nevyšlo slovo hádky, nikdy hořké reptání. A když ho opat velmi důrazně káral, odpovídal mu laskavou trpělivostí a vždy povolnou pokorou. Radoval se z každé uložené práce, ochoten poslechnout nejen starší, ale i mladší, což je první cesta ctnosti pro muže směřující k nebeským výšinám.

Plných pět let⁷⁴ byl mnichem v klášteře, pro své příjemné chování oblíben všemi a všechny daleko předčil hloubkou svých ctností. Jestliže snad někoho napadlo závidět mu jeho svatost, toho rychle usmířil pokorou. Činil pokroky den za dnem, postupoval od ctnosti ke ctnosti. V jeho pohostinném domě se usídlil host Kristus a jako korunovaný král, stoupaje po schodech ze slonové kosti, dal mu vyrůst až k dokonalému dni.

XV.

Potom lid země zavolal svého biskupa zpět.⁷⁵ Zvolil k tomu úkolu moudrého Radlu, vychovatele svatého muže, a mnicha Kristiána⁷⁶, výmluvného muže, který byl rodným bratrem knížete té země. Tito dva přišli do Říma s listem od arcibiskupa⁷⁷, dovolávali

metropolitani Romam veniunt, de reditu pastoris papam appellant, populo paenitenti matrem suam requirunt. Promittunt ex ore populi errata corrigere, quae deliquerunt solvere, desinere a malis, studium dare bonis. Abscessus sancti viri contrarius erat domino papae; talem margaritam a suo corpore avellere durum erat magnae Romae; sed facta synodo ratio obtinuit, quia gens sua plenam satisfactionem pollicens vocat, dimissum gregem contra voluntatem repetat. Amborum, papae et abbatis, imperio parens, fracto suo libitu, flens episcopus ad episcopium redit, pro cuius regimine virgam, pro pignore anulum dante apostolico accepit.

Dominica die veniens, venit domum ad unam civitatem, ubi ipsa die mercatus erat magnus; quae visio non parum adduxit tristitiae sancto viro. Ad eos vero qui se reportarunt, impropere sic ait: Ecce vestra promissio bona! paenitentes vestri nec feriantur hac die sacra. Stetit tamen in episcopio suo pascens macrum populum divino pabulo et, si vellent, potans salutari poculo.

Primum novo adventu pastorem verentur, quasi vivi fideles matrem ecclesiam petunt et parum repressa mala consuetudine quasi cum christianis actibus Christum adorant. Verum nova religio cito deorsum venit, antiqua consuetudo superiorem manum tenuit, spreto Deo carnalem populum caro traxit, delectata iniquitas desideriorum vias currere praecepit. Voluptas pro lege erat: cui servire regnare est, unum Dominum nolunt ad ignominiam suam, ut multis dominis servitia agant; nectunt sibi funes peccatorum, quibus trahi valeant in aeternum exitium, quia discere nolunt ubi sit sapientia, ubi sit vita, lumen oculorum et pax.

se u papeže návratu svého pastýře, dožadovali se otce pro kající lid. Slíbili jménem lidu, že napraví chyby, odčiní, v čem se provinili, zanechají zlého a budou usilovat o dobré. Papeži byl proti myslí odchod svatého muže; velkému Římu bylo zatěžko vyrvat ze svého těla takovou perlu. Ale na svolané synodě převládl názor, aby se biskup Vojtěch i proti své vůli vydal zpět k opuštěnému stádu, když ho jeho lid volá a slibuje plné zadostiučinění.⁷⁸ Poslušen příkazu obou, papeže i opata, potlačil svou touhu a s pláčem se vrátil jako biskup do biskupství, k jehož řízení přijal od papeže berlu jako zástavu prsten.⁷⁹

Když se vracel domů, přišel v neděli do jednoho města⁸⁰, kde byl právě toho dne veliký trh. Pohled na to způsobil svatému muži nemalý zármutek. Vyčítavě pravil těm, kteří ho přiváděli nazpět: „Tohle je váš krásný slib? Ti vaši kajícníci ani nesvětí sváteční den. Přece však zůstal ve svém biskupském úřadě, pásl hubený lid božskou pastvou, napájel ho z kalichu spásy, pokud by chtěli pít. Zpočátku, když byl jeho příchod něčím novým, pastýře ctíli, jako by živě věřící přicházeli k matce církvi, potlačili poněkud své špatné obyčeje a téměř křesťanskými skutky uctívali Krista.⁸¹ Ale nová zbožnost rychle ukázala záda, starý zvyk byl silnější. Opoprhli Bohem, smyslný lid byl ve vleku těla a nepravost, ve které měli potěšení, jim nařizovala hnát se cestami vášní. Rozkoš byla zákonem; nechtěli, ke své hanbě, jediného Pána, jemuž sloužit znamená kralovat, ale sloužili mnoha pánům; splétali na sebe provazy hříchů, jimiž mohli být zavlčeni do věčné zkázy, protože se nechtěli poučit, kde je moudrost, kde je život, světlo očí a mír.“⁸²

Accidit, ut solet humanis erroribus, ut quaedam matrona ingenitam nobilitatem oblita scortum faceret, et palam facto peccato maritus vitam mulieris quaereret. Ipsa vero ad episcopum concita ala pedum confugit; quam in oratorio sancti Georgii retro altare abscondit, ut satisfactionem suaderet et vitam servaret. Ecce adest ex inproviso armata manus et, si non redderet moecham, ambobus episcopo et feminae minantur gladium. Audivit sonitum armorum et minas verborum procaces, audivit episcopus laetus et, si forte semper martyrium optatum nunc miserante Deo inveniat, tacita cogitatione ruminat, dubio gaudio exultat. Ah, mala mens et peior vox! index venit, secretum prodidit, ubi latebat mulier digito monstravit. Quid prodest refugium ad sancta sanctorum? Quis curat regnante barbarismo fas christianum? Frangunt templum, prensis crinibus quam educunt tremulam mulierem capite truncant.

Crescunt culpaе, vetera scelera non cadunt, nova cotidie crescunt. Quicquid boni promiserunt, mentitos esse voce operum dicunt. Unde cogitans episcopus, quod nec illis nec sibi cassus labor profuisset, animae vero suae talis statio obsesset, papati suo ait: Scio certum, aut ubi sum ego venias, aut amplius me numquam videbis. Ipsi tamen erat labor magnus non praeterire, quominus admoneret clerum et populum, secundum quod aetas, discretio, gradus et qualitas criminis postulavit. Nec dabat somnum oculis, qua arte, qua virtute compescere posset nascentes errores. Non

Stalo se, jak to bývá mezi chybujícími lidmi, že jistá paní zapomněla na svou urozenost a dopustila se cizoložství; když vyšlo provinění najevo, manžel žádal ženin život. Ona pak rychle, jako by měla na nohou křídla, utekla k biskupovi. Ten ji ukryl v chrámě svatého Jiří za oltářem, aby zjednal zadostiučinění a zachránil jí život. Tu se objeví znenadání ozbrojená družina a vyhrožuje oběma, ženě i biskupovi, nevydá-li cizoložnici. Biskup naslouchal řinčení zbraní a drzým výhrušným slovům, naslouchal jim s potěšením a v tichém přemítání uvažoval o tom, že snad právě nyní nalezne z milosrdenství Božího mučednickou smrt, kterou si vždy žádal, a s radostí – i když nejistou – nad tím jásal. Ach, nešlechtná mysl a ještě horší řeč! Přišel zrádce, prozradil tajemství a ukázal prstem, kde se žena ukryla. Co je jí platné útočiště u svatostánku? Kdo se stará za vlády barbarství o křesťanský zákon? Vtrhli do chrámu, třesoucí se ženu popadli za vlasy, vyvlekli z chrámu a sťali.⁸³ Množily se hříchy, staré neřesti neustupovaly, nových denně přibývalo. Cokoli dobrého slíbili, řeč skutků prohlašuje za lživé. Proto biskup, uvažuje o tom, že marná práce nepřinesla užitek ani jim, ani jemu a že takový stav jeho duši škodí, řekl svému vychovateli: „Buď si jist, že buď přijdeš tam, kde jsem já, nebo mě už nikdy neuvidíš.“ Sám si však přece dal velkou práci a neopominul napomenout kněžstvo ani lid, podle toho, co si vyžadovala doba, povaha, stupeň a druh provinění. A nedopřával očím spánku, přemýšleje, jakým uměním, jakou mocí

tacendum, quod iuxta positis Ungris nunc nuntios suos misit, nunc se ipsum obtulit; quibus et ab errore parum mutatis umbram christianitatis impressit.

〈XVII.〉

Ergo divus heros ascendit equos, dulcem Romam revisit, et quasi post pericula maris quassata navis occupat optatum portum, sic secretos monasterii sinus ac caram requiem intrat. Amplexus pulchram Rachel, obliviscitur laboriosam Liam. Utitur sacris deliciis, esurientis animae pulchros pandit rictus, orationum lectionumque perfruitur felicibus ferculis. Usus vero sibi maximus erat colloquia quaerere spiritualium et seniorum, qui crebro illic pro caritate abbatis plures confluerant. Graeci, inquam, optimi veniunt, Latini similes militarunt. Superioribus quatuor pius Basilius, inferioribus quatuor magnus Benedictus dux sive rex erat. Inter quos medius incedens, Deum sitiens Adelbertus verba vitae sumit et gluttit raptus in altum; cum fratribus dulcibus contemplatur Deum. O quantotiens obortis lacrimis memini dicentem, cum causa aedificationis aggressus essem Iohannem abbatem: Ubi sunt, inquit, margaritae meae? ubi sunt dulces cibi animae meae?

Cum convenerunt sancti viri, pluebant ibi sermones Dei, accensae sententiae mutuo cursant, arsit ignis super terram cordis, testatur praesentem Deum unda compunctionis. Hoc Gregorius abbas, hoc erat Nilus pater, hoc Iohannes bonus et infirmus, hoc simplex Stratus et super terram angelus unus, hoc ex Romae

by mohl potlačit vznikající bludy. Nelze smlčet, že k sousedním Uhrům jednou vyslal posly, jednou se tam i sám vydal⁸⁴; a když je aspoň trochu odvrátil od bludů, vtiskl jim aspoň náznak křesťanství.

XVII.

Vsedl tedy hrdina Boží na koně, znovu navštívil milý Řím⁸⁵ a tak jako se zmítaná loď po přestálých nebezpečích na moři uchyluje do vytouženého přístavu, tak on vstoupil do skrytého klína a drahého klidu kláštera. Objal krásnou Ráchel a zapomněl na obtížnou Leu.⁸⁶ Oddal se svatým radostem, otevíral krásná ústa hladovějící duše, těšil se z ušlechtilých pokrmů modliteb a čtení. Jeho nejlepším zvykem bylo však vyhledávat rozhovory se staršími duchovními, kteří se tam z lásky k opatovi často v hojném počtu scházeli. Přicházeli tam totiž ti nejlepší Řekové, a podobní Latiníci žili v klášteře.⁸⁷ Vůdcem či králem těch prvních čtyř byl svatý Basil, druhých čtyř pak svatý Benedikt. Doprostřed mezi ně vstupoval Vojtěch, žíznicí po Bohu, přijímal a hltal slova života, unesen do výše, rozjímal s milými bratry o Bohu. Vzpomínám, jak často říkával se slzami v očích opat Jan⁸⁸, když jsem za ním přišel kvůli stavbě: „Kde jsou mé perly? Kde jsou sladké pokrmy mé duše?“

Kdykoli se svatí mužové sešli, přšela zde slova Boží, myšlenky v zápalu létaly sem a tam, v srdcích planul oheň, vlna zkroušenosti dosvědčovala Boží přítomnost. Byl to opat Řehoř, byl to otec Nilus, dobrý a nemocný Jan, prostý Stratus, skutečný anděl na zemi, z římských šlechticů Boží mudrc Jan⁸⁹, mlčenlivý

maioribus Dei sapiens Iohannes, hoc silens Theodorus, hoc Iohannes innocens, hoc simplex Leo, psal-morum amicus et semper praedicare paratus.

Ad haec, quamvis soleant signa et prodigia ostendere, non facere sanctum, animum piis moribus coluit, ita quod ex parte et nos cognovimus, Adelbertus signorum operarius adhuc in vita claruit. De quibus est illud, scilicet dum fratribus serviret et offenso crure supra durum marmor satis valide cecidisset, quia vinum, nescio, vel aquam portavit, testudinem cum eo quod intus erat illesam servavit. Audierunt ex mensa fratres clarum sonum; quod nemo dubitavit fractum, mirantur omnes vas sanum. Solebat prius oboedientiam facienti multotiens fragile vas frangi, et cum pro peccato negligentiae veniam peteret, angelus superbiae humilitatem eius aegre ferens, ut pro nimia frequentia verecundiam ingereret, mala voluntate, ut testudinem frangeret, adiuvit. Sed quia non cessavit oboedientia, nec generavit fastidium maior tristitia, servo suo Deus solatium dedit in gravi ruina: et tunc illesa testudo apparuit, et postea, puto, nunquam aliam fregit.

Dicunt etiam laborantem oculis filiam nescio cuius, cum manum imponeret, oratione sanasse. Alteri quoque, cum monasterium causa orandi pro medela infirmitatis intraret, quem tribus annis sumere non potuit sanctus panem pro benedictione obtulit; et primum insueto hoc cibo haesit; sed qui aderant, quod vir Dei benedixit cum manducare suasissent, sumpta fiducia parum gustavit, et ex illa die quem omnes poscunt, qui vivere volunt, sine invidia panem manducare coepit.

Teodor, nevinný Jan, prostý Lev, milovník žalmů a vždy hotový kázat.

I když znamení a zázraky svatého nedělají, ale jen svatost dosvědčují, vynikal mimo to Vojtěch tak zbožným duchem, že i my jsme částečně poznali: Vojtěch se ještě za života proslavil jako divotvůrce.⁹⁰ Jednou například, když sloužil bratřím, klopýtl a dost prudce upadl na tvrdý mramor, avšak nádoba s obsahem – nevíme už, zda nesl víno či vodu – zůstala neporušená. Bratři u stolu zaslechli jasný zvuk a nikdo nepochyboval, že se nádoba rozbila – všichni se divili, že je celá. Předtím totiž, když konával službu, mnohokrát rozbil křehkou nádobu a anděl pýchy, protože těžce nesl jeho pokoru, když žádal o odpuštění pro svou hříšnou nedbalost, zlovlně mu pomáhal nádobu rozbít, aby v něm vzbudil stud z tak častého opakování. Ale protože jeho poslušnost nepřestala a mrzutost nezplodila smutek, potěšil Bůh svého služebníka v těžkém pádu: nádoba zůstala tehdy neporušená a ani potom už, tuším, nikdy žádnou nerozbil.

Také prý čísi dceru⁹¹, jež měla nemocné oči, uzdravil modlitbou, když na ni vložil ruku. A také jiné ženě, když se přišla do kláštera modlit za své uzdravení, nabídl světec s požehnáním chléb, který už tři roky nemohla jíst. Nejprve nad tímto pro ni nezvyklým pokrmem zaváhala, když jí však přítomní radili, aby snědla, co muž Boží požehnal, nabyla důvěry a trochu ho okusila, a od toho dne začala bez obtíží jíst chléb, který žádají všichni, kdo chtějí žít.

Tohoto biskupa, jehož si náš věk nezaslouží, když na své cestě přišel do Ravenny bez berly, se zeptal

Hunc episcopum nostro saeculo indignum cum sine baculo iter agens Ravennam veniret, cur sine virga pastorali vir tantus incederet, optime cautus Dei servus Durans interrogavit. Respondens memoriae verbum ille homo, qui vere potuit loqui: Vivit Deus, in cuius conspectu sto: Facile est, inquit, portare baculum, difficile reddere rationem, cum venerit in iudicio districtus iudex vivorum et mortuorum sive in vitam, sive in ignem aeternum mittendorum.

Hunc aliquando sanctimonialis femina, quae tempore adolescentiae sat cognovit, factum episcopum, credo, Parthenopoli vidit, cuius scola ad gloriam Dei talem alumnum nutrit, et admirans, cur, quae dat licentior aetas, et a ioco et risum moventibus verbis ita episcopus juvenis abstineret, ait sancto viro diversae mentis femina: Alium Adelbertum video! Cur qui quondam eras pulcherrime laetus homo, es nunc severus ut rigidus Cato? Nonne cum magister scholarum sapientiam docere venit ad nostrum caenobium, nobiscum ludendo duxeras totum diem laetum? Ille graviter suspirans proiecit verbum cordis: Vere scias, domina, quia quicquid feci talium iocando vobiscum, alto et amaro vulnere delet animum meum.

Alia hora furibundo animo Aschericus, clericus suus, contra sanctum virum arguendo, increpando, cum multa inutilia loqueretur ultra limitem rationis proterva contentione progressus, quasi quem amplius videre nollet, magna amaritudine dirimit. Arrepto itinere tota die ipse et cum eo suus homo equitavit; errare coeperunt, ut quam notam habebat sicut manum viam invenire non valens, ex poena cognovisset quam grave peccatum contendendo contra episcopum deliquit;

velmi opatrný Boží služebník Durans⁹², proč tak velký muž chodí bez pastýřské berly. Odpověděl mu památnými slovy muž, jenž skutečně mohl toto říci: „Jako že je živ Bůh, v jehož službě stojím⁹³, je snadné nosit berlu, těžké však vydat počet, až přijde na soud přísný soudce živých i mrtvých, aby je poslal buď do života nebo do věčného ohně.“

Jednou ho už jako biskupa uviděla tuším v Magdeburku, jehož škola vychovala k slávě Boží takového žáka, jedna jeptiška, která ho dost dobře znala v mládí. Podivila se, proč se tak mladý biskup zdržuje od toho, co patří k poněkud nevázanému věku, od žertů a vtipných slov. A řekla svatému muži, sama odlišných názorů: „Vidím jiného Vojtěcha. Proč ty, který jsi kdysi byl tak překrásně veselý člověk, jsi teď vážný jako přísný Cato? Copak jsi si s námi vesele nehrával celý den, když přicházel učitel do našeho kláštera vyučovat moudrosti?“ Vojtěch s těžkým povzdechem od srdce promluvil: „Věz paní, že cokoli jsem takového v žertování s vámi učinil, hlubokou a trpkou ranou ničí moji duši.“

Jindy zase jeho klerik Askerik⁹⁴ rozrušeně svatému muži vyčítal a nadával, a když řekl mnoho zbytečných slov, překročiv v prudké hádce rozumné meze, opustil ho s velikou hořkostí, že už ho nechce vidět. Vydal se na cestu a jel i se svým sluhou celý den; počali bloudit, takže nemohl najít cestu, kterou znal jako vlastní ruku. Z tohoto trestu poznal, jak těžkého hříchu se dopustil, když se hádal se svým biskupem. Vrátil se po marné námaze večer do města a počal z celého srdce před Bohem litovat, čeho se z lidské slabosti v hněvu dopustil.

et ad vesperum noctis, casso labore reversus in urbem, quicquid ira dictante propter humanitatem deliquit, paenitere coram Deo toto corde coepit.

Similiter vidua quaedam occurrens equitanti, cum nudae penuriae aliquam consolationem quaereret: Mecum hic nihil habeo, inquit, cras veni ad civitatem, sumens a me tuae necessitati, quae dare valeo cum caritate. Cumque dimissa muliere coepto itineri insisteret, quem melior cogitatio tetigit, vocans mulierem episcopus dixit: Quis scit, si usque mane vivamus? Hodie compleat acceptio datum, ne ego iudicium, illa sentiat damnum. Et data cappa qua amictus erat, reliquit exemplum bonum. Opus non tardet nescientibus, quid futura pariat dies.

< XVIII. >

Interea purpura natus Otto rex tertius causa scandendi culmen imperii, ut mos est a magno Karolo regum Francorum, multo comitatu Romam intravit; optatum diu caput Latinae terrae ostendit, quasi post Deum secunda iustitia veniat; iniqui omnes tremunt, boni magno gaudio gaudent. Fecit propter quod venit, quem ipse capella sua tractum posuit, papa Gregorius caesarem benedixit, populus Kyrie eleison celsa voce canunt. Ascendit unctus cum corona imperii imperator augustus, gerens sydereos vultus et bonae voluntatis plena praecordia ferens.

Post haec facta est sinodus; et zelo iuris tactus Mogontinus archiepiscopus antiquam cantilenam cantat et episcopum sanctum a quiete monasterii ad relictos

Nebo řekl Vojtěch jedné vdově, kterou potkal, když jel na koni, a která prosila o nějakou pomoc ve své veliké nouzi: „Nemám tady s sebou nic, ale přijď zítra do města a pokud mohu, rád ti dám, co potřebuješ.“ Když ženu propustil a jal se pokračovat v cestě, napadla biskupa lepší myšlenka. Zavolal ženu zpět a řekl: „Kdo ví, jestli se dožijeme zítřka. Musí svůj dar dostat dnes, abych já nepropadl soudu a ona neutrpěla škodu.“ A dal jí plášť, kterým byl oděn, zanechal tak dobrý příklad. Neodkládejme, co máme udělat, když nevíme, co přinese zítřek.

XVIII.

Zatím král Ota III., zrozený v purpuru, vstoupil s četným průvodem do Říma, aby vystoupil na vrchol císařské vlády, jak je zvykem franských králů už od Karla Velikého. Ukázal vytouženou hlavu latinské zemi, jako by přicházela druhá spravedlnost po Bohu. Všichni nešlechtní se třásli, dobří se radovali velikou radostí. Vykonal, proč přišel; papež Řehoř, jehož sám původně učinil svým kaplanem, požehnal císaře a lid vysokým hlasem zazpíval Kyrie eleison. Pomazán, objevil se vznešený císař s císařskou korunou⁹⁵, se zářící tváří a srdcem plným dobré vůle.

Potom se konala synoda⁹⁶, mohučský arcibiskup⁹⁷, horlivý zastánce práva, zpíval starou písničku a chystal se odvést svatého biskupa z klášterního klidu

greges abstrahere parat. Assentit papa Gregorius et semel susceptum impune non posse dimittere gregem Scripturarum voce testatur. Sive velit, sive non velit, vir Dei eat – sedentes episcopi inquirunt – aliter vincula nectant anathematis. At ille secretum petens ad papam ait: Hostis quieti meae invidet, qui vos suo stimulo instigat, ut eo me redire compellatis, ubi animarum fructum non faciam, detrimenta autem mea immania sumam. Mitiga aerumnam meam, defectui meo pone remedium, tristi abscessui meo da vel solatium unum! Si audiunt oves meae quam clamo vocem, vivens morior cum eis; si non, pietas tua mihi succurrat, ut verba vitae eis spernentibus, cum licentia tua vadam ad exterarum et incultas gentes, quae nesciunt nomen Domini praedicare.

Acquievit libens voluntati Dei hominis papa Gregorius, ut erat satis bonus, quantum permisit vaga iuventus. Reliquit sanctus Adelbertus monasterium non sine magno planctu suo et fratrum, moleste ferens ruptam quietem, sed habens de albo martyrio spem vivam, de quo in suo pectore ardebat desiderium longum. Homo Dei, ne timeas habens causam, vade securus! Stella maris tuum iter praeibit et dux bonorum Petrus fidelissimus comes cohaerebit.

< XIX. >

Igitur cum puero imperatore Alpium nubila tranans causa orationis Turonum pedibus petit, ubi corpore iacens beneficia praestat, qui nullo loco clamantibus se negat, baculus pauperum, dulcissima mater

k opuštěnému stádu. Papež Řehoř souhlasil a dokládal Písmem svatým, že není možné beztrestně opustit stádo, jehož se jednou ujal. „Ať chce, či nechce, musí muž Boží jít“, řekli zasedající biskupové, „jinak ať ho ovinou pouta klatby.“ Avšak Vojtěch, jenž vyhledával samotu, řekl papeži: „Nepřítel mi závidí klid a popichuje vás svým bodcem, abyste mě přiměli vrátit se tam, kde nesklidím plody duší, ale utrpím sám nesmírné škody. Zmírní mé soužení, podej lék mé slabosti, dej mi při smutném odchodu aspoň jedinou útěchu. Jestliže mé ovce poslechnou volající hlas, budu žít a zemřu s nimi; jestliže ne, tvá dobrota ať mi pomůže, abych slova života, kterými opovrhují, šel s tvým svolením kázat k cizím a nevzdělaným národům, které jméno Páně neznají.“ Papež Řehoř ochotně vyhověl žádosti člověka Božího, neboť byl dosti dobrý, nakolik mu to dovolovalo nestálé mládí. I opustil svatý Vojtěch klášter, za velkého nářku svého i bratří; nesl těžce přerušení klidného života, choval však živou naději na jasné mučednictví, po kterém již dlouho plála touha v jeho srdci. Neboj se, muži Boží, nemáš žádný důvod, kráče bezpečně! Hvězda mořská tě bude předcházet na tvé cestě a Petr, vůdce dobrých, bude s tebou jako nejvěrnější průvodce.

XIX.

Překročil tedy s mladičkým císařem mračné Alpy⁹⁸ a zamířil pěšky do Toursu⁹⁹, aby se pomodlil tam, kde spočívá tělo svatého Martina¹⁰⁰ a kde prokazuje dobrodiní světec, který se nikde neodpírá volajícím, opora chudých, přesladký otec hříšníků, vždy ochotný

peccatorum, benignus Martinus, et larga manu dare paratus. Parisium quoque pedester venit, ubi sanctus et pretiosissimus martyr Ariopagita Dionisius fuso sanguine corpore requiescit; qui Athenis philosophiae studuit, ubi quem Paulus praedicat ignoto Deo ara posita erat; qui etiam euangelizandi responsa ad Gallos accepit, quando optimus Clemens Petri sede tertius sedit; et dum paganis Christum ingereret, pulcherrimo martyrio vitam finivit. Cuis hoc inter cetera est gloriosum et mirabile, quia post necem religiosus truncus proprium caput manibus portavit, et sequens multitudo angelorum laudes Deo cecinerunt. Populo caeli semper gaudium est de triumpho terrae, unde et nunc exultans iubilat de carissimo Dionisio et gloria tibi Domine in excelsis resultat. Ad quem misericordiae largum si quis peccator confugerit, nunquam sine misericordia recedit. Hinc caput inclinans ad Floriacum monachorum ingens caenobium avido cursu volat, ubi corpore iacet et miraculis fulget magister mundo morientium et tota mente caelestia quaerentium, re scilicet ac nomine Benedictus, vino et oleo infirmorum medicus pulcher, sub umbra alarum pullorum Dei toto orbe inclita mater. Nec dimisit, ubi corpus discipuli quievit, ubi et primus monachorum gregem rexit abbas Maurus, signo sanctitatis et miraculorum dulcedine magistro simillimus. Horum sacra domicilia, et si qua occurrunt similia, quem desiderium aeternorum afflavit, Adelbertus pede circumvolat et adiutores ad sua proelia vocat.

rozdávat štědrou rukou. Pěšky přišel také do Paříže¹⁰¹, kde odpočívá tělo svatého a převzácného mučedníka Dionýsia Areopagity¹⁰², který prolil svou krev. Ten studoval filosofii v Aténách, kde byl postaven oltář neznámému Bohu, kterého hlásal svatý Pavel; potom přijal pověření hlásat evangelium u Gallů, když na Petrově stolci seděl jako třetí papež svatý Klement¹⁰³; a když přinášel pohanům Krista, překrásným mučednictvím skončil svůj život. Jemu náleží mezi jinými i pověstný zázrak, jak po zavraždění jeho svaté tělo neslo v rukou vlastní hlavu¹⁰⁴ a zástup andělů kráčející za ním zpíval chvalozpěvy Bohu. Nebešťané se vždy radují z triumfu na zemi, proto i nyní s plesáním jásají nad předrahým Dionýsiem a volají: „Sláva tobě, Pane na výsostech.“ Jestliže se k němu, milosrdenstvím oplývajícímu, utekl nějaký hříšník, nikdy neodešel bez slitování.

Když se mu Vojtěch poklonil, utíkal s nedočkávným spěchem do ohromného kláštera mnichů ve Fleury¹⁰⁵, kde se svým tělem spočívá a zázraky se skví učitel těch, kdo umírají světu a celou duší touží po nebi, totiž Benedikt, svými skutky i podle jména Požehnaný.¹⁰⁶ Vínem a olejem léčí nemocné, po celém světě je proslulý jako matka, chovající pod svými křídly kuřátka Boží.

Nevynechal ani místo, kde odpočívá tělo jeho žáka, kde jako první řídil sbor mnichů opat Maurus¹⁰⁷, znamením svatosti a sladkostí zázraků podobný velmi svému učiteli. Vojtěch, prodchnutý touhou po věčnosti, obešel pěšky jejich posvátné příbytky – a podobná místa, pokud se naskytla – a volal je jako pomocníky ke svému boji.¹⁰⁸

Hinc ad imperatorem redit, qui hominem Dei adeo dilexit; cuius morem nobilem novimus, quia omnes bonos eo plus amare studuit, quo quemque habita bonitas maiorem fecit. Cum quo aliquos dies comoratus, nec nocte nisi ante conspectum imperatoris iacere permissus est.

Horis congruis semper de caelestibus docuit regis pueros et circapositos proceres suavissime admonuit, ne vel in parum infimis et terrenis cor figerent et procul a regno Dei proiecti, pro parvo gaudio aeterna tormenta subirent. Noctibus quoque calceos dormientium clam raptos aqua abluit, discipulus humilitatis manibus suis lutum tulit, lotos restituit. Ibi nocte sopora parum molli lecto requiescens, vitae suae desiderabilem terminum aspexit, quamvis ipse non nosset quid sibi somnium vellet, donec tactus Spiritu alienigena hoc revelavit. Putabat se videre in domo maioris fratris duos lectos bene praeparatos; unus erat suus, alter erat fratribus destinatus; pulcher ille et decorus, sed qui suus debuit esse, multo pulchrior refulsit, purpureus et floridus, et incomparabili ornamento pretiose vestitus. Erat autem in superiore parte panno capitali aureis litteris inscriptum:

Munus hoc donat tibi filia regis.

Quod somnium cum coram imperatore quibusdam familiaribus exponeret, cui vivax ingenium natura dedit et pulchra facundia signum fecit, Leo palatii episcopus, pulchre alludens ait: Homo tibi contrarius, cito invenies quod quaeris, dono Virginis procul dubio

Odtud se Vojtěch vrátil k císaři¹⁰⁹, který muže Božího velmi miloval¹¹⁰; známe ostatně jeho ušlechtilé mravy: snažil se všechny dobré tím více milovat, čím kdo byl větší svou dobrotou. Vojtěch s ním setrval několik dní, a nebylo mu dovoleno ani v noci ležet jinde než v dohledu císařově.

V příhodných chvílích vždy poučoval královské syny o nebeských věcech a velmi vlídně napomínal kolem stojící šlechtice, aby neupoutávali svá srdce k nízkým a pozemským věcem a zavržení daleko z Božího království, nedošli kvůli malému potěšení do věčných muk. Také odnášel v noci tajně střevíce spících a omýval je vodou, jako žák pokory vlastníma rukama z nich odstraňoval bláto a očištěné je vracel zpět. Jednou v noci, když odpočíval v spánku na pramálo měkkém lůžku, spatřil vytoužený konec svého života – ačkoliv sám nevěděl, co sen znamená, dokud mu to z Božího vnuknutí neodhalil cizí člověk. Zdálo se mu, že vidí v domě svého staršího bratra dvě dobře připravená lůžka: jedno bylo jeho, druhé bylo určeno bratrům. Toto bylo krásné a ozdobné, ale to, které mělo být jeho, bylo mnohem krásnější, purpurové a nádherně ozdobené květy a ozdobami, které se nedají s ničím srovnat. V horní části pokrývky bylo zlatým písmem napsáno: „Tento dar ti dává dcera králova.“

Když ten sen vyprávěl před císařem některým přátelům, dvorský biskup Leo¹¹¹, jemuž dala příroda bystrý rozum a jenž vynikal výmluvností, s vtipnou narážkou řekl: „Člověče sám sobě nepřátelský, brzy najdeš, co

martyr eris. Nec minus quod vidit de lecto fratrum,
partim ante se vidit, partim hoc anno esse completum,
sic collige mecum.

〈 XXI. 〉

Quinque fratres habuit, omnium animas gladius pertransivit; ex quibus maior frater in servitium imperatoris profectus, paganorum expugnationes adiuvit, ubi et Bolizlavo Polanorum duce gratiam amicitiae promeruit. Querelas etiam imperatori fecit, quod dux Boemiorum Bolizlavus sine misericordia sibi suisque fratribus mala fecisset. Huius usque in adventum et seros reditus relictis domi quatuor fratres pacem impetrarunt; ex parte ducis securitatem et sacramenta acceperunt. Proh divinam humanamque fidem! Numquid non est catholicus melior pagano? Vae homini, cui in cordis vena malus dolus salit! Eheu nostra infelicia tempora! sapientem vocamus, cui fallere ingenium calet, cui in ore mel, in corde fel latet. Ecce iterum Judas, qui per pacem didicit facere bellum, promittit vitam, ut inferat mortem. Dat Bolizlavus fidem, ut inopinato occidat fratrem. Nec longe quaeras exemplum! in eadem linea sanguinis occidit frater suus sanctissimum Ventizlavum. Interea quis non deploret squalores miseriae nostrae? Quis non exhorret caecum natum hominem nostrum? Dum nescit cavere minus, incurrit peccatum maius, dum vadit quo caeca voluntas ducit, nascitur peccatum de peccato; non habet finem, donec cadat unde non resurgat in delicto maximo, et fit misero modo, quia cum potest non vult, ut dulce

hledáš, darem Panny se bezpochyby staneš mučedníkem.“ Nicméně, co se mu zdálo o lůžku bratří, zčásti ještě zažil; a zčásti že se vyplnilo v tomto roce, to teď posuď se mnou.

XXI.

Měl pět bratrů¹¹² a životy všech přeťal meč. Nejstarší bratr vstoupil do císařské služby a pomáhal dobývat pohanské země¹¹³; získal si tam přátelství polského knížete Boleslava. Stěžoval si také císaři, že český kníže Boleslav jemu i jeho bratrům nemilosrdně způsobil mnoho zlého. Čtyři bratři, kteří zůstali doma, dosáhli příměří; kníže jim pod přísahou zaručil bezpečnost až do – bohužel pozdního – návratu nejstaršího bratra.¹¹⁴

Ó věrnosti božská a lidská! Není snad katolík lepší než pohan? Běda člověku, jemuž v srdci a žilách tepe zlá lest! Ach, naše nešťastná doba! Moudrým nazýváme toho, kdo má nadání klamat, v jehož ústech je med, a v srdci skrývá žluč. Hle, další Jidáš, který se naučil, jak mírem způsobit válku, slibuje život, aby přinesl smrt. Boleslav dává slovo, aby znenadání zavraždil bratra. Nemusíš chodit pro příklad daleko: v téže pokrevní linii zabil svatého Václava jeho vlastní bratr. Kdo by přitom nezplakal nad špinavostí naší bídy, kdo by se neděsil nad naším lidem, který se rodí slepý? Když se neumí vyvarovat menšího, upadá do hříchu většího; když jde, kam ho vede slepá žádost, rodí se z hříchu další hřích a nemá konce, dokud neupadne, takže už nepovstane, do největšího zločinu. A v tom je ta bída, že pokud může upustit od sladkého hříchu,

peccatum non valeat dimittere post, etiam cum vult; ita et nunc aliud cogitans, aliud loquens pervenit ad homicidium, ut: Vindica, Domine, sanguinem vox clamet de terra ad caelum. Homo, complesti propheticum, apponens iniquitatem super iniquitatem, expecta nunc illud euangelicum: Sanguis qui effusus est, super te et super filios tuos.

Igitur sacramento fidunt, liber populus per campum ambulat, non enim data fide bellum cogitat; stat proximo periculo civitas secure. Ecce hostes ex improviso veniunt, armatus exercitus, aperte bellum dicunt et diffusa multitudine civitatem circumcingunt. Sexto die in vigilia pretiosi martyris Ventizlavi bella incipiunt; nihilominus et sabbato certatim insistunt. Honorare festum ignorant, qui dulcia scelera tamquam epulas amant; nec iuvat quod urbani diem sanctum venerari petunt, contra quos forenses superbiae verba iaculant: Si, inquit, vester sanctus est Ventizlavus, noster utique est Bolizlavus. Sed quamvis post caperent civitatem, poenas dedit asperum verbum. Civium namque gladio die illa ceciderunt hostium multa capita, et omnes qui in illo consilio fuerunt aut moriebantur, aut caeci et dispersi male vivunt. Cessit civilibus bellis saucia civitas, miserabili excidio sunt familiae dispersae, bona cuncta iacent in manu inimicorum; inundat planctus mulierum, stupet mortua facies puerorum, comminantes dextras virorum, stat silentium spectantium clericorum. Sancti viri fratres quatuor, strenui bello et nescii cedere loco, dum de quo dixit Radla clericus consilium dedit, parum valentia arma dimiserunt et quam proeliando pulchram mortem putarunt, confugiendo ad ecclesiam – ut est in

nechce, a potom nemůže, i kdyby chtěl. A tak i nyní, něco jiného měl v mysli, něco jiného mluvil a dospěl až k vraždě, aby „prolitá krev křičela ze země“¹¹⁵ k Pánu o pomstu. Člověče, naplnil jsi prorocství, hromadě nepravost na nepravost¹¹⁶, očekávej teď, co říká evangelium: „Jeho krev ať padne na tebe a na tvé děti.“¹¹⁷

Důvěřovali tedy přísaze, lid chodil volně po polích, po daném slovu nemyslel na válku. Hrad, velmi blízký nebezpečí, se cítí bezpečný. Avšak tu znenadání přišli nepřátelé, ozbrojené vojsko, vypověděli otevřeně válku, rozprášili lid a obklopili hrad.¹¹⁸ V pátek o vigílii převzácného mučedníka Václava začali boj, dokonce i v sobotu pokračovali v boji, ani toho, že se svěť svátek, si nevšímalí ti, kdo milují sladké zločiny jako hostinu. A nebylo nic platno, že obyvatelé žádali, aby se světil sváteční den, obléhatelé proti nim vrhali pyšná slova: „Jestli je vaším svatým Václav, naším je tedy Boleslav.“ Ale třebaže později hrad dobyli, za tato jízlivá slova byli potrestáni. Neboť toho dne padlo mečem obyvatel hradu mnoho nepřátelských hlav a všichni, kdo měli na tom záměru účast, buď zemřeli, nebo bídne žijí slepí a rozprášeni. Pobořený hrad podlehl občanské válce, rodiny byly rozděleny bídým vyhnanstvím, všechny statky padly do rukou nepřátel. Proudem se řinuly slzy žen, ztuhly mrtvé tváře dětí, hrozná paže mužů, ticho obklopovalo přihlížející kněze. Čtyři světcovi bratři, udatní v boji, kteří nevěděli, co je ustupovat, na radu klerika Radly¹¹⁹, o němž už byla řeč, odložili zbraně, které málo zmožily, a utekli se do kostela, a tak místo smrti v boji, která se pokládá za krásnou, přijali smrt – alespoň

humanis oculis – turpem acceperunt. Nam falsa data est spes vivendi, et dum exeuntes ecclesiam sponte in manus hostium vadunt, fefellit manus senioris et in conspectu omnium pulchra corpora subierunt capitalem sententiam.

< XXII. >

Haec tunc scilicet fuerunt, sed quando digna indigni scribimus, nunc est mortuus gladio frater maximus. Completa autem est pii Adelberti visio tota, dum ante se bis duorum fratrum, post hoc anno maximi fratris mors est subsecuta; quorum mortibus mors sua quam praestantior foret, quorum lecto suus lectulus quam pulchrior emeretur, omnis intellegit, qui ipsum causa Dei, illos causa saeculi et defendendae vitae cecidisse cognoscit.

Vidit etiam in monasterio et aliam visionem, quam non de se sed quasi de aliquo alio reverentissimis viris ita exposuit: Agnosco hominem, cui duos ordines in caelo Deus arridens digito praemonstravit, unum purpurei splendoris, alterum ultra quam dici potest nivei candoris: Inter hos et illos, blanda vox ait, manet te locus et certa sedes.

< XXIII. >

Ergo quem suo labori adiutorem Deus praeparavit, ducem Polanorum Bolizlavum rerum dubius petit; cuius auxilio nuntios suos miserat ad populum sibi

v lidských očích – potupnou. Byla jim totiž lstivě dána naděje na život, a když vyšli z kostela a dobrovolně se vydali do rukou nepřátel, zklamaly sliby vůdcovy a před očima všech ta krásná těla podstoupila trest smrti.

XXII.

To se událo tehdy, ale nyní, kdy my nehodní vypisujeme věci hodné zaznamenání, zemřel mečem nejstarší bratr. Vyplnilo se zcela vidění svatého Vojtěcha: čtyři bratři ho ve smrti předešli a potom v tomto roce ho ve smrti následoval nejstarší bratr.¹²⁰ Oč vznešenější byla Vojtěchova smrt než jejich a oč krásnější se skvělo jeho lůžko než lůžko jeho bratrů, to pochopí každý, kdo ví, že padl pro Boží věc, oni pro světský spor a při obraně života.

Měl ještě v klášteře i jiné vidění, které vyložil cti-hodným mužům, jako by se nevztahovalo na něho, ale na někoho jiného: „Znám člověka, jemuž Bůh s úsměvem ukázal prstem na dva zástupy v nebi, jeden v purpurovém lesku, druhý tak sněhobílý, že se to nedá ani vypovědět. „Mezi těmi i oněmi,“ pravil líbezný hlas, „čeká tě místo a jisté sídlo.““

XXIII.

Nevěda si rady, odebral se tedy Vojtěch k tomu, jehož mu Bůh připravil jako pomocníka v jeho díle, k polskému knížeti Boleslavovi. S jeho pomocí vyslal posly k lidu, který mu byl svěřen a který se mu tolikrát stavěl

commissum et multoties contradicentem, interrogans si eum recipere vellent. Interim cum Bolizlavo nuntiorum adventum expectat. Qui cum redirent, plenam contumeliis legationem referunt: Bene, inquit, venias ad non semel refutatam plebem. Mira res! ad populum sponte venis, quem semper invitum vocare et necesse erat tenere. Scimus quae cogitas, o homo! Omnino nolumus, nec est tibi locus in populo tuo, qui vis vindicare occisos fratres vulnere magno. Accipiens ille libellum repudii et superborum contumelias, non minus laetus efficitur quam homines, cum sicubi non sperant laeta verba et honorum oblationes accipiunt. Disrupisti, inquit ille, Deus, vincula mea! hoc est, quod expectans expectavi, desiderio desideravi. Ablatum est periculum meum; qui respondet in faciem quia me non vult, quomodo possum regere gregem? Euge, non timeo revocantem amplius papam, nec tristia ferentem metropolitani inmitis epistolam; qui antehac paganis operibus in fugam vertunt, ecce palam verbis: Nolumus te, dicunt.

⟨ XXIIIA. ⟩

Miserat hiis diebus ad Ungarorum seniore magnum, immo ad uxorem suam, quae totum regnum manu tenuit viri, et quae erant viri ipsa regebat; qua duce erat christianitas coepta, sed intermiscebatur cum paganismo polluta religio, et coepit esse deterior barbarismo languidus ac tepidus christianismus. Ad quam tunc pervenientes illuc nuntios in haec verba epistolam misit: Papatem meum, si necessitas et usus

na odpor, s dotazem, zda ho chtějí přijmout. A zatím vyčkával u Boleslava návratu poslů.¹²¹ Když se vrátili, přinesli poselství naplněné urážkami: „Jen pěkně přijď k lidu, který jsi nejednou zavrhl. Kupodivu, vracíš se dobrovolně k svému lidu ty, kterého bylo vždy třeba volat a držet proti jeho vůli. Víme, nač pomýšlíš, člověče! Vůbec tě nechceme, pro tebe, který chceš krvavě pomstít zavražděné bratry, není u tvého lidu místo.“ Vojtěch přijal odmítavou odpověď s urážkami pyšných krajanů s nemenší radostí, než když lidé nečekaně uslyší radostná slova a nabízejí se jim pocty. „Bože, rozvázal jsi moje pouta,¹²² řekl, „to je to, v co jsem pevně doufal a co jsem si toužebně přál. Zmizelo mé nebezpečí. Jak mohu řídit stádo, když mi do očí odpovídá, že mě nechce? Dobrá, nebojím se už, že mě papež zavolá zpět, ani listu nevládného arcibiskupa se smutnou zprávou. Ti, kdo mě předtím zahnali na útěk pohanskými skutky, hle, říkají nyní otevřeně a výslovně: Nechceme tě.“

XXIII A.¹²³

V těch dnech poslal k velkému vládci Uher – či spíše k jeho manželce¹²⁴, která mužskou rukou ovládala celé království a sama řídila, co náleželo muži. Za její vlády počalo křesťanství, ale poskvrněné náboženství se mísilo s pohanstvím a vlašné a mdlé křesťanství začalo být horší než barbarství. K ní tedy tehdy po poslech, kteří se tam ubírali, poslal list tohoto znění: „Ponechej si mého vychovatele¹²⁵, vyžaduje-li to potřeba a nutnost; jestliže však tomu tak není, pošli ho pro Boha ke mně.“ Jemu však poslal tajně lístek

postulat, tene; si non, propter Deum ad me mitte eum. Ipsi vero clam cartam alia mente, alia sententia misit: Si potes, inquit, cum bona licentia, bene; si non, vel fuga fugiens tempta venire ad eum, qui te desiderio concupiscit, Adalbertum tuum. Ipse autem venire non potuit et, ut homo, noluit. Ut enim hodie ipsum audis dicentem, quem nunc sicut sitiens anima frigidam aquam, totis visceribus flagrat et amat, ardua scandentem tunc semper fugiebat. Ipse tamen iam erat monachus et, ut dicunt, qui tunc temporis norunt, pulcher et bonus. Ex huius ore audisse me fateor unam rem, quam satis amo. Ipsum sanctum asserit loquentem: Numquam aliquid feci propter vanam gloriam. Nam ut non pulset, hoc est ultra hominem; utrumque tamen a me miserrimo omnium retro posuit pedem, a me minimo gentium longe fugit in aeternum exilium. Memoriam vero viri saepe pono, cuius relatione haec scribo, quem servum martyris agnosci volo.

〈 XXIV. 〉

Igitur soluto fune liber episcopus apprehendit circumfluentibus ulnis desiderium quod corde arsit, martyrium pulchrum, apostolica ad hoc usus licentia; duos socios quos cogitat fortiores sacro bello et aptiores portando euangelio itineris comites sumpsit. Prius tamen, ut mater regula docet et viva verba patrum lingua monent, oratione fratrum quasi ferrea clamide munitus, agonem currere coepit. Dux itaque Bolizlavus diligebat eum; quem monet, ut se adiuvet, videns videat, quomodo in terram

jiného obsahu a znění: „Jestli můžeš odejít s laskavým svolením, pak je to dobře; jestli ne, pokus se útekem prchnout k svému Vojtěchovi, který tě toužebně očekává.“ On však nemohl nebo – jak je lidské – nechtěl. Neboť – jak ho dnes slyšíš říkat – Vojtěchovi, kterého dnes z celého srdce miluje a touží po něm jak žízňivý člověk po chladné vodě, se tehdy, když stoupal do strmých výšek, vyhýbal. Byl však již mnichem, a to ušlechtilým a dobrým, jak říkají ti, kdo ho tehdy znali. Prohlašuji, že jsem z jeho úst slyšel jednu věc, která se mi velmi líbí. Tvrdí, že světec prohlásil: „Nikdy jsem nic nedělal pro klamnou slávu. Neboť je nad lidské síly vyhnout se sporům. Přece však jedno i druhé ode mne, nejbídnějšího ze všech, ustoupilo, ode mne, nejmenšího z lidí, prchlo daleko do věčného vyhnanství.“ Připomínám si často muže, podle jehož vyprávění toto píši, a chci, aby se na něj vzpomínalo jako na mučedníkova služebníka.

XXIV.

Když bylo tedy pouto rozvázáno a biskup se stal volným, použil papežova svolení a uskutečnil toužebné přání po krásném mučednictví, které vždy plálo v jeho srdci. Jako průvodce na cestu si vzal dva druhy¹²⁶, které pokládal za dost zdatné pro svatý boj a dost způsobilé k hlásání evangelia. Dříve však, jak matka řehole učí a živá slova církevních otců svou řečí nabádají, se vyzbrojil modlitbou bratří jako železným brněním, a pak se vydal do boje.

Knížete Boleslava, který ho miloval, Vojtěch požádal, aby mu pomohl, uvážil a postaral se o to, jak by se

Pruzorum navigio maris iter exponat propter quarendas animas et scindere vomere Dei incultas gentes. Complet dux iussa spiritualis patris; quamvis ut secum staret divitem voluntatem haberet, verum occurrere sancto proposito ausus non erat.

Est in parte regni civitas magna Gnezne, ubi sacro corpori placuit quiescere, ubi mille miraculis fulget, et si corde veniunt, recta petentibus salutes currunt. Ibiq; ergo, quia in via sua erat, cuius longo tempore silentium exercuit, missam celebrat, sacras hostias oblaturus, viva mox hostia et ipse Christo futurus. Baptizat populum grandem nimis; inde nullas moras nectit, navem ascendit, quam ne profanus quis tangere praesumat, dux sollicitus multo milite armaverat. Non post multos dies, carina secante terga maris, Deum nescientibus illabuntur Pruzorum terris, festinantes vero nautae sanctum onus deponunt, et nocturno auxilio remeantes, securam fugam capiunt. Rapit iter homo Deo plenus, iaciturus retia sua super horrisonum mare, si forte veniat, quod in mensa Dei comedere ponat; aut si nullum piscem capiat, saltem in nomine Filii Dei oblatum calicem bibat. Fervet in eo spes ardua pro Christo moriendi et in viridi corde vivus ignis vim habet ardendi, tamquam in aureo altari accensa aromata flagrant et fumantia scandunt. Ergo miles Dei cum duobus sociis intraverat parvum locum, qui circumlabente unda fluminis imitatur insulae vultum. Ibi aliquos dies steterunt et fama volans paganorum auribus adduxit habere se hospites ignoto habitu et inaudito cultu.

po moři přeplavil do pruské země¹²⁷, aby tam vyhledával duše a Božím rádem obracel nevzdělané národy. Kníže splnil příkazy duchovního otce; třebaže si velice přál, aby zůstal s ním, přece se neodvážil protivit se svatému předsevzetí.¹²⁸

Na území království je velké město Hnězdno, kde se nyní zalíbilo spočinout svatému tělu¹²⁹, které se tam skvěje tisícem zázraků. Tam se dostává spásy těm, kdo přicházejí s upřímností a žádají spravedlivé věci. Tam tedy, neboť to bylo na jeho cestě, sloužil Vojtěch po dlouhé přestávce mši. Chtěl přinést svatou oběť ten, jenž se měl zakrátko sám stát živou obětí pro Krista. Pokřtil tu velké množství lidu; potom již bez otálení nasedl na loď¹³⁰, kterou opatrný kníže vybrojil početnou posádkou, aby se jí žádný bezbožník neodvážil dotknout.

Po několika dnech, kdy loď brázdila hladinu moře, přihluli k území Prusů, neznajících Boha. Plavci spěšně vyložili svatý náklad a pod ochranou noci se dali na útěk zpět do bezpečí. Muž plný Boha chvátal, hodlaje rozhodit sítě do děsivě hučícího moře, jestli by snad ulovil něco, co by předložil k jídlu na stůl Boží; nebo pokud by nechtyl žádnou rybu, aby aspoň vypil kalich obětovaný ve jménu Syna Božího. Planula v něm žhavá touha zemřít pro Krista a živý oheň v silném srdci měl sílu planout, hořel jako na zlatém oltáři zapálené kadidlo, jehož dým stoupá vzhůru.

Vstoupil tedy Boží bojovník se dvěma druhy na malé místo, které, protože ho kolem obtéká řeka, vypadá jako ostrov.¹³¹ Tam zůstali několik dní, až rychlá pověst donesla k uším pohanů, že mají hosty nezvyklého vzhledu a neslýchaných mravů.

Primum ex improviso homines numero non plures parva nave veniunt, dant saltum ad terras, barbarum nescio quid frendunt, magna ira fumant et hospites quaerunt. Ros regis, ros mellis tum episcopo in ore fuerat: codex psalmodum ante se in gremio iacuit, in quo omnia verba oris Dei, in quo summa salutis et vita hominis certa manent et clausa sedent. Ad quem unus ex ipsis, peiorum pessimus, propius accessit, nil boni loquens nodosa brachia alte extulit et cum conto quo minavit navem caelestia ruminantem episcopum inter scapulas fortissime percussit: Si non abitis, inquit, citius, capite plectemini vexati duris poenis et mortibus multis. Evolat e manibus volumen excussum; alia ex parte ipse humi stratus dat oscula viridi terrae, mente extentus et corpore toto. Exterior corrumpitur homo, interior ad vitam novatur; per penetral cordis erupit vox laetitiae et salutis: Benedictus, inquit, Deus! benedicta misericordia Dei! si plus non accipiam pro Crucifixo meo, unum pretiosum ictum habeo.

Homo Dei, putasne simplex plaga splendeat in dorso tuo, aut pretium habeat super terram talia libenter pati in memoriam Filii Dei vivi? Utique non sic margarita splendet in sterquilinio, non purpura regis in populo, nec facies rosae in terrae gremio, adhuc nec aureus sol in caelo, ut est in corde pulchro una percussio, quam habes laetus gloriae pro Christo tuo. Quid! tunc foras proiecti, veniunt in mercatum, ubi confluxerat unda populorum; circumstant subito caelicolam virum longo agmine capita canum. Pandunt cruentos rictus, interrogant unde esset? quid quaereret? quare venisset

Napřed nečekaně přijelo několik lidí v malé loďce. Vyskočili na břeh, cosi vztekle říkali barbarskou řečí, soptili velkým hněvem a hledali cizince. Rosu královskou, medovou rosu měl biskup právě tehdy v ústech: měl zrovna na klíně před sebou knihu žalmů, v níž jsou všechna slova Božích úst, v níž je obsažen život člověka a uzavřena celá jeho spása. Přistoupil k němu jeden z nich, ten nejhorší ze špatných, říkal něco hrubého, pak pozvedl sukovité ruce do výše a bidlem, kterým odrážel loďku, vši silou udeřil biskupa, opakujícího nebeská slova, mezi lopatky. „Jestli neodejdete co nejrychleji,“ dodal, „zaplatíte to hlavou, potrestání ukrutnými mukami a mnohonásobnou smrtí.“ Vyražená kniha vyletěla z rukou a také biskup padl na zem, líbal svěží zem, s napjatou myslí i celým tělem. Vnější člověk hyne, vnitřní se obnovuje k životu; z nitra srdce vyřází hlas radosti a spásy: „Buď požehnán Bůh, požehnáno buď Boží milosrdenství! I kdybych už nedostal více, mám pro svého Ukřižovaného aspoň jednu vzácnou ránu.“

Muži Boží, uvědomuješ si, jak se skvěje ta prostá rána na tvých zádech, jakou cenu má vytrpět to ochotně na památku Syna Boha živého? Opravdu perla na smetišti tolik nezáří, ani královský purpur mezi lidem, ani krása růže v lůně země, dokonce ani zlaté slunce na nebi, jako se skví v ušlechtilém srdci jediná rána, kterou jsi dostal pro svého Krista, s radostí z té slávy.

Co bylo potom? Vyhnání odtud přišli na trh, kde se scházela záplava lidí. Světce náhle obklopily v dlouhém šiku psí hlavy: otvírají krvavé tlamy, ptají se,

quem nemo vocavit? Lupi sanguinem sitiunt, minantur mortem, quare ad eos portet vitam. Donec loquatur vix expectant; horrent et derident, melius enim non sciunt; loqui iubent et capita movent. Accinxit vir lumbos, os aperuit et quia multa audire nequeunt, breviter alloquitur: De terra Polanorum quam Bolizlavus proximus christiano dominio procurat, ad vos pro vestra salute venio; servus illius qui fecit caelum et terram, mare et cuncta animantia. Venio vos tollere a manu diaboli et faucibus daemonis averni, ut cognoscatis creatorem vestrum et deponatis sacrilegus ritus, abrenuntiantes mortiferas vias cum inmunditiis cunctis, et ut loti balneo salutis efficiamini christiani in Christo, habentes in ipso remissionem peccatorum et regnum immortalium caelorum. Haec sanctus; illi vero iam dudum dedignant caelestia verba irident, baculis terram percutiunt, aerem mugitibus implent; manus tamen non iniciunt, sed furorem dictant et verba districtae severitatis ad aures hospitem mittunt: Propter tales, inquiunt, homines terra nostra non dabit fructum, arbores non parturiunt, nova non nascuntur animalia, vetera moriuntur. Exeuntes exite de finibus nostris; si citius non retro pedem ponitis, crudelibus poenis afflicti mala morte peribitis. Illi vero qui in ingressu regni positus bonos hospites eo loci dimisit, mortem minantur: domum incendere, divisis rebus uxores et filios vendere spumante ira pollicentur.

odkud je, co tu hledá, proč přišel, když ho nikdo nevolal. Vlci žízní po krvi, hrozí smrtí, protože jim přináší život. Sotva vyčkají, až promluví, hrozí se a posmívají, nic lepšího totiž neznají. Poroučejí, aby mluvil, a potřásají hlavami. Vojtěch si opásal bedra, otevřel ústa, a protože nechtěli slyšet mnoho slov, krátce je oslovil: „Přicházím z polské země, které vládne nejkřesťanštější pán, kníže Boleslav.¹³² Přicházím k vám pro vaši spásu jako sluha toho, který stvořil nebe i zemi, moře i všechno živé. Přicházím vás vysvobodit z rukou ďáblových a vyrvat z chřtánu pekla, abyste poznali svého Stvořitele, zanechali bezbožných obřadů, zřekli se smrtonosných cest se všemi nečistotami a abyste se, omyti v koupeli spásy, stali křesťany v Kristu a měli v něm odpuštění hříchů a věčné království nebeské.“ Tolik světec; oni se však již hodnou chvíli s rozhořčením posmívali nebeským slovům, tloukli holemi o zem a naplňovali vzduch řevem. Přece však na něho nevztáhli ruce, ale jen zuřivě pokřikovali a vysílali k uším cizinců přísná a drsná slova: „Kvůli takovým lidem,“ říkali, „naše země nedává plody, stromy neplodí, stará zvířata hynou a nová se nerodí. Odejděte rychle z našeho území, jestli se co nejrychleji nevzdálíte, zahynete po krutém mučení bídnou smrtí.“ Těm pak, kteří sídlili při vstupu do království a dobré cizince pustili až na toto místo, vyhrožovali smrtí: soptíce hněvem slibovali, že jim zapálí domy, rozdělí si jejich majetek a manželky a děti prodají.

Videns athleta Christi nullum fructum animarum sequi et desideratae mortis spem auferri, deiecit animum et tristitia magna affectus varios curarum aestus in casto pectore versat dixitque fratribus: Pressi magnis adversis, quid consilii arripimus? Quo nos vertamus nescio! habitus corporum et horror vestium nostrarum, ut video, paganis animis non parum nocet. Unde si placet, vestimenta mutemus, caesariem pendentibus capillis crescere sinamus, tonsae barbae comas prodire non prohibeamus; forsitan non agniti melius habemus salutem operari, similes eorum effecti familiariter cohabitamus, alloquimur et convivimus. Laborantes quoque manibus propriis victum quaeramus ad instar apostolorum, absconsa mente revolamus sensum psalmorum. Interea prosperante misericordia Salvatoris fit aliquid salutis, ut dum hac arte et hac fraude eos opinio deludit, euangelizandi occasio certa veniat; ita aut inventarum animarum thesaurum magnum lucremur, aut dulcem vitam pro dulcissimo Christo fundentes desiderata morte moriamur. Ergo viso consilio meliora sperans, conceptum maerorem gaudii gladio occidit; egressurus regionem malam, accensis animis movet gressus.

Ad ferocium quidem Luiticum idola surda praedicationis equos flectere placuit, quorum linguam cognovit, et quos necdum visus mutata veste et habitu fallere potuit. Hoc tunc ingenio, hoc bono dolo cogitavit, ut Christo reperiret novum populum, aut longis desideriis poneret finem. Sed o venerabile caput, quid te fatigas implexis cogitationibus? Prope est quod

Když viděl bojovník Boží, že žádnou duši nezískal a že naděje na vytouženou smrt mizí, poklesl na duchu. Sklíčen velkým smutkem, zneklidňoval se v čistém srdci různými starostmi a řekl bratřím: „Když nás tísní tak velká protivenství, co si počneme? Nevím, kam se obrátit. Náš tělesný vzhled a strach, který vzbuzuje náš oděv, nemálo vadí pohanským srdcím. Proto, souhlasíte-li, změňme oděv, nechme si narůst dlouhé vlasy, nebraňme, aby na oholené bradě vyrostly vousy. Snad nepoznání budeme moci lépe konat dílo spásy; podobni jim budeme se s nimi důvěrněji stýkat, hovořit a žít s nimi. A prací vlastních rukou si po vzoru apoštolů hledejme obživu a ve skrytu srdce přemítáme o smyslu žalmů. S přispěním Spasitelova milosrdenství se nám snad zatím podaří tímto způsobem a touto lstí je v jejich předsudcích oklamat a jistě se naskytne příležitost hlásat evangelium.¹³³ A tak buď získáme veliký poklad nalezených duší, nebo obětující sladký život pro nejsladšího Krista, zemřeme vytouženou smrtí.“ Když tedy dospěl k tomuto rozhodnutí, v naději na lepší věci zabil smutek, který pociťoval, mečem radosti a s rozjařenou myslí vykročil, hodlaje vyjít ze zlověstné krajiny. Rozhodl se sprežení kázání obrátit k hluchým modlám divokých Luticů, jejichž jazyk znal a které, protože ho ještě neznali, mohl změnou oděvu a vzezření oklamat. Tímto nápadem, touto ušlechtilou lstí tehdy zamýšlel buď najít Kristu nový národ, nebo dojít konce dávných tužeb. Ale proč se, ctihodná hlavo, unavuješ spletitými úvahami? To, co hledáš, je blízko. Není třeba, abys

quaeris. Non necesse habes initiare longam viam; dabit tibi breviori via Deus, quod tanto tempore quaesisti recto ore, mundo corde, animo toto. Ecce iuxta te pulchritudo tua, ecce in foribus cuius nescit homo pretium, felix et incomparabile martyrium, ut nostro etiam aevo Virginis ille Filius insperato te faciat martyrem suum! O quam pulchre ridet caelum, quando cum corona intrantem vidit Sclavum!

⟨ XXVII. ⟩

Romae interea monasterio quo sanctus iste philosophia Benedicti patris nutritus erat, divina revelatio haec dicta dedit: Inter plures visiones quas videt rapta mente saepe levatus, vidit et ita crucifixus mundo Iohannes monachus et abbas. Venerunt a caelo usque ad terram descensu delectabili, aspectu pulchro duo linteamina ut nix candida, absque ruga et macula. Unum ex eis accepit quem quaerere venit, possedit carum pignus et dulce onus, fruens fruitur suo Adelberto, intrat caelum aureum tramite recto. Quem aliud linteam suum amplexu acciperet et ad Deum portaret, ab eius ore, fateor, numquam excutere potuimus et ideo sive hic, sive alter sit, certa mente nescimus. Nec hoc nos fatigat; qui nostrum intercessorem in manibus habemus, Adelbertum, Domine, tuum, sancta sanctorum intrasse cognovimus et amantes veneramur. Cum numquam sanguinem funderet, quae est prima beatitudo et passi Christi quaedam similitudo, tamen alta morum humilitate et puro Dei amoris intuitu vere esset filius caelorum et, qui numquam peccaverunt, frater angelorum.

podnikal dlouhou cestu, na kratší cestě ti Bůh dá to, co jsi tak dlouhý čas upřímnou řečí, čistým srdcem a celou duší hledal. Hle, nablízku je tvá krása, přede dveřmi blažené mučednictví, s nímž se nedá nic porovnat, jehož cenu člověk nezná, aby i v našem věku onen Syn Panny tě nečekaně učinil svým mučedníkem. Ó jak krásně se usměje nebe, když uvidí, jak vchází s korunou Slovan!

XXVII.

Zatím v Římě, v klášteře, v němž byl tento světec živen naukou otce Benedikta, odhalilo boží zjevení toto proroctví: Mezi mnohými viděními, která viděl mnich a opat Jan¹³⁴, často unášený vytržením a tak ukřižovaný světu, spatřil i toto: Z nebe až na zem se půvabně snesla dvě na pohled krásná lněná roucha, bílá jako sníh, nezmačkaná a bez poskvrnny. Jedno z nich přijalo toho, koho přišlo hledat, stalo se vlastníkem vzácné zástavy a sladkého břemene; těšilo se ze svého Vojtěcha a přímou cestou vystoupilo do zlatého nebe. Koho přijalo do svého objetí a neslo k Bohu druhé roucho, to jsme, přiznávám, z úst opata Jana nikdy nevypáčili, a proto nevíme s jistotou, zda je to on, nebo někdo jiný. Ale ani nás to netrápí; když máme v rukou svého prostředníka, tvého Vojtěcha, Pane. Poznali jsme, že vstoupil do svatyně svatých, a s láskou ho uctíváme. I kdyby nikdy neprolil svou krev, což je první svatost a jakási podobnost s utrpením Kristovým, přece vznešenou pokorou mravů a čistým patřením na Boží lásku by byl vskutku synem nebes a bratrem andělů, kteří nikdy nezhrěšili.

⟨ XXVIII. ⟩

Hac hora pater Nilus ad monasterium eius per spirituales fratres haec verba miserat dicens: Notum sit vestrae dulcissimae fraternitati, quia amicus noster bonam viam habet, Adelbertus qui vere Spiritu sancto ambulavit.

Interea ipse Adelbertus in terra pagana cum sociis suis carpit iter secus littora maris; et fit repente collisio undarum, quasi se moveat aliqua ingens bestia maris, et ad aures gradientium fragor ille validus venit. Comites securi audiunt, medius senior atrocissime obstupuit et velut pavida mulier consternatus exhorruit. Cui Gaudentius, ex parte patris caro et frater suus, subridens ait: Pavit fortitudo tua, audacissime miles? Si saliret super nos armata et ad bellum prompta manus, quid tunc ageres, qui nunc inania times? Respondit: Nos sumus fragiles, tu fortis! nos imbecilles, tu potens! nos certe et minima timemus, sed eo melius Deus noster refugium et virtus, quo est maior inopia timentis et virium parva suppellex. Eo felicius, eo gloriosius diligam te, Domine, virtus mea, quo sentiens meam infirmitatem cognosco te esse meam virtutem.

⟨ XXIX. ⟩

Vidit et idem Gaudentius sequenti nocte somnium, quod ludentibus verbis irrisit pavescentem episcopum. Ingressus delectabile oratorium, cognovit paratum pontificem Adelbertum celebrasse missam. Comesto autem sacrificio cum vestimenta plicarent,

XXVIII.

Tou dobou otec Nilus poslal do jeho kláštera duchovním bratřím vzkaz se slovy: „Necht' je známo vašemu nejmilejšímu společenství, že se náš přítel Vojtěch, který zajisté putoval s Duchem svatým, vydal na dobrou cestu.“

Vojtěch sám se zatím v pohanské zemi ubíral se svými druhy po břehu moře; a náhle se vzedmuly vlny, jako kdyby se pohnula nějaká ohromná mořská obluda, a k uším krácejících dolehl ten mocný jekot. Průvodci klidně poslouchali, biskup uprostřed se hrozně vylekal a ohromen se vyděsil jako bázlivá žena. Gaudencius, ze strany otcovy jeho sourozenec a bratr, mu s úsměvem řekl: „Tvá statečnost se chvěje strachy, přeuadatný bojovníku? Kdyby na nás vyskočila ozbrojená a k boji připravená tlupa, co bys pak dělal, když se nyní bojíš maličkosti?“ Odpověděl: „My jsme křehcí, ale ty silný, my jsme slabí, ale ty mocný! My se jistě bojíme i toho nejmenšího, ale tím lépe je náš Bůh útočiště a síla¹³⁵, čím větší je nouze toho, kdo se bojí, a čím má menší zásobu sil. Tím lépe, tím slavněji tě miluji, Hospodine, má sílo¹³⁶, čím více poznávám, cítě svou slabost, že ty jsi má síla.“

XXIX.

Týž Gaudencius, protože se posměšnými slovy vysmíval vylekanému biskupovi, viděl následující noci sen. Vstoupil do krásné kaple a shledal, že biskup Vojtěch je připraven sloužit mši. Po skončení oběti, když skládali roucha, přistoupil Gaudencius blíže k rohu oltáře,

propius accessit ad cornu altaris, cuius in medio stat aureus calix; acclinat collum, os ponit, haurire de aureo calice parat. Volat cursu custos sacri altaris et unde talia praesumat insolentem Gaudentium severioribus dictis increpans: Non licet, ait, fauces tuas de aureo calice sumere pocula vitae; solus totum bibere debet, qui Christo immolato missam oratione legavit; tibi sicco palato nec gutta remanebit. Mane facto Gaudentius inquit: Audi, senior meus, noctis somnium quod vidi. Expleta missa quam celebrasti in templo Dei, accessi potum sumere de aureo calice, qui stetit in medio altari; et prohibuit me minister altaris dicens: Alieno nequaquam licet, pontifex totum sumere debet. Respondit beatus Adelbertus passioni propinquus: Mi frater, iubente Deo somnium tuum prospere vadat! peccans caro peccati donum Dei non impediatur; misericordia Creatoris victoriam tollat.

⟨XXX.⟩

Igitur sexta feria Gaudentius, sancto viro duplex germanus, cum scandens sol tres horas prope complexisset, missarum sollemnia in laeto gramine celebrat. Post parum obsonii recumbentes accipiunt, ut in fortitudine cibi positum vigorem fessa membra resumeret et viam longam sine labore reparati pedes citius minorarent. Pulsa fame recreati surgunt et pergere incipiunt, et non longe ab eo loco, cibum ubi sumunt, invalescente lassitudine caput ponunt et vexata corpora somno indulgent.

Dormitaverunt omnes et dormierunt. Adest sonitus armorum, fulgurans hasta, sonans clipeus et gladius

uprostřed něhož stál zlatý kalich; sklonil šíji, přiložil rty a chystal se ze zlatého kalicha pít. Přispěchal rychle strážce oltáře a přísnými slovy káral smělého Gaudencia, jak se mohl něčeho takového opovážit: „Není dovoleno,“ řekl, „aby tvá ústa přijala doušek života ze zlatého kalicha; všechno smí vypít pouze ten, kdo obětovanému Kristu sloužil s modlitbou mši. Pro tebe a tvé vyprahlé hrdlo nezůstane ani kapka.“ Když nastalo ráno, řekl Gaudencius: „Poslyš, můj pane, jaký sen jsem měl v noci. Když skončila mše, kterou jsi sloužil v chrámě Božím, přistoupil jsem, abych se napil ze zlatého kalicha, který stál uprostřed oltáře, a služebník oltáře mi v tom zabránil se slovy: „Jinému to není v žádném případě dovoleno, jen biskup ho smí celý vypít.““ Svatý Vojtěch, blízký již utrpení, odpověděl: Můj bratře, kéž se na Boží příkaz tvůj sen šťastně uskuteční, kéž se hříšné tělo hříšníka nebrání Božimu daru, kéž milosrdenství Stvořitelovo zvítězí!“

XXX.

V pátek tedy, když stoupající slunce téměř dospělo k třetí hodině, sloužil Gaudencius, dvojnásobný bratr svatého muže, na svěží trávě mši svatou. Potom usedli a pojedli trochu jídla, aby se znavené údy posílené pokrmem opět osvěžily a odpočaté nohy bez námahy rychleji urazily dlouhou cestu. Když zahnali hlad, osvěžení vstali a vydali se na cestu. Pro rostoucí únavu složili hlavy nedaleko od místa¹³⁷, kde jedli, a dopřáli znaveným tělům spánek.

Usnuli všichni a spali. Tu najednou zařinčely zbraně, zablýskala se kopí, zazvučel štít a ostrý meč. Hnán

acutus. Cuius frater a Polanis occisus erat, zelo ductus barbarus venit, nec non cum eo qui exultant in rebus pessimis conspiravere; paenitentia ducti quia eos prius dimiserunt, impetu tunc appropinquaverunt. Nec mora equos dimittunt, volatili pedum fuga accurrunt, requiem hospitem turbant, vincula iniciunt, tamquam latrones deberent, manus et brachia christianorum stringunt. Stupent fratres et non suaviter expergefatti insperato animo vincula et hostes agnoscunt. Nec minus qui semper hoc spectaculum omnibus votis desideriiisque accensus quaesivit, nunc magnus Adelbertus timet; quasi homo amare mortis gustum exhorret, ultra quam solet consternata mens ignavia laborat, moritura caro colorem mutat, pavore vita tremula hebet.

Nemo miretur vel fractum defecisse sanctum, qui tot annis inter temptationum ventos inconvulsa arbor stetit, maxime nunc quando propinquante termino palmam accipere debet. Nonne maior Dominus, redemptio nostra, Christus propinquante passione sanguinem sudat, et qui potestatem ponendi et sumendi animam habet, sequentibus discipulis tristem se asserit usque ad mortem?

Si Deus trepidat, turpe est ut homo paveat, cum carnis mors prope accedit? Purgantur electi timore mortis, sine quibus non sunt, a levibus peccatis et, si qua vestigia remanent, criminum raris maculis. Vir bone, quid times? Cur inermi pavore tabescis? Deum tuum secutus sanguinem fundis, quo fuso securum comeatum et liberum iter habes ad caelum, sine occursum insultantium daemonum, sine obiectione vel minima peccatorum.

zuřivostí, přišel barbar, jemuž Poláci zabili bratra; s ním se spikli ti, kteří jásají nad nejhoršími činy. Litovali, že je předtím propustili, a teď se přiblížili a přepadli je. Bez váhání pustili koně, přihnali se letem rychlých nohou, vyrušili cizince z odpočinku, nasadili jim pouta, jako by byli lupiči, a svázali křesťanům ruce i paže. Bratři překvapením strnuli, když drsně probuzeni, uviděli najednou pouta a nepřátele. Neméně se nyní vylekal i velký Vojtěch, jenž vždy takovou podívanou vyhledával, přál si ji a horoucně po ní toužil. Jako každý člověk se děsil okusit hořkou smrt, mysl, více než jindy vyděšená, zápasila se zbabělostí, tělo, jež mělo zemřít, měnilo barvu, dech přerývaný strachem slábl.

Ať se nikdo nediví, že se světec, který tolik let stál ve vichrech pokušení jako nevyvratitelný strom, právě nyní, kdy se přiblížil čas, kdy má přijmout palmu, zlomil a klesl. Cožpak nejvyšší Pán, náš Vykupitel, Kristus se nepotil krví, když se přiblížilo umučení? A cožpak ten, který má moc život dát a zase ho přijmout, netvrdil učedníkům, kteří ho následovali, že je smutný až k smrti?

Jestliže se chvěje strachem Bůh, je to snad hanba, aby se bál člověk, když se přiblížila tělesná smrt? Vyvolení bývají strachem ze smrti očišťováni od lehkých hříchů, jichž nejsou prosti, a od řídkých skvrn těžkých vin, jestliže ještě po nich zůstaly nějaké stopy.¹³⁸ Dobrý muži, čeho se bojíš? Proč se trápíš bezmocným strachem? Proléváš krev pro svého Boha, a až ji proleješ, budeš mít bezpečný přístup a volnou cestu do nebe, bez obtěžování a dorážení zlých duchů, bez sebemenší výčitky hříchů.

Martyribus certe non occurrit accusans satan, nec verbum opponit, procul fugiens, eo quod Salvatoris umbram imitantur; et sicut Dominus sine peccato propter nos mortuus est, ita et martyres quamvis criminum rei, fuso sanguine propter Deum omnino cunctis peccatis carebunt.

<XXXI.>

Ceteri sancti quamvis candidam et odoriferam vitam ante oculos Dei habuerint, de hoc saeculo securi non recedunt, sed circa extremam horam infinita angustia laborant, nescientes utrum eorum munda vita ab eo iudicetur et digna, cuius comparatione sunt inmunda omnia; martyrio autem stat sua ratio res tuta et singularis gloria, quam accipere dono Dei promeruit rara avis terrarum, felix martyr infelicium Adelbertus nostrorum temporum.

O quam beatum, o quam gloriae plenum ita mori, ut non appareant ulla peccata, quoniam quae secundum fidem lavantur in baptismo, extinguntur in martyrio. Iam quanta dignitas, quanta securitas laetitiae! O quales opes et divitiae claudere in momento oculos quibus homines videbantur et mundus, et aperire statim eosdem, ut videantur angeli et Deus, cuius pulchrum est omne quod fecit, et pulcherrimus ipse. Nec erit iam ullum malum, quia eo pervenitur, ubi adest omne bonum. Ubi quid nescit, quid omnia scientem novit? Quid non habet, qui omnia habentem habet? Ubi quem non potest adiuvere miserum, cui est praemium Deus ostendens se ipsum? Harum sententiarum habemus te testem clarum, qui in hoc mundo positus

Proti mučedníkům zajisté nevyjde s obžalobou satan, nenamítne ani slovo, prchaje daleko, protože oni napodobují vzor Spasitelův. A jako Pán bez hříchu zemřel za nás, tak i mučedníci, třebaže zhřešili, když prolili krev pro Boha, budou zbaveni úplně všech hříchů.

XXXI.

Ostatní svatí, i když vedli před očima Božíma život čistý a bohulibý, neodcházeli z tohoto světa bezstarostně, ale v poslední hodině se soužili nekonečnými úzkostmi, protože nevěděli, zda i jejich čistý život obstojí jako správný před soudem toho, v porovnání s nímž je nečisté všechno. Mučednictví je však dána bezpečná výsada a jedinečná sláva, a tu si zasloužil jako dar Boží přijmout Vojtěch, vzácný pták na zemi, šťastný mučedník našich nešťastných časů.

Ó jak blažené, jak plné slávy je zemřít tak, aby se neobjevily žádné hříchy, neboť ty se – jak věříme – ve křtu smývají a mučednickou smrtí zahlazují. Jaká je to pocta, jaká záruka radosti! Jaké bohatství a poklad: v jediném okamžiku zavřít oči, které se dívaly na lidi a na svět, a hned je zase otevřít, aby patřily na anděly a na Boha, jehož všechno stvoření je krásné, ale nejkrásnější je on sám. A nebude již žádného zla, protože se přijde tam, kde je přítomno všechno dobro. Co tam neví, kdo zná Vševědoucího? Co nemá, kdo má toho, který vše vlastní? Jak je tam možno přispět ubožákovi, jehož odměnou je Bůh sám? Jako jasného svědka těchto výroků máme tebe, který jsi se na tomto světě skvělctnostmi a podivuhodně se jimi proslavil, zachováváje

morum virtutibus viruisti et his servata humilitate mirabilius claruisti, nunc pro Christo mortuus caelesti beneficio et miraculorum dulcedine clarior, immo clarissimus innotescit. Palam loqueris, sub caelo non esse pulchrius, non quicquam dulcius, quam pro dulcissimo Ihesu Christo dulcem dare vitam, monstrans nimirum quam bene vivas, ad cuius mortua ossa tot salutes exeunt, tot signa misericordiae sine taedio currunt.

〈XXXII.〉

Aiunt qui in illo agone fuerunt, quod nec unum verbum fecisset pallidus episcopus, nisi quando ligatum ad montis supercilium ducunt, ubi septem lanceis pulchra viscera forant, ad illum tunc, cuius lancea primum debuit ictum et torvo aspectu occidendum martyrem loco statuit, hoc unum verbum: Quid vis pater? exili voce interrogans fatur. Habes, quod semper volebas, mori passus pro desiderato Christo, hac die felix victima functus, qua die Salvator pro te et pro mundo crucifixus, et ipse tunc sanans languidum magnum totum hunc mundum, nunc vero te faciens martyrem suum.

Nil timeas periculum, eo quod est mors amara, mors anxia! Nam si esset nulla mortis molestia, canente mellifluo Gregorio, non esset tanta martyrum gloria. Septem donis ditavit te Christus, virtute multa fluxit tibi gratia sancti Spiritus; nunc in eius honore septem lanceis confossus, amplectere desiderabilem Christum.

přítom pokoru; nyní pak, když jsi zemřel pro Krista, stal ses díky nebeskému dobrodiní a sladkosti zázraků známým a slavným, dokonce nejslavnějším. Jasně říkáš, že není na světě nic krásnějšího, nic sladšího než dát sladký život pro nejsladšího Ježíše Krista, a dostatečně ukazuješ, jak dobře jsi nyní živ ty, u jehož mrtvých kostí vzchází tolik spásného a dochází bez ustání k tolika zázračným znamením milosrdenství.

XXXII.

Ti, kdo byli při tom zápase, říkají, že bledý biskup nepronесl ani jediné slovo, jen když ho vedli svázaného na vrcholek hory, kde mu sedmi kopími probodli krásné tělo, tehdy pronесl jedinou větu k tomu, jehož kopí mělo zasadit první ránu a jenž ho s posupnou tváří postavil na místo, kde měl být zabit, a slabým hlasem se zeptal: „Co chceš, otče?“

Máš, co jsi vždy chtěl, vytrpěl jsi smrt pro vytouženého Krista, stal ses šťastnou obětí toho dne, kterého byl Spasitel za tebe a za svět ukřižován. Tehdy sám uzdravil celý tento veliký chorý svět, nyní učinil tebe svým mučedníkem.

Neboj se nebezpečí proto, že smrt je hořká a plná úzkosti. Neboť kdyby smrt nebyla spojena s žádným utrpením, jak sladce pěje Řehoř¹³⁹, nebyla by sláva mučedníků tak veliká.

Sedmi dary tě obdařil Kristus, zaplavila tě hojnou silou milost Ducha svatého; nyní k jeho cti proboden sedmi kopími, obejmí vytouženého Krista.

Quicquid peccasti in hoc tempore, quod volvitur septem diebus, expians et expurgans septem vulneribus, calca abyssum et terram sub pedibus; ultra omnem creaturam scandens, apprehende dulcem Creatorem. Beatus homo quem possedit gloria paradisi! quem accepit confessio et pulchritudo ante oculos Dei, ut sapiat ex sententia quae solet dicere: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se. Vocat te nunc cor contritum, vocat nostrorum temporum infinitus error; clamat tibi, felicissime martyr, nostrarum miseriarum magnus clamor. Tu cum purpureis proceribus in conspectu Dei delectatus, tu cum suavisonis angelorum vocibus intra sancta sanctorum epulatus, ne obliviscaris veros captivos, non sentientes in tanta tribulatione stamus. Tu qui multa potes ad regis curtem, fac nobis legem et iustitiam de iniquo odio tantorum hostium; quia et nunc cum Christo regnum tenens, necesse est satyricum illud plores:

O curas hominum, o quantum est in rebus inane. Ad grandem miseriam necesse est magnum adiutorium; veniat tecum non unus sanctus, salus hominum quorum est ars; stet tecum orans angelorum sana pars. O amor qui regis omnia, e caelo respice miseras terras animo aequo! est quarum iniquitas maior hoc aevo. Fac quod fecisti terra factus propter pietatem, fuso sanguine propter nimiam caritatem. Dic tu ante omnes, dic ex quibus novus martyr enatasti, dic bone Adelberte: Melior Deus, miserere nostrae lunae varios labores; compesce estuantis avaritiae in inmensum crescentes errores, qui meretricis pulchritudine amorem Dei maxime hoc aevo commutare volunt

Jakkoliv jsi zhřešil v tomto čase, jež v sedmi dnech uplynul¹⁴⁰, odpykal jsi to a očistil sedmi ranami. Zaslal nohama peklo i zemi; vystup nad všechno stvoření a uchop sladkého Stvořitele. Blažený člověk, jehož objala rajská sláva, jehož přivítala víra a krása před zrskem Božím, aby poznal podle často uváděných slov: „Co oko nevidělo, co ucho neslyšelo, a nač člověk nikdy ani nepomyslel, co všechno Bůh připravil těm, kdo ho milují.“¹⁴¹

Vzývá tě nyní zkroušené srdce, vzývá tě nekonečný zmatek našich časů. Zaznívá k tobě, přešťastný mučedníku, hlasité volání naší bídy. Ty, jenž se s knížaty oděnými v purpur raduješ před tváří Boží, ty, jenž za lahodného zvuku andělských hlasů se účastníš hostiny v svatyni svatých, nezapomínej na nás, skutečné zajatce, kteří ani nevnímáme, v jakých protivenstvích se nacházíme. Ty, jenž mnoho můžeš u královského dvora, zjednej nám právo a spravedlnost proti nespravedlivé nenávisti tak velkých nepřátel. Vždyť i nyní, kdy s Kristem kraluješ, musíš naříkat s básníkem: „Ó, vy starosti lidské, hle, kolik je marnosti v světě!“¹⁴²

Ve velké bídě je zapotřebí velké pomoci. Ať s tebou přijde ne jeden svatý, jemuž na srdci leží lidská spása, ať s tebou prosí dobří andělé. Ó lásko, jež vše řídíš, pohlédni z nebe s dobrotivou myslí na ubohé země! Jejich nepravost je v tomto čase větší. Učiň, co jsi z poslušnosti učinil na zemi, když jsi prolil krev z přílišné lásky. Mluv přede všemi, mezi nimiž jsi jako nový mučedník vynikl, ty, dobrý Vojtěchu, a řekni: „Předobry Bože, smiluj se nad rozmanitými strastmi našich časů, potlač hříchy chtivé lakoty, nesmírně se

in amorem saeculi, bonum dicentes, malum in fine ferentes. Promittunt delectare, et faciunt laborare; dicunt adiuvaré et nesciunt nisi nocere. Cui convenit illud poetae:

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps. Immo convenit illud euangelicum: Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? Quod flet in sacro eloquio, qui securus sui, de nostro periculo est timidus; qui stantes inter mille gladios nunquam dormientis diaboli, habentes et ingenia naturae centum pericula, nutrimus adhuc avaritiae saevam pestem, ut res extra nos perdat interius nos. Eheu, inquit, in praesentium rerum voluptatibus positi quo amplius concupita adquirimus, eo amplius ac multiplicius os patens avaritiae in immensum aperimus. Nescio monstri quid simile patimur; post expletionem voluptatum amplius esurimus et adeptis carnalium rerum voluptatibus: Sufficit! nunquam dicimus. Hoc est commune malum omnium, maxime haec est miseria mei, et si sunt meorum similia, qui tota spiritualia cogitare debuimus, prope sola carnalia cogitamus. Si quid potes, immo quia potes, nostris medere vulneribus.

< XXXIII. >

Primum dux et magister nefariae cohortis ardenti furore igneus perforat penetralia cordis, post saliente malitia et currente manu ceteri scelus peragunt. Ut autem ostenderet clemens divinitas, quia soluta

vzmáhající, které chtějí právě v této době krásou nevěstky změnit lásku Boží v lásku světa; mluví o dobru, ale nakonec přinášejí jen zlo. Slibují potěšení, ale působí strasti, mluví o pomoci, ale dokáží jen škodit. Hodí se na to básníková slova: „Píšťala sladce zpívá, když ptáčka chce přilákat ptáčník.“¹⁴³

A ještě vhodnější je to z evangelia: „Neboť co prospěje člověku, když získá celý svět, ale ztratí svou duši?“¹⁴⁴ Tak naříká svatou řečí ten, jenž sám jsa již v bezpečí, obává se nebezpečí, hrozícího nám, kteří ačkoliv stojíme mezi tisíci meči ďábla, jenž nikdy nespí, a jsou v nás i stovky nebezpečí vrozených od přírody, žijíme ještě k tomu zuřivý mor lakomství, aby věc, která je vně nás, zničila to, co je uvnitř nás. Běda, říká; oddávající se rozkoším přítomnosti, čím více dosahujeme vytoužených věcí, tím více a mnohonásobněji otevíráme nenasytně zející tlamu lakotnosti. Nevím, jakou to trpíme nestvůrností: když ukojíme své choutky, hladovíme ještě více, a když dosáhneme tělesných rozkoší, neřekneme nikdy: „Dost.“ To je společné neštěstí všech, nejvíce je to bída moje a – jsou-li – mně podobných, nás, kteří bychom měli přemýšlet zcela jen o věcech duchovních, a myslíme téměř jen na věci tělesné. Můžeš-li něco, a právě že můžeš, uzdrav naše rány.

XXXIII.

Nejprve mu probodl srdce zuřivým vztekem rozpálený vůdce a velitel bezbožné tlupy, ostatní potom, soptíce zlobou, zločin spěšně dokonali. Aby však dobrotivý Bůh ukázal, že jeho služebník byl vysvobozen z žaláře

erant servo suo carcer saeculi, compedes magnae et peccatorum vincula cuncta, postquam sanctum corpus secarunt, nemine solvente ligaturae manuum se solverunt. Ipse vero amicam mortem amplexus, quam semper sequens dilexit, in modum crucis manus extendit. Cadens cadaver matrem terram occupat, anima sancta ad vitam feliciter intrat, admirans risum Dei et gaudia canentis caeli.

Reliquisti sub pedibus pulchrum hoc quod apparet, experire nunc quod intrinsecus latet! Post fletus hominum transi in laetum numerum angelorum, ubi te vident laeti omnes sancti, maxime martyres Christi. Adhuc ultra angelum martyr, ad martyrum regem ascende cum gloria, ad vivum Salvatorem, ad ipsum a cuius conspectu fugit caelum et terra, loquere facie ad faciem, quasi homo ad amicum suum. Effugisti (quid non amaritudinis? quid non habes dulcedinis?), ubi sunt altae contemplationes internae refectionis, ubi est cibus et potus laus perpetua Creatoris.

〈XXXIV.〉

Ipsa die dicunt, dum quidam presbyter missas faceret, sacras hostias iuxta ritum religionis offeret, revelans Spiritus ad aures dixit, ut beati martyris Adelberti suffragia laboranti mundo impleret. Paret ille libens monitis divinis, et intra memoriam sanctorum martyrum Adelbertum vocat, ut pro nostris erroribus divinae misericordiae mactata hostia intercedat.

Igitur impii viri duos fratres in misericorditer ligatos secum portant et sancti viri nobile caput a reliquo corpore dividunt et sub fida custodia utramque

tohoto světa, z mocných okovů a všech pout hříchů, v okamžiku, kdy zabili svaté tělo, pouta na jeho rukou se uvolnila, aniž je někdo rozvázal.¹⁴⁵ Vojtěch pak objal přítelkyni smrt, rozepjal ruce do podoby kříže, který vždy s láskou následoval, klesající tělo dopadlo na matku zemi, svatá duše vstoupila šťastně do života, obdivujíc úsměv Boží a radosti prozpěvujícího nebe. Zanechal jsi pod nohama to, co se zdá být krásné, vyzkoušej nyní, co se skrývá uvnitř. Od lidských nářků pak přejdi do radosti zástupů andělských, kde tě s radostí uvidí všichni svatí, zvláště mučedníci Kristovi. A ještě vystup, mučedníku, až nad anděly, se slávou vystup Králi mučedníků, k živému Spasiteli a s tím, před jehož tváří prchá země i nebesa, rozmlouvej tváří v tvář, jako člověk se svým přítelem. Unikl jsi – máš nějakou hořkost, nemáš blaženost? – tam, kde jsou hluboká rozjímání vnitřním osvěžením, kde pokrmem i nápojem je věčná chvála Stvořitele.

XXXIV.

Vypráví se, že téhož dne jakémusi knězi, který sloužil mši svatou, když podle církevního obřadu přinášel oběť, se zjevil Duch svatý a pošeptal mu, aby prosil svatého mučedníka Vojtěcha o přimluvu za trpící svět. Kněz rád uposlechl Božího napomenutí a při připomínce svatých vzýval i mučedníka Vojtěcha, aby se vykonanou obětí přimlouval u Božího milosrdenství za naše hříchy.

Bezbožní muži tedy s sebou vedli dva Vojtěchovy bratry nemilosrdně svázané; ušlechtilou hlavu svatého

partem custodiunt. Ne cogites religionem faciant, qui profanare tantum sapiunt; a duce finitimo Bolizlavo grandem pecuniam accepturos se putant, ut res erat, quando reverentissimus corpus et caput, desiderabilem thesaurum, vendunt. Vos fecistis vestram insaniam, sed ignorando o qualem genuistis beatitudinem! ut recordetur volendo vos convertere ad Christum Salvatorem, dedistis ei nolendo immortalem dignitatem.

Martyrizatus est autem pretiosissimus martyr, carissimus Adelbertus, qua die pius Georgius est gladio percussus. Bene autem una die, quia se petentibus ambo boni confulgent crebris miraculis, et praesto sunt aegris mortalibus. Ecce iterum boni, et estis mihi saepe vocandi. Loquimini, orate ad Christum, ad cor caeli; surgat stella maris beata Dei Genitrix, iungat se angelus Michahel et propitius Petrus, sequatur et omnis sanctus. Propter Deum loquimini bonum de vivis miseris, bonum in conspectu Principis, praestante Domino Deo propter dilectum Filium in Spiritu sancto; cuius est gloria, hominum salus, regnum et imperium, sana pars angelorum, cum quo fuere, et sunt, et veniunt aurea regna immortalium saeculorum. Amen.

muže oddělili od ostatního těla a dali střežit spolehlivou stráží. Nemysli si, že ti, kteří umí jen znesvěcovat, to snad dělali z nějaké nábožnosti. Domnívali se, že dostanou od sousedního knížete Boleslava velkou částku peněz – což se i stalo – když nejctihodnější tělo i hlavu prodají jako žádoucí poklad.

Vy jste dokonali své šílenství, však jak velikou blaženost jste nevědomky způsobili. Tomu, který vás chtěl obrátit ke Kristu, vy nechtě jste dali nesmrtelnou důstojnost.

Převzácný mučedník, předrahý Vojtěch, byl umučen toho dne, kdy byl mečem sťat svatý Jiří.¹⁴⁶ Dobře tak, že v jeden den, protože oba jsou dobří k těm, kdo je prosí, skvějí se četnými zázraky a pomáhají ubohým smrtelníkům. Hle, ještě jednou oba dobří, a budu vás častěji vzývat. Přimlouvejte se, modlete se ke Kristu, srdci nebe! Ať se objeví hvězda mořská, svatá Rodička Boží, ať se k ní připojí anděl Michael a dobrotivý Petr, ať následují všichni svatí! Přimlouvejte se u Boha za ubohé živé, přimlouvejte se před tváří Páně. S pomocí Pána Boha skrze milovaného Syna v Duchu svatém, jemuž patří sláva, spása lidí, království a svrchovaná moc, všichni dobří andělé, s nímž bylo, jest a bude zlaté království nesmrtelných věků. Amen.

1. Jen nepřímo je možno usuzovat, že se Vojtěch narodil kolem roku 956.
2. Otcem sv. Vojtěcha byl charvatský kníže Slavník. Uzemní rozsah slavníkovského panství vymezuje ve své kronice Kosmas: podle jeho popisu by zaujímalo přibližně polovinu tehdejších Čech. Ve skutečnosti patřily Slavníkovcům asi jen severovýchodní Čechy, od ústí Jizery do Labe k Orlickým horám.
3. Vojtěchova matka Střezislava z rodu Přemyslovců byla, jak se soudí, sestrou sv. Václava, a tedy tetou panujícího knížete Boleslava II. Tento dynastický sňatek Přemyslovny se Slavníkovcem měl být pravděpodobně zárukou dobrých vztahů mezi oběma soupeřícími knížecími rody. Rozhodující změna nastala v r. 987, kdy Střezislava zemřela, a pokrevní svazky mezi oběma rody se tak zpřetrhaly.
4. Příbuzenský vztah Slavníka ke králi Jindřichu I. (asi 876–936) je nejasný, soudí se, že babička byla ze saské dynastie Liudolfingů. Příbuzenství se saskou dynastií se zdají potvrzovat i Vojtěchovy vztahy k saské metropoli, Magdeburku.
5. Zde se myslí bratr ve smyslu křesťanském, nikoli pokrevním.
6. Základního vzdělání se Vojtěchovi dostalo na rodné Libici.
7. Sluha Radla, který pak doprovázel Vojtěcha i na studia do Magdeburku. Je někdy ztotožňován s pozdějším prvním maďarským arcibiskupem Anastaziem-Astrikem. Předpokládá se, že od něho získal Bruno z Querfurtu některé podrobnosti o Vojtěchově životě.

8. Asi šestnáctiletý Vojtěch byl v r. 972 poslán do magdeburské biskupské školy.
9. Nektarem Davidovým se rozumí žalmy, jejichž četba a výklad patřily k základům vzdělání.
10. Pravděpodobně se Vojtěch učil i zpěvu gregoriánského chorálu.
11. Sedm chlebů moudrosti je sedm svobodných umění, soubor veškerého vědění, které podle antického vzoru podávaly středověké školy. Členil se na tzv. trivium (gramatika, rétorika a dialektika) a quadrivium (aritmetika, geometrie, astronomie a hudba).
12. Magdeburské arcibiskupství bylo založeno r. 968 na synodě v Ravenně.
13. Prvním magdeburským arcibiskupem se stal trevírský mnich a misijní biskup Adalbert (968–981), velmi vzdělaný a nakloněný církevním reformám.
14. Adalbert se zastavil na Libici pravděpodobně při návratu z misijní cesty na Rus v r. 962 a při této příležitosti udělil Vojtěchovi a ostatním chlapcům svátost biřmování. Později v r. 972 došlo v Magdeburku z nevědomosti k druhému biřmování, při kterém Vojtěch přijal jméno Adalbert.
15. Oktrik, magdeburský kanovník a představený katedrální školy, byl jednou z nejvýznačnějších kulturních postav západní církve v 10. stol.
16. Oktrik odešel z Magdeburku koncem r. 980 ke dvoru císaře Oty II. a s ním pak následujícího roku do Ravenny. V Itálii v Beneventu 7. října 981 zemřel.
17. Srov. Vergilius, *Eclogae* III, 111.
18. R. 981 zemřel první pražský biskup Dětmár (973–981).
19. Vojtěch se vrátil z Magdeburku po smrti arcibiskupa Adalberta roku 981, v témže roce zemřel i Vojtěchův otec kníže Slavník a na Libici se ujal vlády bratr Soběslav. Po návratu byl Vojtěch biskupem Dětmárem vysvěcen na podjáhna a působil v řadách pražského kapitulního kléru. Proto mohl být přítomen Dětmárově smrti 3. ledna 982.
20. Opatovi Lvu (981–997) v klášteře sv. Bonifáce a Alexia v Římě na Aventinu. Bruno z Querfurtu vstoupil v Římě

do téhož kláštera, kde byl předtím Vojtěch, krátce po odchodu opata Lva.

21. K volbě nového biskupa došlo na Levém Hradci 19. února 982. Stalo se tak zřejmě na návrh Boleslava II., kterého k tomu vedly pravděpodobně i politické důvody. Nástupcem Dětmarovým se měl stát příslušník rodu Slavníkovců, aby bylo zajištěno smírné soužití obou soupeřících rodů v Čechách. Na vážné politické motivy ukazuje i to, že Vojtěch byl zvolen biskupem, ačkoliv mu v té době nebylo ani 27 let a nedosáhl tedy ještě věku předepsaného kanonickým právem.
22. Willik (Willich, Villico), podle jména patrně jeden z německých, u nás zdomácnělých kněží.
23. Pravděpodobně Janu Canapariovi, opatu aventinského kláštera v době, kdy tam pobýval Bruno.
24. Klášter Monte Cassino, založený sv. Benediktem.
25. Do Itálie se nový biskup Vojtěch vypravil, aby obdržel investituru od římského císaře Oty II., který tam byl od sklonku roku 980. Investituru obdržel Vojtěch ve Veroně 3. června 983.
26. Úzká soutěska řeky Adige, dnes tzv. Chiusa di Verona.
27. Ota II. (973–983) pokračoval v císařské politice svého otce a snažil se spojit Itálii těsněji s Německem. O Velikonocích r. 981 podnikl velké vojenské tažení, aby vypudil Saracény z jižní Itálie, po počátečních úspěších skončila výprava strašnou porážkou německého vojska u Colonne a sám císař stěží unikl zajetí. Zároveň povstali Dánové a Slované a seskupila se opozice v horní Itálii.
28. Autor legendy má na mysli Otu I. (936–973).
29. Willigis (cca 940–1011), od r. 975 mohučský arcibiskup, k jeho arcibiskupství bylo připojeno nově založené pražské biskupství, a ze své funkce metropolitou vysvětil první tři pražské biskupy. Willigis byl přítomen ve Veroně Vojtěchově investituře a 29. června 983 ho ve Veroně vysvětil na biskupa.
30. Souhrnný název slovanských kmenů sídlících na území mezi dolní Odrou a baltským pobřežím. Postupně

pronikání Němců na jejich území vyvolalo v r. 983 velké povstání, ve kterém Lutici zvítězili a vybojovali si na prostou nezávislost.

31. Měšek I. (cca 960–992), polský kníže, se po smrti císaře Oty I. připojil k odboji bavorského vévody Jindřicha proti mladému Otovi II.
32. Hodo (965–993), markrabě Východní marky, byl poražen polským knížetem Měškem v r. 972.
33. Tažení Oty II. proti francouzskému králi Lotharovi v r. 978.
34. Ota II. se pokusil o zlomení arabské moci v jižní Itálii a v r. 982 v bitvě u mysu Colonne utrpělo císařské vojsko strašnou porážku.
35. Otova manželka, byzantská princezna Theofano (cca 955–991), měla vliv na přesun jeho zájmu na jihoevropské problémy a účastnila se po jeho boku italského tažení.
36. Mdr 12,15.
37. Vergilius, *Aeneis* II, 354.
38. Viz pozn. 52 a 54.
39. Canaparius uvádí ve své legendě, že si při vstupu do Prahy sv. Vojtěch „rozvázal obuv a bosou nohou vstoupil do města, potom s pokorným a zkroušeným srdcem vykonal ... modlitbu a k velké radosti obyvatel města usedl na biskupský stolec“.
40. Dělení desátku na čtyři části se objevuje už v 5. století v Římě. Jeho zdůvodnění podal Řehoř Veliký ve spisu *Liber regulae pastoralis*.
41. Srov. Mdr 7,9.
42. Rčení je z tzv. *Disticha Catonis* IV, 4,1.
43. Řím 9,16.
44. V Itálii (buď na zpáteční cestě v Pavii, anebo přímo ve Veroně) se Vojtěch pravděpodobně osobně setkal s clunyským opatem Majolem a toulským biskupem Gerhardem. Již za pobytu v Magdeburku se Vojtěch seznámil s reformním clunyským hnutím: jeho stoupenci prohlašovali mnišství za nejvyšší křesťanský ideál a kladli velký důraz na askezi. Rozmluvy s nejvyšším představitelem této

reformy měly asi též vliv na přerod, který se udál v duši mladého biskupa. Autor legendy, Bruno z Querfurtu, byl – stejně jako první životopisec Canaparius – mnich, proniknutý stejnými reformními ideály, proto asketické rysy u Vojtěcha zdůraznil na úkor pastorační činnosti, které nepřikládal takový význam.

45. Autor líčí mravní stav v českých zemích velmi černými barvami (srov. v legendě i dále) a zdůrazňuje, že tu bylo křesťanství teprve v začátcích a přetrvávaly pohanské zvyky. Zdá se však, že mravní úroveň nebyla v Čechách ve srovnání s okolními zeměmi zase tak nízká, jak by se podle Brunonova líčení zdálo. Neřesti, které vypočítává – manželství mezi příbuznými, mnohoženství – se vyskytovaly u všech okolních národů, kde ještě křesťanství neproniklo do všech oblastí života. Zvláště mnohoženství – ovšem v zastřené podobě – bylo např. u šlechty dost časté ještě i mnohem později.
46. Závazný celibát kněží, který byl v 4.–6. století vyhlášen na několika synodách a církevních sněmech, se v praxi prosazoval obtížně. Velký význam měly v tomto směru přísné reformy papeže Řehoře v 11. stol., ale teprve na 2. lateránském koncilu v r. 1139 došlo k uzákonění kněžského celibátu. Přesto byla kněžská manželství až do 12. stol. poměrně běžná a v Čechách byla naprostá většina kněží ženatých ještě na sklonku 12. stol. Situaci dokumentuje událost, ke které došlo v r. 1197 při svěcení kněží. Když papežský legát Petr od nich žádal slib, že budou zachovávat celibát, vyvolalo to takové pobouření, že legát stěží vyvázl bez úhony. Je proto pochopitelné, že Vojtěch, který se jako biskup snažil o zvýšení mravní úrovně svého kléru, narážel v tomto směru na potíže.
47. Srov. Ž 25,19.
48. Důvodem Vojtěchova odchodu z Prahy nebyly jen pastorační obtíže, se kterými se setkával, jak by se podle legendy zdálo. Oba první životopisci zastávali názor reformatörů 10. století o vysokém poslání mnišství, pokládali proto Vojtěchovo rozhodnutí opustit diecézi za správné

a chvályhodné. Takový názor je však v rozporu s církevním učením o důstojnosti biskupského úřadu a pastýřských povinnostech biskupa. Navíc se tím dopouštějí na svatém Vojtěchu křivdy. Byl jistě nadšen ideály reformovaných mnichů, ale byl si též vědom svých biskupských povinností, byl to např. právě on, kdo si pravděpodobně za svého pobytu v Itálii v r. 983 vyžádal od papeže a císaře potvrzení hranic své diecéze, vymohl na knížeti dovolení stavět na příhodných místech kostely (kostely jinak zakládal na svých hradech kníže a jednotliví velmožové a biskup do toho nemohl nijak zasahovat) apod. Novější historikové (např. F. Dvorník: *Svatý Vojtěch*. Řím 1983, s. 41nn.) spatřují příčinu Vojtěchova odchodu především ve stupňujícím se napětí mezi Přemyslovci a Slavníkovci v druhé polovině osmdesátých let. V té době došlo totiž ke zhoršení česko-polských vztahů. Už úmrtím Doubravky, manželky polského knížete Měška I., v r. 977 se uvolnily příbuzenské svazky s Přemyslovci; k otevřenému nepřátelství vedlo dočasné sblížení Polska s Německem v boji proti pohanským Luticům, přemyslovským spojencům. Před r. 990 obsadil Měšek část českého území (snad horní Slezsko) a mezi oběma zeměmi došlo k válce. Slavníkovci, jejichž území sousedilo s Polskem, udržovali tradičně dobré vztahy s Polskem a slavníkovský biskup se za této situace ocitl ve svízelném postavení. Pokud se jako biskup snažil zabránit dalším česko-polským bojům, jako Slavníkovec byl v podezření, že straní Polákům. Je možné, že s tím souvisel i problém křesťanských zajatců prodávaných do otroctví. Válečnými zajatci v té době byli nejspíše Poláci. Protože za této situace byla Vojtěchova rodová příslušnost na překážku jeho biskupskému působení, opustil svou diecézi a odebral se pravděpodobně v r. 889 do Říma, aby celou věc předložil papeži.

49. Theofano, vdova po císaři Otovi II., vládla jako regentka za nezletilého syna. V Římě pobývala od konce roku 889 do května 990.

50. Císař Ota II. zemřel na malárii uprostřed příprav na odvetné tažení proti Saracénům v Římě 7. prosince 983.
51. Srov. pozn. 27.
52. Sv. Vavřinec byl patronem merseburské diecéze, kterou císař Ota II. zrušil.
53. Císař Ota I. založil merseburské biskupství v r. 955 na památku vítězství nad Maďary.
54. Po smrti prvního magdeburského arcibiskupa Adalberta (viz pozn. 13) v r. 981 se stal arcibiskupem ctížádostivý merseburský biskup Gisilher; jeho ustanovení umožnil Ota II. tím, že merseburské biskupství sjednotil s magdeburským. Tento jeho čin byl pokládán současníky za těžký hřích, takže všechny politické i vojenské nezdary Otovy byly chápány jako spravedlivý trest za toto provinění.
55. Sv. Mořic byl patronem magdeburské diecéze.
56. Jindřich II. (1002–1024) obnovil v r. 1004 merseburskou diecézi.
57. Srov. Ž 27,9.
58. Srov. Př 21,30.
59. Srov. Ž 55,23.
60. Srov. Ž 36,5.
61. Srov. Job 4,13.
62. Ohled na magdeburského arcibiskupa Gisilhera.
63. Canaparius ve své legendě uvádí, že stříbra, které císařovna biskupu Vojtěchovi a jeho průvodcům na podporu připravované cesty do Jeruzaléma dala, bylo tolik, že ho nemohl mladý Radim, Vojtěchův nevlastní bratr, unést.
64. Slavný benediktinský klášter byl založen kolem r. 529 a stal se mateřským klášterem benediktinské řehole. Po zpusťošení Langobardy byl znovu obnoven kolem r. 720. V r. 884 ho napadli Saracéni a řeholní život byl na Monte Cassinu obnoven teprve v polovině 10. stol. Vojtěch pobýval v montecassinském klášteře asi na přelomu let 989 a 990. Jeho návštěva na Monte Cassinu pravděpodobně časově předcházela setkání s císařovnou Theofano.
65. Srov. Ž 103,22.

66. Srov. Jeroným: *Epistola 58 ad Paulinum*, kap. 2 (PL 22, 580).
67. Srov. Zj 4,6.
68. Sv. Nilos z Rossana (910–1004), poustevník a později opat baziliánského kláštera ve Valletuce u Gaety. Pocházel z urozené řecké rodiny; když byl ve svém rodném městě Rossaně zvolen proti své vůli biskupem, odešel načas do montecassinského kláštera, aby se vyhnul přijetí biskupského úřadu. Pro svůj řecký původ po čase klášter opustil a po krátkém působení v několika řeckých klášterech se stal opatem ve Valletuce.
69. Valletucký klášter ležel na pozemcích montecassinského opatství, které Vojtěch krátce předtím nespokojen opustil. Canaparius uvádí ve své legendě, že důvodem byla představa mnichů, že zde bude jako biskup světit nové klášterní kostely. Proto Vojtěch svým úmyslem zůstat jako mnich ve Valletuce přivedl opata do obtížné situace. Canaparius píše, že opat Vojtěchovi řekl: „Přijal bych tě, milý synu, avšak toto přijetí by uškodilo mně a mým druhům ... Vždyť přece ... nejsem zdejší, ale jsem Řek. Jakkoli pak je místo, které obývám se svými žáky, malé, je přece vlastnictvím těch, od nichž právě utíkáš. Kdybys tu pobýval spolu s námi, ... oni by si vzali, co jim patří, já s drahými syny bych byl úplně vyhnán a ty by ses octl ... v nejistotě ještě větší.“ (Canapariova legenda *Est Locus*, kap. 15)
70. Lev, opat kláštera sv. Bonifáce a Alexia v Římě (981–997), později byl opatem v Nonantole (997–999) a nakonec arcibiskupem v Ravenně (999–1001). Byl jedním z hlavních stoupců reformního mnišského hnutí.
71. Profesi složil Vojtěch 17. dubna 990. Z jeho průvodců jej do kláštera následoval jen nevlastní bratr Radim, který přijal řádové jméno Gaudencius. V břevnovském klášteře se dochoval dokonce Vojtěchův záslibný list, o kterém se donedávna soudilo, že byl napsán sv. Vojtěchem vlastnoručně. V současné době jej historici datují až do 11. stol.
72. Při římském kostele na Aventinu, zasvěceném sv. Bonifáci a Alexiovi, vznikl někdy před rokem 981 řecko-latinský

klášterní konvent, který byl střediskem reformního působení.

73. Řehole vypracovaná sv. Benediktem byla v té době (vlastně až do 11. stol.) jedinou mnišskou řeholí na křesťanském Západě. Protože oba první životopisci Vojtěchovi, Canaparius i Bruno z Querfurtu, byli sami benediktinskými mnichy, najdeme v obou legendách, zvláště při popisu Vojtěchova života v klášteře, řadu citátů a parafrází z této benediktinské řehole.
74. V aventinském klášteře nepobýval Vojtěch nepřetržitě, byl zde v letech 990–992 a pak znovu 994–995.
75. Poselstvo, vypravené Boleslavem II., přišlo do Říma na podzim r. 992. Návrat biskupa Vojtěcha se stal aktuálním po smrti míšeňského biskupa Volkolda (23. srpna 992), který Vojtěcha po dobu jeho nepřítomnosti zastupoval. Vojtěchovi se dostalo jistých záruk jménem knížete Boleslava II., pravděpodobně se tehdy jednalo i o otázce založení prvního mužského benediktinského kláštera v Břevnově; základní skupinku dvanácti benediktinů pro nový klášter vzal při odchodu z Říma Vojtěch s sebou.
76. Mnich Kristián, autor legendy o sv. Václavu a sv. Ludmile, jejíž prolog je věnován sv. Vojtěchu. Kristián v něm sv. Vojtěcha nazývá „synovcem“, byl by tedy bratrem knížete Boleslava II. a Vojtěchovy matky Střezislavy. Později byl jako mnich v břevnovském klášteře.
77. Viz pozn. 29.
78. Tato synoda, na které se projednával Vojtěchův případ, byla významná pro další církevní vývoj v 10. stol. Sřetli se na ní reformátoři, pokládající mnišství za nejvyšší ideál křesťanského života, s církevními právníky, kteří zastávali starou církevní praxi, že biskup je především povinen se starat o svou diecézi a ani mnišský stav jej této povinnosti nemůže zbavit. Synoda se nakonec rozhodla pro tuto starou církevní praxi a papež Jan XV. její názor potvrdil.
79. Papež vrátil Vojtěchovi biskupské insignie, které při své demisi v r. 990 papežovi odevzdal.

80. Podle pozdějších doplňků byla tímto městem Plzeň (dnešní Starý Plzenec).
81. Vojtěch byl po svém návratu, jak se zdá, v Praze srdečně přivítán lidem i knížetem. O tom, že se Boleslav zpočátku snažil splnit urychleně své sliby, svědčí i rychlé založení břevnovského kláštera; jeho kostel Vojtěch vysvětil již 14. ledna 993.
82. Srov. Bar 3,14.
83. Tento čin byl porušením církevního práva azylu, ale i hrubou urážkou biskupa, který pravděpodobně byl nucen nad hlavními viníky – soudí se, že to byli Vršovci, horliví stoupenci Přemyslovců – vyhlásit klatbu.
84. V Uhrách se pravděpodobně Vojtěch zdržel na cestě do Říma. Maďarské tradice pokládají sv. Vojtěcha za jednoho z prvních apoštolů Maďarů. Podle pramenů z 11. stol. biřmoval při tomto svém pobytu v Uhrách syna knížete Gejzy, Waika, který tehdy přijal jméno Štěpán. Vojtěchovy úzké styky s Maďarskem potvrzuje nepřímou i skutečnou, že po jeho definitivním odchodu z Čech odešli někteří jeho žáci do Maďarska (např. vychovatel Radla, Askerik).
85. Pravděpodobně na zač. r. 995.
86. Srov. Řehoř Veliký, *Moralia* VII, 37 (PL 75, s. 764), kde se přirovnává biblická Ráchel ke kontemplativnímu a Lea k aktivnímu životu. Toto přirovnání bylo později různými spisovateli citováno.
87. Latiníky se míní mniši z kláštera sv. Bonifáce a Alexia na Aventinu, Řekové přicházeli z baziliánského kláštera sv. Saby, který stál na úpatí Aventinu.
88. Jan Canaparius, autor první legendy o sv. Vojtěchu a jeho klášterní spolubratr, byl v letech 997–1004 opatem kláštera sv. Bonifáce a Alexia na Aventinu.
89. Jan Canaparius, zmíněný již výše (viz pozn. 88).
90. Podrobněji popisuje Vojtěchovy zázraky Canaparius v legendě *Est locus*.
91. Podle Canaparia to byla dcera městského prefekta v Římě, Jana (998–999).

92. Benediktinský mnich, který se později rozhodl žít jako poustevník.
93. Srov. 1 Král 17,1.
94. Askerik (též Askrik, Ascherik), Vojtěchův přítel, pravděpodobně totožný s opatem břevnovského kláštera Anastasiem. Po odchodu z Břevnova se dostal do Uher, kde byl r. 1002 opatem v Panonhalmě, později se stal ostříhomským arcibiskupem, zemřel 12. listopadu 1036.
95. Císařská korunovace Oty III. se konala v Římě 21. května 996.
96. Synoda se konala 25. května 996.
97. Viz pozn. 29.
98. Císař Ota III. opustil Řím 12. června 996, potom pobýval ještě v Itálii, do Mohuče dorazil až někdy v říjnu. Podle Canapariova líčení, který byl zřejmě lépe informován, se Vojtěch vydal přes Alpy s Notkerem, biskupem v Lutychu (971–1008). Návštěvy poutních míst, o kterých Bruno píše, vykonal Vojtěch až na podzim z Mohuče, kde čekal na výsledek jednání v Čechách, zda ho budou Češi ochotni přijmout jako biskupa zpět. V té době už určitě věděl o vyvraždění Slavníkovců na Libici a tušil, že návrat biskupa Slavníkovce je pro Boleslava II. nepřijatelný.
99. Tours-sur-Loire ve Francii.
100. Sv. Martin (316/317–397), biskup tourský, pocházel z římské provincie Panonie. Sloužil v římském jezdecktvi, jako voják se setkal u městských bran s žebrákem a věnoval mu polovinu svého pláště. Po křtu odešel z armády a nějakou dobu vedl poustevnický život, spolu se sv. Hilariem založil první cenobitský klášter u Poitiers. Již brzy po smrti byl uctíván jako světec a jeden ze zakladatelů západního mnišství. Nad jeho hrobem v Tours byla později postavena nádherná bazilika, která se stala vyhledávaným poutním místem.
101. Bruno má na mysli slavné opatství Saint Denis u Paříže.
102. Aténský biskup Dionýsios Areopagita (5./6. stol.) byl už v 9. stol. opatem Hildwinem v jeho legendě *Passio sanctissimi Dionysii* mylně identifikován s prvním

- pařížským biskupem Dionýsiem, patronem opatství Saint Denis. Pařížský biskup Dionýsius působil jako misionář v Gallii a byl sťat kolem r. 285.
103. Papež Klement I. (91–100) je zde mylně spojován s pařížským biskupem Dionýsiem, ten byl do Gallie poslán zřejmě pozdějším papežem Fabiánem (236–250).
 104. Sv. Dionýsius byl zobrazován se sťatou hlavou, kterou si sám nese k místu vlastního pohřbu.
 105. Nejstarší benediktinské opatství ve Francii, Fleury-sur-Loire, kam byly na zač. 8. stol. přeneseny ostatky sv. Benedikta, když klášteru Monte Cassino hrozil vpád Saracénů.
 106. Benedikt, lat. Benedictus = česky požehnaný.
 107. Sv. Maurus († 584), žák sv. Benedikta, zakladatel opatství v Glanfeuil, které bylo později nazváno Saint-Maur-sur-Loire.
 108. Sv. Vojtěch si vyprošoval na poutních místech přimluvu svatých pro svou misijní činnost, protože s návratem do Čech už asi nepočítal.
 109. Císař Ota III. byl počátkem listopadu v Bruchsalu u Karlsruhe, 18. prosince v Nijmegen. Vojtěch se s ním mohl opět setkat někdy na začátku prosince 996 asi v Kolíně n. Rýnem.
 110. Nejen životopisci Vojtěchovi, ale i současné německé prameny potvrzují důvěrné přátelství mezi Vojtěchem a německým císařem. K jejich sblížení došlo pravděpodobně za společného pobytu v Římě.
 111. Dvorský kaplan Oty III., zvaný též Varinus, v letech 999–1026 biskup ve Vercelli.
 112. Jména Vojtěchových bratří se uvádějí v Kosmově kronice: Soběslav, Spytimír, Pobraslav, Pořej a Čáslav.
 113. V r. 995 vypukla vzpoura Luticů a Obodritů (srov. pozn. 30) a císař Ota III. se obrátil s žádostí o pomoc na okolní knížata, na Boleslava Chrabrého, českého knížete Boleslava II. a Slavníkovce Soběslava. Hned potom, co Soběslav se samostatným vojskem opustil

- české území, asi v červenci 995, došlo mezi Přemyslovci a Slavníkovci ke konfliktům. To, že přemyslovská strana souhlasila s příměřím až do návratu Soběslava, se zdá svědčit o tom, že Slavníkovci byli vojensky dost silní.
114. Vojenská výprava proti Luticům začala 17. srpna a skončila začátkem října 995, netrvala tedy dlouho.
 115. Srov. Gn 4,10.
 116. Srov. Ž 69,28.
 117. Mt 27,25.
 118. Tradičně se slavníkovské sídlo a hrad situuje na Libici, ačkoliv žádná z nejstarších legend toto jméno neuvádí (popř. klade mylně likvidaci Slavníkovců na Kouřim), Libice je uvedena až v Kosmově kronice. Většina současných historiků datuje obklíčení slavníkovského hradu na Libici na pátek 27. září 995. Starší historiografie (G. Dobner, F. Palacký) kladla vyvrácení Libice do r. 996.
 119. Viz pozn. 7. Radla po vyvrácení Libice patrně opustil Čechy a pobýval v Uhrách, kde se stal mnichem.
 120. Po libické tragédii se Soběslav již domů nevrátil, utekl se k polskému knížeti Boleslavu Chrabrému. Když se polský kníže zmocnil na jaře r. 1003 Prahy, vrátil se s ním Soběslav do Čech. Na konci srpna 1004 dočasně vypuzený Přemyslovec Jaromír po svém návratu Poláky vyhnal a Soběslav zahynul na útěku v září 1004.
 121. Zprávy o Vojtěchově pobytu v Mohuči, pouti na posvátná místa ve Francii a cestě do Polska se rozcházejí, je proto obtížné stanovit přesnou chronologii. Pravděpodobně vyslal posla do Čech z Mohuče: když se tam znovu vrátil z pouti ve Francii, odpověď v Mohuči ještě nebyla, je možné, že ji dostal až v Polsku, kam se pak z Mohuče snad na přelomu roku 996 a 997 odebral.
 122. Srov. Ž 116,16.
 123. Následující kapitola byla doplněna do kratší redakce Brunonovy legendy, v delší redakci, které se jinak náš překlad přidržuje, chybí.

124. Manželka uherského knížete Gejzy (asi 930–997) Sarolta; jejich syna Waika pravděpodobně v r. 996 sv. Vojtěch biřmoval (srov. pozn. 84).
125. Již dříve zmíněný Vojtěchův vychovatel Radla (viz pozn. 7), který pobýval na knížecím dvoře v Uhrách. Radla Vojtěchovy výzvy, aby za ním přišel do Polska, neuposlechl, zůstal v Uhrách. Zde se s ním po několika letech sešel Bruno z Querfurtu; na základě jeho zpráv byla pravděpodobně do legendy doplněna tato kapitola.
126. Vojtěcha doprovázeli na cestě bratr Radim (Gaudencius) a Benedikt, o kterém se zmiňuje legenda Canapariova.
127. Prusové sídlili v jihovýchodním Pobaltí, na konci 10. století se snažil o pronikání do jejich území polský kníže Boleslav Chrabrý. Byl to pravděpodobně právě on, kdo odvrátil Vojtěcha od původního záměru jít hlásat křesťanství k pohanským Luticům, kteří byli v minulosti často vojenskými spojenci Čechů. Boleslav měl zájem na tom, aby proniklo křesťanství co nejdále do Pruska a pomohlo při kultivaci tohoto divokého kmene. Prusové se chovali ke křesťanství odmítavě především proto, že to bylo náboženství národů, které zároveň usilovaly o jejich podmanění.
128. Třebaže se Vojtěch v Polsku zdržel velmi krátkou dobu, zdá se, že i zde vyvinul aktivní náboženskou činnost. Vedle toho, že pokřtil větší množství lidí (jak je zmíněno dále), založil s největší pravděpodobností v zimě 996 v Třemešíně, západně od Poznaně, benediktinský klášter.
129. Ostatky sv. Vojtěcha uložil Boleslav Chrabrý v nově vybudovaném chrámě P. Marie, kde byly až do r. 1039, kdy je český kníže Břetislav vyzvedl a odnesl do Prahy.
130. Východiskem Vojtěchovy misie nebylo Hnězdno, jak se tu mylně uvádí, ale Gdaňsk, nedávno dobytý Poláky; odtud se misionáři vydali v doprovodu vojáků lodí hlouběji do pruského území.
131. Svou misii začal Vojtěch pravděpodobně v okolí hradiště Truzo.

132. Vojtěchovo sdělení, že přichází od knížete Boleslava, muselo u Prusů nutně vzbudit podezření, že je polským zvědem.
133. Vojtěch s bratřími se zdržovali několik dní v pohraničním úseku a čekali na další vhodnou příležitost, ačkoliv byli vlastně ze země vykázáni a varováni, aby krajinu urychleně opustili.
134. Opat Jan Canaparius.
135. Srov. Ž 46,2.
136. Srov. Ž 18,2.
137. Přesné místo, kde byl sv. Vojtěch zavražděn, není známo, neuvádí je ani legenda Canapariova, pouze v anonymní legendě o utrpení sv. Vojtěcha *Passio sancti Adalperti martyris* z 11. stol. se píše o blíže neidentifikovatelném místě Cholin v Pomezánii.
138. Tento názor zastává Řehoř Veliký v *Moralia* XXIV,11 a *Dialogi* IV,46.
139. Narážka na *Moralia*, I. 24.
140. Srov. Řehoř Veliký, *Homiliae in Ezech.*, II,4: podle této symbolické chronologie sedm dní trvá bytí celého světa, osmým dnem, který následuje po naplnění zmíněných sedmi dní, je věčnost.
141. 1 Kor 2,9.
142. Persius, *Satirae* I,1.
143. Středověké latinské úsloví uvádí např. Dionysius Cato, *Disticha* I,27,2, srov. české přísloví „Když ptáčka lapají, pěkně mu zpívají“.
144. Mt 16,26.
145. Podle legendy Canapariovy uvolnili pouta na Vojtěchových rukou sami vrazi. Canaparius vůbec líčí poslední úsek Vojtěchova života a jeho smrt poněkud odlišně a podrobněji: zdá se, že byl o tomto období lépe informován.
146. Tj. 23. dubna.

Brunova svatovojtěšská legenda nás zavádí do desátého století, které již v renesanci někteří vzdělanci nazývali temným věkem – saeculum obscurum. S tímto označením oné epochy se ojediněle setkáváme i v literatuře moderní. K této charakteristice nepochybně zavdala příčinu skutečnost, že mnohé evropské kraje byly tehdy sužovány vnitřními rozbroji, válkami či kořistnickými vpády silnějších sousedů. Např. rozlehlé oblasti podél Středozemního moře (převážně se jednalo o severoafrická území do té doby ovládaná byzantskou říší) se tehdy dostaly pod nadvládu vyznavačů islámu, kteří dokonce obsadili část Pyrenejského poloostrova a vytvořili tam vlastní chalífát. Řadu středoevropských zemí zase v první polovině onoho věku ohrožovaly kořistnické nájezdy kočovných Maďarů. Neklid zachvátil i některé oblasti na pobřeží Severního a Baltského moře tehdy napadané severogermánskými Vikingy, kteří na svých lodích pronikli po řekách dokonce hluboko do východoevropského vnitrozemí. Do krize se tehdy dostávala i rozlehlá a mocná byzantská říše, jež se vytvořila z někdejší antické východořímské říše na Balkáně, na maloasijském území a v pobřežních oblastech Středozemního moře. I když stále představovala významné politické, mocenské a rovněž i křesťanské duchovní centrum, přesto její postavení oslabovaly vnitřní rozbroje, expanze muslimského světa a mocná bulharská říše, která se vytvořila na dřívě Byzancí ovládaném Balkáně.

I když již v 5. století zanikla v Evropě antická západořímská říše, přesto v myslích mnoha jedinců zůstávala jako symbol stability, kterou lidé žijící v 9. a 10. století tolik postrádali.

To vedlo již od sklonku 8. století k myšlence obnovy latinského západoevropského císařství, ovšem již na křesťanských základech. Realizovat tento projekt se pokusil významný franský panovník Karel Veliký (768–814); jím budovaná říše se po čase rozpadla. Formálně a již trvale byla středověká římská říše, nesoucí označení „svatá“, vytvořena až v roce 962, když papež Jan XII. korunoval v Římě saského panovníka Otu I. římským císařem. Tímto aktem byl Ota I. prohlášen za nejvýznamnějšího panovníka západního křesťanstva, stal se světským partnerem papežů a ochráncem církve. Jeho říše byla zpočátku tvořena pouze několika německými vévodstvími, ke kterým Ota I. připojil severoitalské území. Pod jeho pravomoc nikdy nespadal celý západní křesťanský svět. K říši náležel od počátku 11. století i přemyslovský stát. Mocenské postavení českých panovníků bylo v následujících staletích tak silné, že s úspěchem čelili pokusům císařů zasahovat do českých záležitostí. Po mnoha peripetiích trvala svatá říše římská až na samý práh 19. století.

Jednání Oty I. v Římě v roce 962 dokládá vzrůstající vliv světské moci na církevní záležitosti. O jmenování biskupů tehdy běžně rozhodovali místní vládcí, kteří také ovlivňovali volby opatů jednotlivých klášterů. Do voleb papežů zase významně zasahovala římská aristokracie. Uvedené skutečnosti přirozeně vyvolávaly v církevních kruzích nevoli a volání po nápravě. Jejich vyjádřením se stalo několik církevních reformních hnutí, ze kterých je nejznámější clunyské nazvané podle kláštera v Cluny ve východní Francii. Boj za prosazení nezávislé církve a jejích institucí potom vyvrcholil až v následujícím století za papeže Řehoře VII. (1073–1085).

Na pozadí zmíněných politických událostí se odehrávaly nejstarší dějiny přemyslovského knížectví i životní osudy druhého pražského biskupa sv. Vojtěcha. Na sklonku 9. století čeští Slované, v zahraničních pramenech často označovaní pod souhrnným názvem Bohemani, využili v roce 894 oslabení velkomoravské říše po úmrtí jejího panovníka Svatopluka a vymanili se z velkomoravského područí. Od této události vystupují potom jako samostatný politický subjekt.

V průběhu 10. století došlo v českých dějinách ke dvěma závažným událostem.

Za života prvních přemyslovských knížat existovalo na českém území několik knížectví, ze kterých nejvýznamnější bylo středočeské ovládané Přemyslovci. V roce 895 se všechna česká knížata vedená Přemyslovci vypravila do Řezna, aby se tam za slib pomoci při bojích s Moravany formálně podrobila východofranskému králi Arnulfovi. Tento čin znamenal definitivní politické, ale i církevní odpoutání od Velké Moravy. Několik málo let po oné události však české zájmy v cizině hájili již jedině Přemyslovci. Jak se jim podařilo vyloučit ostatní česká knížata z účasti na těchto důležitých jednáních, se z historických pramenů nedozvídáme. V žádném případě jejich absence neznamená, že by tato knížata tehdy již neexistovala.

Když v roce 929 vtrhl do Čech saský panovník Jindřich I., nesetkal se s výrazným vojenským odporem a dorazil rychle a bez obtíží až ku Praze. Ukázalo se, že nejednotně řízené bojovnícké družiny jednotlivých českých knížat nejsou schopny klást účinný odpor. Naději na úspěch mělo pouze početné vojsko podléhající velení jediného knížete. Před přemyslovským knížetem tak vyvstal důležitý úkol odstranit dosud na českém území existující knížectví a zemi sjednotit. Tohoto úkolu se úspěšně zhostil kníže Boleslav I., který začal postupně tato nepřemyslovská knížectví likvidovat. Dělo se tak násilnými vojenskými akcemi, při kterých byla tato lokální vládnoucí elita odstraněna. Hrady původních vládců byly ničeny a získané území se stávalo součástí přemyslovského knížectví. Svou moc na dobytých územích opíral pražský kníže o jím nově budované správní hrady. Rozšíření přemyslovské moci až k českým pohraničním horám bylo významným mezníkem v dějinách raného českého státu a současně i jeho obrovským posílením.

Sjednocením země získal Přemyslovec prostředky na vyzbrojení a udržování početného vojska. To mu také umožnilo zasahovat i do zahraničních záležitostí. V roce 955 vyslal do ciziny 1000 vybraných jízdních bojovníků, kteří pomohli v bitvě

na Lešském poli nedaleko Augsburgu porazit kočovné Maďary a ukončit tak jejich kořistnické vpády do okolních zemí.

Nejspíše někdy v padesátých letech zahájil Boleslav I. velkou územní expanzi, při které překročil české pohraniční hory a přes Moravu postupoval do Slezska, potom na Krakovsko a dále k východu až kamsi k západoukrajinským řekám Bugu a Styru. Přemyslovská říše se načas stala významným faktorem ve středoevropských dějinách. S tím souvisí i vznik pražského biskupství, který představuje onu druhou významnou událost českých dějin 10. věku. Předcházela mu téměř jedno století probíhající christianizace Čech, jejíž první významnou etapou byl již křest knížete Bořivoje na Velké Moravě. Christianizace se prosazovala jenom velmi pomalu. Hlubšímu pronikání nové víry mezi obyvatelstvo bránil i nedostatek kněží. Požadavky stanovené církví pro přijetí křtu nebyly nijak velké. Novokřtěnci se museli naučit pouze modlitbu Páně (Otčenáš) a vyznání víry (Credo). Od doby papeže Řehoře Velikého (590–604) mohly být tyto modlitby pro lidi neznalé latiny překládány do místních jazyků. Předkřesťanské náboženství bylo úzce spjato se zemědělskými pracemi a se zajištěním dobré úrody. Odřeknutí se různých pohanských bohů ochraňujících v pohledu archaické společnosti právě tyto práce bylo v očích tehdejších lidí čímsi nepochopitelným. Navíc křesťanství prosazovalo i další významné změny. Výrazně zasáhlo do života rodin, když odsuzovalo mnohoženství a nepevné rodinné svazky. Významnou změnu představovalo i zavádění kalendáře s opakujícími se dny během týdne. Konečně křesťanství také obohacovalo slovník místních obyvatel o dosud nepoužívané pojmy jako je peklo, hřích, spása apod., které pohanům ovšem dlouho nic neříkaly. Na šíření křesťanství ve své zemi měl zájem samotný panovník, neboť tím oslaboval záminku k případným budoucím franským útokům na své knížectví. Ty byly totiž často odůvodňovány snahou šířit křesťanství do pohanských zemí.

Jinou taktiku obrany před útokem saského Jindřicha I. zvolil kníže Václav. Ten se rozhodl zaštitit svou zemi vědomým přihlášením se do západního křesťanského světa. To

vyjádřil stavbou rozměrné rotundy na Pražském hradě, která kopírovala královskou kapli Karla Velikého v Cáchách; ta se totiž již dříve stala vzorem pro podobné stavby na sídlech jiných křesťanských panovníků. Záměrné bylo i zasvěcení pražské rotundy sv. Vítu, světci velmi oblíbenému v saském prostředí. Řečeno současnou mluvou, Václav tak vstoupil do Evropy. Při pozdějších jednáních s Jindřichem I. se mu to vyplatilo.

V šedesátých letech 10. století byl Boleslav I. na vrcholu své moci a slávy. Kníže si byl dobře vědom, že jeho rozlehlé říši chybí jeden důležitý znak svébytnosti. Tím byla samostatná zemská církev v čele s arcibiskupem. Na zřízení arcibiskupství v Praze, které by bylo podřízeno přímo papeži, se však nedalo za dané situace pomýšlet. Naopak reálný byl vznik pražského biskupství. Právě o jeho založení jednalo v Římě poselstvo, v jehož čele stála Boleslavova dcera Mlada. Realizaci tohoto plánu nakonec pozdrželo úmrtí knížete Boleslava a zanedlouho i císaře Oty I. Teprve v roce 976 byl prvním pražským biskupem ordinován saský mnich Dětmar dobře znalý slovanského jazyka.

Založení biskupství přineslo do českého prostředí řadu novinek. Biskupové se např. neřídili domácím zvykovým právem, ale právem kanonicko-latinským. K zajištění své hmotné existence začali vybírat určité dávky, které se postupně přetvořily v tzv. desátek. Různá biskupská právní, majetková a další ujednání byla nově kodifikována písemnými záznamy. Potřeba vzdělaných kněží si potom vynutila založit při pražském biskupství v Čechách první katedrální školu.

Poněvadž v tomto období bylo v Čechách jenom málo vhodných kandidátů schopných zastávat biskupský úřad, stávali se prvními pražskými biskupy povětšinou cizinci. Ti přinášeli do Čech i nové myšlenky, které domácí prostředí často nebylo schopno pochopit. Vždyť většina českých knížat panujících v desátém věku neopustila za svého života českou zemi a pouze výjimečně putovala do Řezna.

Když se v roce 956 narodil na libickém hradě ležícím nedaleko dnešních Poděbrad tamějšímu vévodovi Slavníkovi

syn, který při křtu dostal jméno Vojtěch, nikdo netušil, že svým významem jako budoucí pražský biskup zastíní mnohé své nástupce na tomto biskupském stolci. Více než polovinu svého života strávil Vojtěch v cizině. V mládí po dobu devíti let navštěvoval významnou katedrální školu v Magdeburku. Tam měl možnost seznámit se v širokých evropských souvislostech s některými otázkami soudobé církevní politiky. Návrat do Prahy a Vojtěchovo zvolení pražským biskupem v roce 982 ho svázalo s myšlenkově chudým českým prostředím. Během biskupské konsekrace ve Veroně v roce 983 i potom za následného pobytu v Itálii měl mladý Vojtěch příležitost osobně se seznámit s čelnými zastánci clunyjské reformy, a to opatem Majolem a biskupem Gérardem, a tak hlouběji poznat soudobé církevní reformní hnutí. Nepochybně na mladého Vojtěcha tehdy zapůsobily nádherné památky starokřesťanské architektury stejně jako postavení biskupů a arcibiskupů v konsolidovaném křesťanském světě, tak odlišném od domácího polopohanského prostředí.

Po návratu do Prahy pustil se Vojtěch se zápletem do pastorační práce. Záhy se však objevily potíže vyvolané výraznými mocenskými změnami, ke kterým tehdy ve střední Evropě došlo. V jejich důsledku Přemyslovci přišli o své državy ve Slezsku, Malopolsku i v dalších východněji ležících územích. Ztráty na příjmech do té doby plynoucích z těchto oblastí do knížecí pokladny měl podle rozhodnutí knížete nahradit zvýšený prodej domácích otroků do islámského světa. Poněvadž tito otroci byli již většinou pokřtěni, vyvolalo toto rozhodnutí protesty biskupa Vojtěcha. Ten tehdy také kritizoval některé další nešvary v české společnosti, jako bylo např. mnohoženství. Jeho kritická slova však způsobila biskupovi mnohá příkoří.

Vojtěch, roztrpčen domácími poměry, odešel někdy na podzim roku 988 do Itálie. Tam se zprvu uchýlil do kláštera na Monte Cassinu, odkud po čase přešel do Říma do kláštera sv. Bonifáce a Alexia stojícího na pahorku Aventinu. Pobyt v tamějším prostředí Vojtěcha duchovně velmi obohatil. Po předchozím nepochopení doma cítil se tady velmi šťasten.

V dubnu 990 tam složil řeholní sliby. Přibližně o dva roky později dorazilo do Říma poselstvo českého panovníka požadující biskupův návrat do Prahy. Vojtěch vyhověl, i když tušil, že ho doma čekají jenom nesnáze a nepochopení. Tyto předtuchy se záhy naplnily. Když se Vojtěch snažil ve svatojiřském klášterním kostele na Pražském hradě ukrýt jednu provinilou ženu, její pronásledovatelé nebrali ohled na právo chrámového azylu, ženu ven vyvlekli a před kostelem zavraždili. Vojtěch na protest proti této události někdy v roce 994 opustil Prahu a uchýlil se do svého oblíbeného aventinského kláštera. V Římě se tehdy chystala císařská korunovace mladého Oty III. K ní se do tohoto města sjela soudobá duchovní elita. Tito muži, ke kterým se přiřadil i Vojtěch, potom spolu s Otou III. uvažovali o obnově univerzálního římského impéria v Evropě postaveného na křesťanských zásadách. V rámci tohoto projektu měly tři nové státy (český, polský a uherský) obdržet arcibiskupství a jejich panovníci královský titul. Z toho nakonec sešlo, neboť Evropa na podobné plány nebyla ještě zralá. Během vzpomenuých jednání utvořilo se velmi silné přátelské i myšlenkové pouto mezi Vojtěchem a mladým Otou III.

Někdy ke konci roku 995 dostihla Vojtěcha v aventinském klášteře krutá zpráva, že Libice, sídlo Vojtěchova rodu, byla přepadena Boleslavovými družiníky. Ti hrad dobyli, poničili a povraždili tam všechny přítomné Slavníkovce. Libická tragédie tak uzavřela zpáteční cestu do Čech Slavníkovci Vojtěchovi, kterého ostatně v následujícím roce český kníže Boleslav II. odmítl přijmout zpět jako svého biskupa. Vojtěch se zřejmě tímto zákazem příliš netrápil, neboť české poměry byly jeho myšlenkovému světu příliš vzdáleny a po návratu do Čech nejspíše ani netoužil. Vydal se na návštěvu některých poutních míst např. v Porýní, odkud odešel na misijní cestu k pohanským Prusům, kde ho 23. dubna 997 zastihla mučednická smrt.

Již krátce po Vojtěchově úmrtí začaly se ozývat hlasy uvažující o jeho svatořečení. K nejvýznamnějším nepochybně náležel císař Ota III., který se s Vojtěchem sblížil při nedávných

římských jednáních. Z jeho podnětu byly také sepsány nejstarší vojtěšské legendy, které psali výlučně cizinci. Je to přirozené, neboť Čechy se s Vojtěchem rozešly ve zlém. Trvalo několik desetiletí, než kníže Břetislav I. rozpoznal význam vojtěšského kultu pro české knížectví a Vojtěchovy ostatky uloupil v Hnězdně a s velkou slávou je přivezl do Prahy.

Nejstarší Vojtěchovi věnovanou hagiografickou skladbou je legenda počínající slovy EST LOCUS IN PARTIBUS GERMANIE (Na území Germanie je kraj). Dochovala se v několika desítkách rukopisů; jejich rozbořem podařilo se prokázat celkem tři její postupně sepsané redakce. Vznik nejstarší z nich je kladen na samý konec 10. století. Legenda je anonymní. Odborníci její autorství dlouho připisovali Janu Canapariovi, který byl opatem v římském klášteře sv. Bonifáce a Alexeje, kde pobýval Vojtěch. Nejnovější bádání naopak připisuje sepsání této legendy lutyšskému biskupu Notkerovi.

Nedlouho po sepsání nejstarší vojtěšské legendy počínající slovy Est locus vznikla další legenda věnovaná tomuto světcí. Ta začíná slovy NASCITUR PURPUREUS FLOS BOHEMICIS TERRIS (V českých zemích se zrodil nádherný květ). Jejím bezpečně doloženým autorem je Bruno z Querfurtu, jehož životopis je dobře znám. Pocházel ze saského velmožského rodu. Stejně jako Vojtěch navštěvoval magdeburskou katedrální školu. Později působil jako dvorní kaplan u císaře Oty III. V roce 999 vstoupil do římského aventinského klášteře sv. Bonifáce a Alexia. Ovlivněn Vojtěchovým rozhodnutím jít hlásat křesťanství k pohanům spojil svůj život s misijními cestami do různých evropských zemí. Do Brunových plánů často zasahovaly politické události. Ty zkomplikovaly jeho první misijní cestu do Polska. V roce 1003 byla nedaleko Poznaně pozabíjena skupina jím vedených řádových bratří. V roce 1004 byl vysvěcen na misijního biskupa. Brunova pozornost se potom obrátila do Uher, později do jižního Ruska k Pečeněhům a opětovně do Polska. Na cestě k Prusům byl jimi 14. února 1009 zavražděn.

Brunova vojtěšská legenda se dochovala celkem v osmi rukopisech, jejichž vzájemné studium prokázalo dvojí zpracování legendy, a to v delší a kratší verzi. Ty se odlišují především rozšiřujícími doplňky či naopak vypouštěním částí textu. Vznik delší verze se nejčastěji klade k roku 1004, mladší vznikla asi o čtyři roky později. O místech jejich sepsání vedou odborníci diskuse.

Jako informační zdroj používal Bruno legendu tradičně označovanou jako Canapariova. Měl ovšem možnost setkat se s řadou osob, které Vojtěcha dobře znaly z klášterního prostředí. Mnohé informace získal od Vojtěchova vychovatele Radly, se kterým se Bruno osobně setkal.

Četba Brunovy legendy je zajímavá nejen pro poznání našeho světece a prvního českého Evropana Vojtěcha, ale odhaluje i jednání a myšlení našich předků. To jest těch, kteří stáli u počátků našich národních dějin, ze kterých vyrůstá i naše současnost.

Jiří Sláma

POUŽITÁ LITERATURA

Edice a překlady

- J. Karwasińska, S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris
Vita altera auctore Brunone Querfurtensi, in: *Monumenta
Poloniae historica – nova series* IV,2. Warszawa 1969.
- J. Emler, in: *Fontes rerum Bohemicarum I*. Praha 1873,
s. 266–304.
- Bruno z Querfurtu, *Život a utrpení svatého Vojtěcha, biskupa
a mučedníka*, přel. J. Vilikovský. Praha 1935.

Ostatní literatura

- Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha 1987.
- F. Dvorník, *Svatý Vojtěch, druhý pražský biskup*. Řím 1967.
Bohemia sancta. Praha 1989.
- M. B. Buben – R. Kučera – O. A. Kukla, *Svatí spojují národy*.
Praha 1994.

OBSAH

PASSIO SANCTI ADELBERTI,
EPISCOPI ET MARTYRIS – – – 8

UTRPENÍ SVATÉHO VOJTĚCHA,
BISKUPA A MUČEDNÍKA – – – 9

Poznámky – – – 101

Doslov (Jiří Sláma) – – – 117

BRUNO
Z QUERFURTU
ŽIVOT
SVATÉHO
VOJTĚCHA

LEGENDA NASCITUR
PURPUREUS FLOS

K VYDÁNÍ PŘIPRAVILA, PŘELOŽILA
A POZNÁMKAMI OPATŘILA MARIE KYRALOVÁ
DOSLOV NAPSAL JIŘÍ SLÁMA

TYPOGRAFIE VLADIMÍR VERNER
VYDALO NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRADE. SPOL. S R. O.
V PRAZE ROKU 2017 JAKO SVOU 1689. PUBLIKACI
VYDÁNÍ DRUHÉ, VE VYŠEHRADE PRVNÍ
AA 4,76. STRAN 128
REDIGOVALA ALENA SNELLING
ODPOVĚDNÝ REDAKTOR FILIP OUTRATA
VYTISKLA TĚŠÍNSKÁ TISKÁRNA, A. S.
DOPORUČENÁ CENA 248 Kč

NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRADE, SPOL. S R. O.,
PRAHA 3, VÍTA NEJEDLÉHO 15
E-MAIL: INFO@IVYSEHRAD.CZ
WWW.IVYSEHRAD.CZ

ISBN 978-80-7429-904-9